

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Müzeyyen ÖĞÜNÇ

**NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN 'İNDE'R-RAHÎL' ADLI ESERİNİN ZAMAN,
MEKÂN VE KARAKTERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUŞ-2023

T.C.
MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Müzeyyen ÖĞÜNÇ

**NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN 'İNDE'R-RAHÎL' ADLI ESERİNİN ZAMAN,
MEKÂN VE KARAKTERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Sevda ÇETİN

MUŞ-2023

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HAYATI	15
1.2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ	18
1.3. ESERLERİ	22

İKİNCİ BÖLÜM

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN 'İNDE'R-RAHİL ADLI ESERİNDE ZAMAN, MEKÂN VE KARAKTERLER

2.1. ZAMAN.....	36
2.1.1. Gerçek Zaman	38
2.1.2. Kurmaca Zaman	44
2.2. MEKÂN	51
2.2.1. Yerleşim Birim Örneklerine Göre Mekân İncelemesi	53
2.2.1.1. Şehir.....	53
2.2.1.2. Köy	58
2.2.1.3. Mahalle	60
2.2.1.4. Sokak	62
2.2.2. Açık veya Kapalı Durumlarına Göre Mekân İncelemesi	63
2.3. KARAKTERLER	74
2.3.1. Müstebit Karakter Örnekleri	75
2.3.2. Yoksul Karakter Örnekleri	85
2.3.3. Dindar Karakter Örnekleri.....	89
2.3.4. Eğitimsiz Karakter Örnekleri	95
2.3.5. Diğer Karakter Örnekleri.....	100
SONUÇ.....	106

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN 'İNDE'R-RAHİL' ADLI ESERİNİN ZAMAN, MEKÂN VE KARAKTERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Müzeyyen ÖĞÜNÇ

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Sevda ÇETİN

2023, 124 sayfa

Cahiliye devrinde Arapların savaşlarını konu alan kıssalar; İslâmiyet'in zuhuruyla birlikte ilerleme kaydetmiş ve aralarında Kur'an'ın ilham verdiği kıssalar oluşmuştur. Emevîler döneminde ilgi gören hikâyeye türü, Abbasiler zamanında çevirilerle ilerleme kaydetmiştir. Arap Edebiyatı içinde farklı zamanlarda farklı şekillerde yer alan hikâyeye; modern dönemle birlikte yeni şeklini almıştır. Modern dönem Arap Edebiyatı yazarlarından biri de Necîb el-Kîlânî'dir. Aynı zamanda bir tıp doktoru olan yazar; roman, hikâyeye, tiyatro, şiir, tıp, eleştiri ve diğer alanlarda birçok eser vermiştir. İslâmî bir duyarlılıkla yazdığı eserlerinde başta Müslüman halklar olmak üzere içinde bulunduğu toplumun sorunlarını ele almış, halk içinde ve yönetici zümrede var olan zulüm ve haksızlıklara hem yazdığı kitaplarıyla teoride hem de gündelik hayatında pratikte karşı çıkmıştır. Yazarın *'İnde'r-Rahîl'* adlı öykü koleksiyonu bu minvalde kaleme alınmış önemli bir eserdir.

Bu çalışmanın amacı; Mısırlı bir yazar olan edebî kişiliğinin yanı sıra İslâmî yönüyle de dikkat çeken Necîb el-Kîlânî'nin *'İnde'r-Rahîl'* adlı eserini tanıtmak ve bu eserdeki zaman, mekân ve karakterlerin işlenişini ortaya koymaktır. Eser içinde bulunan kısa öyküler dönemin siyasi ve sosyal sorunlarını gözler önüne sermiştir. *'İnde'r-Rahîl'*'in zaman, mekân ve karakterler açısından incelendiği bu çalışma; bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte XX. yy. Mısır tarihi ve Mısır Öyküsü ele alınırken birinci bölümde yazarın hayatı, eserleri ve edebî kişiliği; ikinci bölümde ise *'İnde'r-Rahîl'* zaman, mekân ve karakterler açısından incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Mısır Öyküsü, Necîb el-Kîlânî, 'İnde'r-Rahîl'.

ABSTRACT
MASTER THESIS
ANALYSIS OF NAJIB EL-KÎLÂNÎ'S WORK NAMED 'İNDE'R-RAHÎL IN
TERMS OF TIME, PLACE AND CHARACTERS

Müzeyyen ÖĞÜNÇ

Advisor: Assistant Professor Sevda ÇETİN

2023, Page: 124

The stories about the wars of the Arabs in the Age of Ignorance; With the advent of Islam, he made progress and stories inspired by the Qur'an were formed between them. The story genre, which attracted attention during the Umayyad period, made progress with translations during the Abbasid period. The story, which takes place in different ways at different times in Arabic Literature; It has taken its new shape with the modern period. One of the writers of modern period Arabic Literature is Nejib al-Kîlâni. The author, who is also a medical doctor; He has produced many works in novels, stories, theatre, poetry, medicine, criticism and other fields. In his works, which he wrote with an Islamic sensitivity, he dealt with the problems of the society he lived in, especially the Muslim peoples, and opposed the oppression and injustices existing among the people and the ruling class, both in theory and in practice in his daily life with his books. The author's collection of stories called 'İnde'r-Raḥîl is an important work written in this manner.

The aim of this study; The aim is to introduce the work named 'İnde'r-Raḥîl' by Necîb el-Kîlânî, who is an Egyptian writer, who draws attention with his Islamic aspect as well as his literary personality, and to reveal the treatment of time, place and characters in this work. The short stories in the work revealed the political and social problems of the period. This study, in which 'İnde'r-Raḥîl is examined in terms of time, place and characters; It consists of an introduction and two parts. XX at the entrance. YY. While dealing with the history of Egypt and the story of Egypt, in the first part, the author's life, works and literary personality; In the second part, 'İnde'r-Raḥîl is examined in terms of time, place and characters.

Key Words: Arabic Literature, Egyptian Story, Necîb el-Kîlânî, 'İnde'r-Raḥîl.

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

Bu çalışmada şu transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır:

Kısa Sesliler: َ : a-e, ِ : i, ُ : u, ü

Uzun sesliler: َآ , اِآ , يِآ : â, يِإ : î, وُ : û,

Sessizler:

ء : ’	ر : r	ف : f
ب : b	ز : z	ق : k
ت : t	س : s	ك : k
ث : s	ش : ş	ل : l
ج : c	ص : ş	م : m
ح : h	ض : d	ن : n
خ : h	ط : t	ه : h
د : d	ظ : z	و : v
ذ : z	ع : ‘	ى : y
	غ : g	

Transkripsiyon açısından ayrıca şu hususlara riayet edilmiştir:

- Harf-i tarifler cümle başında da küçük harfle yazılmıştır. el-Kılânî; el-Müctemi‘u’l-Merîd gibi.
- Harfi tarifile gelen kelimelerin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşu belirtilmiştir. *‘İnde’r-Rahîl; el-Vâki’iyyetü’l-İslâmiyyetü* gibi.
- Terkip halindeki isim ve lakapların cüzleri ayrı değil, bitişik olarak yazılmıştır. ‘Abdullaţîf gibi.
- Arapça eser adlarında eserin kelimelerinin baş harfleri büyük yazılmıştır. *Eğâni’l-Ġurabâ, eţ-Ṭarîku’t-Ṭavîl* gibi.

ÖN SÖZ

Napolyon Bonapart'ın 1798 yılında Mısır'ı işgal etmesi, Modern Arap Edebiyatı'nın başlangıcı sayılır. İşgalle birlikte Mısır'a gelen düşünür, edebiyatçı ve bilim adamları; Batının kültür ve edebiyatını bu coğrafyaya taşımıştır. Başlarda çeviri ve taklit ile başlayan süreç nispeten daha özgün eserlerin verilmesi ile devam edip gelişmiştir. 1882 yılında İngiltere'nin Mısır'ı işgali bu coğrafyanın Batılılaşması üzerinde etkili olmuştur. Mısır, 1922'de bağımsızlığını ilan etse de İngiliz varlığı bu topraklarda 1956'ya kadar devam etmiş; yine bu süreçte siyasi ve sosyal birçok değişim yaşanmıştır. Bu tarihi olayların etkisinin sürdüğü bir zamanda; 1931 yılında dünyaya gelen Necîb el-Kîlânî, dindar bir ailede yetişmiştir. İslâmî değerlere ve ahlaka önem verip bunu eserlerine yansıtan Mısırlı yazar Necîb el-Kîlânî, aynı zamanda bir tıp doktoru olup birçok Arap ülkesini görmüş; eserlerinde toplumsal olayları, Müslüman halkların sıkıntı ve sorunlarını işlemiştir. Müslüman coğrafyanın problemlerini kendisine dert edinip çözüm yolları arayan el-Kîlânî, topluma bilinç kazandırmak için edebiyatı etkili bir şekilde kullanmıştır. İyi ve kötü karakterleri, olumlu ve olumsuz durumları bir arada vererek doğru ile yanlışın ayırt edilmesini sağlamaya çalışmıştır. Kitaplarında toplumsal sorunları gerçekçi bir bakış açısıyla ele alan yazar için yaşadığı zaman ve mekân önemli ilham kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Mısır gibi bir ülkede 1931 yılında doğmuş olan el-Kîlânî'nin çocukluğunun İkinci Dünya Savaşı'na denk gelmesi; siyasi, sosyal birçok tarihi olaya şahit olmasına sebep olmuştur.

Necîb el-Kîlânî'nin *'İnde'r-Rahîl* adlı eseri, yirmi sekiz kısa öyküden oluşmaktadır. Mekân olarak çoğunlukla Mısır coğrafyasının tercih edildiği bu öykülerde Filistin meselesine de değinilmiştir. Çiftçilik yapan bir ailenin çocuğu olarak köy hayatı tecrübesine sahip el-Kîlânî, bu avantajını mekân ve karakter seçimlerine de yansıtmıştır. Aynı zamanda başarılı bir eğitim hayatına sahip bir doktor olan yazar, siyasi sebeplerle mahkûm edilmiştir. Bu nedenle eserlerinde hastane, hapisane gibi mekânlar da ağırlıktadır. Yazarın gözünden dönemin sosyolojik problemlerinin aktarıldığı kısa hikâyeler ile okuyucu, aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, Modern Arap Edebiyatı içinde İslâmî Edebiyat'ın öncülerinden Necîb el-Kîlânî'nin *'İnde'r-Rahîl* adlı öykü koleksiyonu zaman, mekân ve karakterler açısından incelenmeye çalışılmıştır. Necîb el-Kîlânî hakkında bilgiye ulaşmak için

yazarın kendi kitaplarından, Arap Edebiyatı için kaynak eserlere başta olmak üzere el-Kîlânî hakkında yapılmış olan Arapça ve Türkçe çalışmalardan yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın oluşmasında zaman ayırıp bana destek olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hasan Harmancı'ya, okuma ve düzeltmede yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşım Fetiye Yılmaz'a, beni maddi-manevi destekleyen sevgili aileme ve yol-yöntem gösteren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Sevda Çetin'e teşekkür ederim.

Muş-2023

Müzeyyen ÖĞÜNÇ

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
ABD	:	Ana Bilim Dalı
bk.	:	Bakınız
çev.	:	Çeviren
DİA	:	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
Dr.	:	Doktor
EBE	:	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
ed.	:	Editör
s.	:	Sayfa
sav.	:	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SBE	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	:	Tercüme
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
Yay.	:	Yayımları
yy.	:	Yüzyıl

GİRİŞ

Bu çalışmanın yapılmasında amaç; İslâmî Edebiyat'ın önde gelen isimlerinden olan Necîb el-Kîlânî'nin değerli eserlerinden biri olduğunu düşündüğümüz *'İnde'r-Rahîl* adlı öykü koleksiyonunu incelemek ve Türkiye'deki araştırmacılara tanıtmaktır. Marksist, Postmodern, Psikanalitik gibi edebiyat teorilerine binaen veya yazar merkezli, eser merkezli yapılan okumalar varsa da bu çalışma herhangi bir okuma biçimine bağlı kalınmadan karma bir okuma biçimiyle oluşturulmaya çalışılmıştır. Arap Edebiyatı için kaynak eserlere başta olmak üzere el-Kîlânî hakkında yapılmış olan Arapça ve Türkçe çalışmalardan ayrıca yazarın kendi kitaplarından yararlanılmıştır.

Çalışmamız, Modern Arap Edebiyatı'nın önemli isimlerinden Mısırlı bir yazar olan Necîb el-Kîlânî'nin *'İnde'r-Rahîl* adlı eserinin zaman, mekân ve karakterler açısından incelemesi ile sınırlıdır. Bunun yanı sıra modern Arap Edebiyatı ve Araplarda hikâyenin tarihi seyri genel bir bakış açısıyla ele alınacak, ayrıca Necîb el-Kîlânî'nin hayatı, edebi kişiliği ve yazdığı eserlere de yer verilecektir.

A. XX. YÜZYIL MISIR TARİHİ

Mısır, Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Memlûkler'e karşı gerçekleştirdiği Ridaniye Savaşı ile Osmanlı Devleti'ne bağlanmış ve 1914'te İngilizlerin ilhakını açıklamasına kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı bir vilayet olmaya devam etmiştir. 1798'de Mısır'ı işgal eden Fransız kuvvetlerinin¹ komutanı Napolyon ülkeye gelirken beraberinde büyük bir kütüphane ve bilimsel çalışmalar yapacak bir bilim heyeti getirmiştir. Mısır'da iki okul, iki gazete, bir tiyatro, bir kütüphane, bir ilmi kurum, matbaa ve rasathaneler açan Napolyon bütün bunları yaparken halkın dini inanç ve geleneklerine nüfuz etmeyi amaçlamıştır.² Osmanlı Devleti, 1805 yılında Mısır üzerindeki egemenliğini yeniden sağlayarak Kavalalı Mehmed Ali Paşa'yı vali olarak görevlendirmiştir. Mehmed Ali Paşa'dan sonra hıdivliğe dönüştürülen Mısır, cumhuriyetin ilanına kadar Kavalalı hanedanından gelen hıdivler tarafından idare edilmiştir.³

¹ İrem Dursun, "Bağımsızlık Dönemi Mısır Akademisinde Osmanlı Algısı (1922-2020)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2020), s. 18.

² Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı-Mısır Meselesi 1945*, Ankara: TTK, 2021, s. 21.

³ Dursun, *a.g.e.*, s. 18.

Dönemin ruhuna uygun olarak siyasi, sosyal, askerî gibi hayatın tüm yönlerini kapsayan reformlarıyla modern Mısır'ın kurucusu olarak kabul edilen Mehmed Ali Paşa; Avrupa'ya eğitim amacıyla çok sayıda öğrenci göndermiş ve yaptığı çalışmalarla Mısır'ı Doğu Akdeniz'de önemli güç merkezlerinden biri haline getirmiştir. Mehmed Ali Paşa'nın oğulları, Avrupa medeniyetini yakalamak için onun yolunu izlemeye çalışmışlardır. Hıdiv İsmail Paşa döneminde ülke idari reformla temsil edilen bir rönesansa tanık olmuş,⁴ Kasım 1869'da Süveyş Kanalı; Avrupa kral, kraliçeleri ve yaklaşık dört bin misafirin katıldığı bir törenle açılmıştır. Ancak bu büyük tören, ülkenin bütçesini tüketerek Hıdiv İsmail'i, otuz iki milyon değerinde olan kanaldaki Mısır hisselerini dört milyon sterline İngiltere'ye satmaya zorlamıştır. Bu durum yabancıların ülke işlerine karışmasına kapı aralamıştır.⁵ 1882 yılına gelindiğinde İngiltere'nin Mısır'ı fiilen işgali karşısında hiçbir şey yapamayan Osmanlı Devleti, 1914 yılında ülkeyi resmen kaybetmiştir.⁶ Mustafa Kâmil ve Muhammed Ferit önderliğinde işgale karşı başlatılan halk direnişi ve milli hareket yükselişe geçmiştir. 1919 yılına gelindiğinde, bağımsızlık talebiyle gerçekleştirilen İngiliz karşıtı ayaklanma geniş halk kitlelerine yayılmış ve Sa'ad Zağlûl Paşa'nın öncülüğünde ulusal duyarlılık güçlenmiştir. Halkın geneline yayılan bu ulusal bilinç karşısında geri adım atmak zorunda kalan İngiltere, 1922'de ülke üzerindeki korumasını kaldırarak Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmiş akabinde ilk Mısır anayasası 1923'te yayınlanmıştır.⁷ İngiltere, 1922 yılında ilan ettiği bu bağımsızlığa rağmen 1946 yılına kadar Mısır'da asker bulundurmaya devam etmiştir.⁸ Bu sözde bağımsızlık ilanı, Mısır üzerindeki İngiliz hâkimiyetine son vermemiş İngiltere ülke yönetiminde tek söz sahibi olmaya devam etmiştir.

Uygun bir sömürge toprağı ve ham madde arayışında olan İtalya, 1935 yılında Etiyopya'ya savaş açarak ülkeyi işgal etmiştir. İtalya'nın yayılmacı politikasının Mısır'ı savaşa sürüklemesinden endişelenen yöneticilerin, 1936 yılında İngiltere ile imzaladığı ve halk arasında "36 Anlaşması" olarak bilinen anlaşma; İngiliz kuvvetlerinin işgalini

⁴ Mektebetü't-Tarih, Kûtübü't- Tarihû Mısır, <https://books-library.net/c-Egypt-history-books-download>, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2022).

⁵ 'Alâ' 'Abdürrezzâk, "ed-Duyûnü Teheddümi'l-İstikbâl, Me'sâtü'l-Canibi'l-Muzlim min 'Ahdî'l-Hıdivî İsmâ'îl", 19.01.2022, <https://bit.ly/3TKB53n>, (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2022).

⁶ Dursun, **a.g.e.**, s. 18.

⁷ Mektebetü't-Tarih, **a.g.m.**

⁸ Dursun, **a.g.e.**, s. 18.

meşrulaştırmıştır. II. Dünya Savaşı sürecinde Almanya ve İtalya'nın işgali tehlikesi ile karşı karşıya kalan ülkede yoksulluk ve açlık ciddi boyutlara ulaşmış, halk, bu durumdan İngiliz kuvvetlerini sorumlu tutmuştur. 1948-1949 yılında gerçekleşen ve yenilgi ile sonuçlanan Arap-İsrail Savaşı Kral Faruk'un otoritesini sarsmış, ülkeye istikrarsızlık hâkim olmuştur.⁹ 1950 yılında Vefd Partisi'nin seçimleri kazanarak hükümeti kurmasıyla ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın son bulacağını düşünen Mısır halkı, büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Bu şartlar altında harekete geçen Hür Subaylar Örgütü; 1952'de 300'e yakın subayın katıldığı darbe ile Kral Faruk'u tahtından indirerek monarşi rejimini kaldırmış ve cumhuriyeti ilan etmiştir.¹⁰ Muhammed Necîb, 1954 yılında Mısır'ın ilk cumhurbaşkanı olmuş ancak Cemâl Abdünnâsır ona darbe yaparak yönetimi ele geçirmiştir. Mısır'ın, Muhammed Mursi dışında tüm cumhurbaşkanları askeri kökenli kişiler arasından seçildiği gibi vali ve kaymakamların büyük çoğunluğu da polis ya da asker emeklilerinden tercih edilmiştir.¹¹

26 Temmuz 1956 yılında İskenderiye'de yaptığı konuşma esnasında Cumhurbaşkanı Nâsır, Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini ve kanalın gelirinin Asvan Barajı'nın inşasında kullanılacağını açıklamıştır. Nâsır'ın, tüm itirazlara rağmen geri adım atmaması üzerine İngiltere, Fransa ve İsrail arasında yapılan anlaşma akabinde İsrail askerleri 29 Ekim 1956'da Sina Yarımadası'na girmiştir. İngiltere ve Fransa'nın dâhil olmasıyla kanal bölgesine hâkim olan işgal güçleri; Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin tavır almaları neticesinde bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır.¹² Kaybeden taraf olmasına rağmen savaştan kârlı çıkan Mısır'ın Süveyş Kanalı'na tam hâkimiyeti 1881 yılında başlayan ve süregelen İngiliz etkisini bitirmiştir. Bu başarı Cemâl Abdünnâsır'ı Arap dünyasında lider ve kahraman yapmıştır.¹³

⁹ Özgür Bayraktar, "Mısır'daki Hür Subaylar Darbesi ve Türkiye'deki 27 Mayıs Darbesi'nin Karşılaştırılması", **Kesit Akademi Dergisi**, Sayı 6, (25 Aralık 2020), s. 610.

¹⁰ Ahmet Ateş, "Arap Milliyetçiliğinin Hür Subaylar Darbesi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti Üzerindeki Etkisi", **Social Sciences Studies Journal** (Sosyal Bilimler Çalışmaları Dergisi), Cilt 5, Sayı 30, (2019), s. 499.

¹¹ Dursun, **a.g.e.**, s. 18, 19.

¹² Muhammed Enes Bildircin, "Cemâl Abunnasır, Hayatı, Düşünceleri ve Mısır'a Etkileri", **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (Ocak 2019), <https://bit.ly/3VsLXTK>, (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2022), s. 21.

¹³ Ayşe Erkmen, "Mısır'ın Karizmatik Lideri Nasır, Nasır Dönemi Mısır ve Türkiye Mısır İlişkileri", Ayşe Erkmen (ed.), **Tarih Araştırmalarına Farklı Yaklaşımlar** (121-181), Ankara: İksad Yay., 2020, s. 144.

1967 yılı 5 Haziran sabahında İsrail uçaklarının Mısır havaalanlarına yaptığı baskın ile “Altı Gün Savaşları” olarak bilinen Arap-İsrail Savaşı başlamıştır. Mısır’ın mevcut on altı havaalanından on tanesine yaklaşık üç saat süren saldırılar sonucu üç yüz uçak tahrip edilmiştir. Böylece İsrail ilk günden üstünlük ve avantaj elde etmiştir.¹⁴ Savaştan galip çıkan İsrail, Golan Tepelerini, Batı Şeria’yı ve Sina’yı alarak topraklarını dört kat genişletmiştir. Bu savaş Pan-Arabizm’in çöküşüne, Nâsır’ın gücünü ve saygınlığını yitirmesine neden olmuştur. Mısır’ın karizmatik lideri Cemâl Abdünnâsır, 22 Eylül 1970 yılında 52 yaşında iken geçirdiği bir kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir.¹⁵

Cemâl Abdünnâsır’dan sonra yönetime geçen Muhammed Enver Sedat, konumunu güçlendirerek 6 Ekim 1973 günü İsrail kuvvetlerine saldırı düzenlemiş ve bölgede saygınlığını artırmıştır. Ortadoğu’da kalıcı barış için bir fırsat bulmak amacıyla Arap-İsrail ihtilafının çözümüne girişmiş olan Cumhurbaşkanı Enver Sedat, İsrail’in (Camp David) 26 Mart 1979’da Amerika Birleşik Devletleri’nin katılımıyla sunduğu barış anlaşmasını kabul etmiştir. Mısır’ın barış anlaşmasını imzalaması ve Sedat’ın İsrail ziyareti; ülke içinde ve dışında kızgınlık yaratmıştır.¹⁶ İsrail’in bir Arap ülkesi tarafından resmen tanındığı, işgal ettiği Sina Yarımadası’nı Mısır’a geri vermeyi kabul ettiği bu antlaşma; Enver Sedat’a Nobel Barış Ödülü getirmiş ve iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri normalleştirerek ticaretin canlanmasına sebep olmuştur.

Laîfe ez-Zeyyât’ın kurmuş olduğu Ulusal Kültürü Savunma Komitesi, İsrail ile yakınlaşmanın Arap kimliğine zarar vereceği iddiasıyla normalleşmeyi kınayan bir bildiri yayınlamıştır. 1981 sonbaharında hükümet; İslâmî hareketlerin liderleri, Kıpti Kilisesi yetkilileri, Başkan Sedat’a muhalif yazarlar, gazeteciler, sol ve liberal düşünürler de dâhil olmak üzere büyük bir tutuklama kampanyası başlatmıştır.¹⁷ Mısır hapishanelerindeki tutukluların sayısı 1420’ye ulaşmıştır. 6 Ekim 1981’de Sedat, Ekim Savaşı’nın yıldönümü münasebetiyle düzenlenen bir askerî geçit töreninde askeri konvoy içinde bulunan ve İslâmî Cihat mensubu olan Teğmen Hâlid el-İslâmbûlî ve arkadaşları tarafından öldürülmüştür. Suikast esnasında Enver Sedat’ın yanında oturan

¹⁴ Bildircin, **a.g.m.**, s. 22.

¹⁵ Erkmén, **a.g.m.**, s. 157.

¹⁶ Mektebetü’t-Tarih, **a.g.m.**

¹⁷ Emel ‘Amirah, Remembering Latifa al-Zayyat, al-Jadid (Laîfe ez-Zeyyat’ı Anlamak), Ekim 1996, <https://bit.ly/2TCiZXF>, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2022).

ve başkan yardımcısı olan Hüsnü Mübarek, suikasttan sekiz gün sonra 14 Ekim 1981’de cumhurbaşkanlığı görevini devralmıştır. 25 Ocak 2011’de Hüsnü Mübarek’in iktidarına karşı göstericiler sokaklara dökülmüş¹⁸ ve Tunus’ta başlayan Arap Baharı’nın devamı olan protestolar 18 gün sürmüştür. 11 Şubat’ta Muhammed Hüsnü Mübarek istifasını açıklayarak Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi’ni ülke işlerini yürütmekle görevlendirmiştir. Mısır, demokratik geçiş aşaması olarak adlandırılan bir aşamaya girmiş ve ülkede, cumhurbaşkanlığı sürelerini sadece iki dönemle sınırlandıran 71 Anayasası’nı değiştirmek için bir referandum düzenlenmiştir. Halk Meclisi ve Şura Meclisi için seçimler yapılmış 21 Haziran 2012’de 13 adayın katıldığı çoğulcu bir cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından Muhammed Mursi cumhurbaşkanı ilan edilmiştir.¹⁹ 30 Haziran 2012’de görevine başlayan Muhammed Mursi 3 Temmuz 2013’te gerçekleşen askeri darbeyle görevden alınarak hapse atılmış ve Mısır halkı, baskı rejimine geri döndürülmüştür.²⁰ Devrik cumhurbaşkanının taraftarları 65 gün boyunca Kahire ve Giza’daki iki önemli meydana toplanmış ve göstericiler güvenlik kuvvetleri tarafından orantısız güç kullanılarak dağıtılmıştır. Bu süreç ve sonrasında Muhammed Mursi’yi destekleyen darbe karşıtı halk üzerine uygulanan baskılar binlerce ölüme neden olmuştur. Bir yıllık geçiş döneminden sonra, sadece iki kişinin aday gösterildiği cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış; Savunma Bakanı Abdülfettah es-Sisi %96,1 oy oranı ile Mısır’ın yeni cumhurbaşkanı olmuştur.²¹ Mısır’ın ilk seçilmiş cumhurbaşkanına darbe yapan komutan hâlâ ülkenin cumhurbaşkanlığını yapmaktadır.

B. MISIR ÖYKÜSÜ

Tarihsel anlamda Arap Edebiyatı’nın geçirdiği dönemler arasında Arap kabileciliğinin, savaş ve yiğitliğin esas alındığı Cahiliye Edebiyatı’nın ardından İslâm’ın gelmesiyle haksızlık ve zulümlerin önünün kesildiği, insanlar arası adalet ve eşitliğin sağlandığı İslâmî dönem Arap Edebiyatı başlamıştır. Emevî ve Abbasî dönemine gelindiğinde Arap Edebiyatına çeviriler de girmiştir. Arap Edebiyatında öncü kabul edilen ve 1517 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından fethedilen Mısır’da

¹⁸ BBC News Türkçe, “Hüsnü Mübarek Öldü: Mısır’ı 30 Yıl Yönetip Arap Baharı Sonrası Yargılanan Lider Kimdir?”, **BBC News Türkçe**, 25.02.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51629911>, (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2022).

¹⁹ Mektebetü’t-Tarih, **a.g.m.**

²⁰ Dursun, **a.g.e.**, s. 19.

²¹ Daha fazla bilgi için bk. Mektebetü’t-Tarih, **a.g.m.**

Osmanlı dönemi Arap Edebiyatı başlamıştır. Bazı yazarlarca bu dönemin bir çöküş yahut gerileme dönemi olduğu söylene de her dönemin kendine has özellikleri bulunduğu unutulmamalı ve her dönem kendi içinde değerlendirilmelidir.²² Zira dönemsel olarak yükselişe geçip zaman zaman duraklamaların her edebiyatta yaşanması muhtemeldir.

Modern Arap Edebiyatı, Napolyon Bonapart liderliğinde Fransız güçlerinin Mısır'a girdikleri 1798 yılında başlamıştır. Bu tarihten sonra Arap dünyası Batı ve Batı Edebiyatı ile tanışmış olsa da ilk başlarda derin bir ünsiyet kuramadıkları aşikârdır. Zira milletlerin birbirinin edebiyatından etkilenip bunu kendi bünyesinde işleyerek edebî birikimlerine uygun hale getirmesi için belli bir sürenin geçmesi gerektiği görülmektedir.²³ Yabancı bir milletin kültürünün hiçbir süzgeçten geçirilmeden olduğu gibi alınması beklenemez.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Mısır'da genel durum pek iç açıcı değildir. Çünkü bu dönemde, Napolyon'un sürgün edilmesine kadar Avrupa'da birçok savaş olmuştur. Durum Doğu ülkeleri tarafından da takip edilmiş ve olası bir savaş için hazırlıklar yapılmıştır. Bu zor şartlar, insanların edebiyat ve ilim gibi alanlarla ilgilenmesini engellemiştir.²⁴

1919 yılında İngilizlere karşı meydana gelen ayaklanma, Modern Mısır Edebiyatı'na güç kazandırmıştır. Başarılı bir sonuca ulaşmasa da İngiliz işgaline karşı özgür bir Mısır düşüncesi oluşmuş ve bu düşünce eserlere de yansımıştır.²⁵ “Modern Arap Edebiyatı'nın ortaya çıkışında temel unsurun ulusçuluk düşüncesi olduğu bilinmektedir. Özellikle İngilizlere karşı büyük bir mücadelenin verildiği XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın ilk yarısındaki Modern Mısır Edebiyatı'nın oluşumunda önemli bir yeri bulunmaktadır.”²⁶ Fransız ve İngiliz işgaline maruz kalan Mısır halkının; bu durum karşısında ulusçuluk fikri ile kenetlendiğini söylemek mümkündür.

²² Fatma Betül Beyca, “Necip el-Kilani Hayatı-Eserleri ve 20. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2008), s. 9-17.

²³ Şevkî Dayf, **el-Edebu'l-'Arabîyyu'l-Mu'âşır fi Mıṣr**, Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 2010, s. 170.

²⁴ Luis Şeyhu, **Târîhü'l-'Âdâbî'l-'Arabî (1800–1925)**, Beyrût: Dâru'l-Meşriq, 1991, s. 6.

²⁵ Aḥmed Heykel, **el-Edebu'l-'Kaşaşive'l-Masrahî fi Mıṣr**, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1983, s. 39.

²⁶ Hasan Harmancı, “Abdurrahmân eş-Şarkâvî ve Kemal Tahir'in Romanlarında Sosyal Problemler”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2016), s. 4.

Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı yılları arasında Mısır'ın kırsal kesimindeki insanların çektiği sıkıntılar bu dönemin romanlarına konu olmuştur.²⁷ II. Dünya Savaşı'nın sonucunda Mısır, ekonomik çöküntü yaşamış, önemli bir ihraç maddesi olan pamuk değersizleşmiş ve enflasyon artmıştır. 1948 ve 1949 yıllarında meydana gelen Arap-İsrail savaşında yaşanan yenilgiye karşılık toplumsal direniş güçlenmiştir.²⁸ Mısır'ın yaşadığı bu ekonomik, siyasal, sosyal problemler edebiyatta toplumu merkeze alan bir yönelimi meydana çıkarmıştır.

Arap ülkelerinde Batı kültür ve edebiyatının etkisi, özellikle Mısır ve Suriye'de görülmüştür. Buralardan birçok genç hem dil hem de Batı bilimlerini öğrenmek üzere Avrupa'ya gönderilmiş ve geri dönen bu gençler Modern Arap Edebiyatı'nın oluşmasına katkı sağlamıştır.²⁹ Dikkat edilince Mısır'ın Arap ülkeleri arasında; sanat, kültür ve edebiyat sahalarında öncü olduğu görülmektedir.

Arap Edebiyatında eskiden beri hikâyenin var olduğunu fakat modern anlamda hikâyenin XIX. yy.'da yapılan çeviriler ile meydana geldiğini³⁰ söyleyenlerin yanında Arap edebiyatında hikâyeciliğin baştan beri var olduğu düşüncesinde fikir birliği bulunmadığını, geleneksel ile modern hikâyecilik arasında farklar olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.³¹ Arap Edebiyatı'na öykücülüğün Batı'dan çeviriler ile geldiğini söyleyen Zeyyât; ilk örnekleri verenlerin Lübnanlı Fransis Marrâş, Selim el-Bustâni ve Corcî Zeydân gibiler olduğuna dikkat çekmektedir.³² Modern Arap Edebiyatı'nın meşhur yazarlarından birçoğu eğitilmiş ve üniversite mezunudur. Mesela Abdulhamîd Cûde es-Sehhâr iktisat fakültesi, Yûsuf İdrîs tıp fakültesi, Necîb Maḥfûz felsefe bölümü, eserini incelediğimiz el-Kîlânî ise tıp fakültesi mezunudur.

Arapça sözlükte "hikâye" anlatılan, meydana gelen veya hayal edilen şey; gerçek veya hayali bir olayın yazılı veya sözlü olarak anlatılması; bir edebî metni, bir sanat eserini veya tanınmış bir şahsiyetin ayırt edici özelliklerini taklit etmek³³ şeklinde

²⁷ Rahmi Er, **Modern Mısır Romanı I**, Ankara: Hece Yay., 2015, s. 262.

²⁸ Hâmid Hafnî Dâvûd, **Târîhu'l-Edebi'l-Ḥadîs**, Kahire: Dâru't-Tibâ'ati'l-Muḥammediyye, 1969, s. 37.

²⁹ Ahmet Kazım Ürün, **Modern Arap Edebiyatı**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2015, s. 6.

³⁰ Rahmi Er, **Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi**, Ankara: Vadi Yay., 2012, s. 31.

³¹ Hümeyd Ekberî, "Modern Arap Romanı: Kökleri-Gelişmesi-Eğilimleri-1", 13.10.2007, <https://bit.ly/3i8sVnc>, (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2022).

³² Ahmet Hasan Zeyyat, **Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî**, Kahire: Dâru Nahdatu Mısır, 1947, s. 433.

³³ İbrâhîm Muştafâ, Hâmid 'Abdülkâdir, vd., **el-Mu'cemu'l-Vasîf**, Kahire: Mektebetü's-Şürûk'd-Düveliyye, 2004, s. 190.

tanımlanmıştır. Hikâye, gerçek ya da kurgulanmış bir olayı; eğlence, eğitim gibi amaçlarla edebî dil içerisinde sözlü ya da yazılı olarak insanlara aktarma sanatıdır. Roman türünün daha kısa hali olan hikâye Arapça kökenli bir kelimedir ve Türkçe karşılığı öyküdür.

Olağanüstü hadiselerin konu edildiği destan türüyle benzer yönleri bulunması sebebiyle hikâye en eski edebî türler arasında yer almaktadır.³⁴ XIV. yüzyılda Boccaccio tarafından yazılan ve öykü türünün ilk edebi örneği olarak kabul gören Decameron'un temelini Hint anlatılarının oluşturduğu düşünülmektedir. Eser, 10 gün boyunca anlatılan 10 öyküden, toplam 100 öyküden oluşmaktadır.³⁵

“Arap nesrinin türlerinden biri olan öykü sanatı, Arapların farklı zaman ve çevreleri hakkında bilgi verir. Dolayısıyla öykülerin Arap Edebiyatı'nda derin bir geçmişi ve önemi olduğunu söylemek mümkündür.”³⁶ Tarihi eskilere dayanan hikâyenin Arap edebiyatında en meşhur olanı ‘Antere İbn Şeddâd’ın, Cahiliye döneminin örf, adet, ahlak, savaş ve kahramanlıklarını anlattığı hikâyeleridir. Kur’an’da anlatılan kıssalar, ez-Zâhir Baybars, ‘Antere, Hayy b. Yakzân, Binbir Gece Masalları ve maşkâmât gibi anlatı türleri Arap hikâyesinin temelini oluşturur. Hikâye türü önce Doğu’da görülmüş ve Batı’ya çeviri yoluyla geçmiştir.³⁷

İslâm zuhur edip Kur’an indirilince, Kur’an ve tefsiri dikkate alınarak, konusu ve unsurları Kur’an öğretisinden çıkarılan hikâyeler oluşmuştur. Hikâye; Kur’an’ın, İslâmî daveti yayması ve geçmiş milletlerde meydana gelen haber ve olayları, o devirdeki insanlara bir öğüt olarak iletmesi nedeniyle dikkate değer bir büyümeye tanık olmuştur. Emevî dönemine geldiğimizde hikâye erkeklerin çalışıp bunun için ücret talep ettiği resmi bir meslek haline gelmiştir.³⁸ Abbasiler döneminin önde gelen yazarları tarafından yapılan çeviriler, hikâye sanatının gelişiminde önemli rol oynamıştır. Abdullah İbn el-Muğaffa‘ tarafından Arapça’ya çevrilen ve hayvanların diliyle hikâyelerin anlatıldığı,

³⁴ Hüseyin Yazıcı, “Hikâye”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 17, İstanbul: TDV Yay., 1998, s. 479.

³⁵ Melih Özdamar, “Hikâye Türü, Hikâye Türünün Tarihî Gelişimi ve Özellikleri”, 17.09.2019, <https://www.edebiyatveturkce.com/2019/09/hikaye-nedir-hikayenin-ortaya-cks-ve.html>, (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2022).

³⁶ Sevda Çetin, **Lübnanlı Yazar Tevfik Yûsuf ‘Avvâd ve Yapıtlarında Öne Çıkan Toplumsal Sorunlar**, Ankara: Fenomen Yay., 2022, s. 13.

³⁷ Gülyaşar Demirci, “Mısır’da Öykücülük”, **Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Sayı 1, (Mart 2018), s. 21.

³⁸ Hümejd Ekberî, “**Modern Arap Romanı: Kökleri-Gelişmesi-Eğilimleri-1**”, 13.10.2007, <https://bit.ly/3i8sVnc>, (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2022).

özellikle yöneticilere hitap eden Kelile ve Dimme, Binbir Gece Masalları bu çevirilerin en meşhurlarındandır.³⁹

Arap edebiyatında modern hikâyeye en yakın tür; bir hayal kahramanının maceralarını konu edinen ve bir başkası tarafından anlatılan eğitim amaçlı yazılmış kısa hikâyeler olan maḳâmâtlardır. Tarihçiler, maḳâmât türünü ortaya çıkaranın Bedi'üzzaman el-Hemedânî olduğu konusunda fikir birliği içindedirler. Harîrî en meşhur maḳâmât yazarlarındandır.⁴⁰ İbrahim el-Muveyliḥî'nin *Hadîsü 'İsâ İbn Hişâm*'ı modern ve geleneği birleştiren maḳâmât tarzında yazılmış bir hikâyedir. Hâfız İbrahim'in yazmış olduğu *Leyâlî Setîḥ* adlı eseri de maḳâmât türüne örnek teşkil eder.⁴¹ "Arap öykücülüğü, belirli bir süre batıyı taklit ettiği için batı öykü sanatının etkisinde ilerlemiştir. Bu nedenle on dokuzuncu yüzyıl öykülerinin neredeyse çoğu klasiktir."⁴²

Napolyon 1798 yılında Mısır'ı işgale geldiğinde beraberinde bilim adamlarını, matbaa ve kütüphaneyi de getirmiştir. Bu işgal sırasında modern Batı ile tanışan Kavalalı Mehmet Ali Paşa; Fransız ordusu ülkeden çıkarıldıktan sonra Mısır'a vali olarak atanmış ve yaptığı çalışmalarla modern Mısır'ın kurucusu olarak kabul edilmiştir. Modernleşme hareketine başta askerî olmak üzere her alanda Fransa'dan aldığı miras üzere devam etmiş, bu hedefini gerçekleştirmek için Avrupa'ya öğrenciler göndermiştir. Mehmet Ali Paşa'nın gönderdiği öğrencilerin Mısır'da yapmış olduğu çalışmalar Arap Rönesansı olarak kabul edilen Nahda'nın nüvesi olarak görülmüştür. Mehmet Ali Paşa, Paris'e gönderdiği öğrencilere öncülük yapması ve bilgi vermesi için başlarına şeyh Rifâ'a et-Taḥṭâvî'yi getirmiştir. et-Taḥṭâvî, Paris'te bulunduğu süre içinde birçok eseri Arapça'ya çevirmiş ve burada gördüklerini derin bir dikkatle analiz ederek seyahatname türündeki *Taḥlîşü'l-İbrîz fî Telḥîşî Bârîz* adlı eserini kaleme almıştır. Rifâ'a et-Taḥṭâvî'nin mevzubahis eseri ve 'Alî Mübârek'in 'Alemuddîn adlı Ezher şeyhinin bir İngiliz ile yaptığı yolculuğunu anlattığı tahkiye türündeki eseri '*Alemu'd-Dîn*, modern Arap edebiyatının öncüleri olarak kabul edilmiştir.⁴³

³⁹ Sûsen Bakerî, "er-Rivâyâtü'l-'Arabîyyetü'l-Hedîşeh; Neş'etühâ ve Tetevvuruhâ", 12 Ekim 2010, <https://bit.ly/3VzhJhQ>, (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2022).

⁴⁰ Hümeyd Ekberî, **a.g.m.**

⁴¹ Demirci, **a.g.m.**, s. 27.

⁴² Sevda Çetin, "Kerem Mulhem Kerem'in 'İdu'l-Milâd Adlı Öyküsünün Tematik Açıdan İncelenmesi", **Nüşa Dergisi**, Cilt 22, Sayı 54, (28.06.2022), s. 231.

⁴³ Ahmed Heykel, **Tetavvuru'l-Edebi'l-Hadîş fi Mısır**, Mısır: Darü'l-Ma'rife, 2008, s. 39.

Modern Arap öyküsü geleneksel Arap öyküsünden farklı yeni bir türdür. Arap Öykücülüğü her birinin devasa birikime sahip olduğu üç temel dönemden geçerek modern türe ulaşmıştır:

1. Taklit ve Arapça'ya Çeviri Dönemi (1850-1914)
2. Oluşum ve Ustalaşma Dönemi (1914-1939)
3. Kök Salma ve Olgunlaşma Dönemi (1939 - ...)⁴⁴

Rifâ'a et-Tahtâvî, ideal hükümdar, ideal vatandaş ve ideal insanı konu edinen *Telemak* isimli eseri Arapça'ya çevirerek tercüme faaliyetleri sürecini başlatmıştır. Suriye ve Lübnan'dan Mısır'a gelen aydınların bu tercüme sürecine iştirak etmesiyle Arap Edebiyatı özellikle nesir alanında yeni bir oluşum içine girmiştir. Bu dönemde Maḥmūd Ṭâhir Lâşin'in önderlik ettiği, Maḥmūd Teymûr, Yahyâ Ḥakkî gibi Arap edebiyatının önemli isimlerinin aralarında bulunduğu bir grup sanatçı 1920'li yılların başında el-Medresetü'l-Ḥadîse (Modern/Yeni Ekol) ekolünü kurmuştur.⁴⁵ el-Medresetü'l-Ḥadîse grubunu kuran gençler, tercüme yapılarak Mısır'da sağlam temeller üzerine kurulu bir öykü geleneğini başlatmanın yanı sıra modern gerçekçi edebiyat yaratmayı amaçlamışlardır. el-Medresetü'l-Ḥadîse ekolü yaşamın evrenselliğini ortaya çıkaran yeni edebiyat türüne büyük katkı sağlamıştır.⁴⁶

Mısır'da Muştafâ Luṭfi el-Menfâlûṭî'nin *el-'Aberât*, Muhammed Teymûr'un *mâ Terâhu'l-'Uyûn*, Salih Ḥamdî Ḥammâd'ın *Aḥsenu'l-Kışaş* koleksiyonu öykü alanındaki ilk denemeler arasında yer almaktadır. 'İsa 'Ubeyd'in *İhsan Hanım* öyküsü, kardeşi Şihâte 'Ubeyd'in koleksiyonu *Dersün Mu'lim* ve Lebîbe Ḥâşim'in *Şîrîn ve Cüz'ü'l-İhsan* adlı öyküleri ise modern öykünün oluşmasına katkı sağlayan eserlerdendir.⁴⁷ Lübnanlı bir dil bilimci olan Selîm Buṭrûs el-Bustânî, Arap kısa hikâyeciliğinin öncüsü olarak kabul edilmiştir. Öykülerinde aşk temasını işlemiş olması bazı çevrelerin tepkisini çekmiş ve eserlerine karşı çıkmıştır. 1870 yılında Kahire'de daha sonra

⁴⁴ Ḥumeyd Ekberî, **a.g.m.**

⁴⁵ Betül Can, "Mısırlı Yazar Maḥmūd Ṭâhir Lâşin'in Âdemsiz Havvâ' Adlı Romanında Kadın İmajı", **Ekev Akademi Dergisi**, Sayı 73, (2018), s. 212.

⁴⁶ Mehmet Hakkı Suçin, "Arap Öykücülüğünde Kilit İsim; Yahya Hakkî", **Son Duvar**, Mart 1998, s. 30.

⁴⁷ Esra Yakuboğlu Erket, "Yahya Hakkî'nin Hayatı, Eserleri ve İlmî Şahsiyeti", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2017), s. 30.

Beyrut'ta yayımlanan *el-Cenân* dergisini çıkarmaya başlamış ve bu dergide düzenli olarak öyküler yazmıştır.⁴⁸

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinin en bilinen yazarlarından olan Muştafâ Lutfi el-Menfâlûti'nin; dinî, ahlakî, sosyal konuları ele aldığı özgün hikâye ve yazıları, modern Mısır öykücülüğünün ilk denemeleri sayılmaktadır. *en-Nazarât* ve *el-'Aberât* adlı iki eserinde toplumsal olayları dile getirmiştir. Onun, çağdaşları ve kendinden sonra gelen nesil üzerindeki etkisi nedeniyle 'Abbas Maħmûd el-'Akkâd Mısır edebiyat tarihinin bir dönemine "Menfâlûti Dönemi" ismini vermiştir. Yazarın anlaşılır sade bir dil ve akıcı bir üslupla verdiği eserleri, modern Arapça anlatı sanatının temelini atmıştır.⁴⁹ Menfâlûti'den sonra diğere önemli bir isim Muhammed Teymûr'dur. Onun 1917'de yayınladığı ilk öyküsü olan *fi'l-Kiâr*; Modern Mısır Edebiyatı'nda sanatsal kısa öykünün doğuşunu temsil etmiştir. Eserlerinde özellikle Mısır'ın yaşamakta olduğu toplumsal değişim ve eğitim konusunu ele almıştır. Muhammed Teymûr'un hikâyeleri, sanatsal kısa öykünün olgunlaşmasını temsil etmiştir.⁵⁰ Muhammed Teymûr ve kardeşi Maħmûd Teymûr, el-Medresetü'l-Ĥadîse grubu üyeleri Maħmûd Tâhir Lâşin vb. yazarlar 1920 yılından sonra ortaya çıkan ve konusunu gerçek hayattan alan öykü türünün önde gelen isimlerindendir.⁵¹ Muhammed el-Muveylihi, çıkarmış olduğu *Misbâhu's-Şark* isimli gazetede, "Fetre mine'z-Zemân" (Zamandan Bir Bölüm) başlığı altında İngiliz işgali ile ilgili yazılar yazmış, daha sonra bu yazılarını *Ĥadîsü 'Îsâ b. Ĥişam* adını verdiği bir kitapta bir araya getirmiştir. Maķâme tarzında yazılan bu eser, 'Îsâ b. Ĥişam isimli hayalî kişiyle yazar arasında diyalog şeklinde kaleme alınmış ve İngiliz işgalinin ilk yıllarından XX. yy. başlarına kadar geçen bir asır boyunca Mısır'da yaşanan sosyal olayları konu edinmiştir.⁵²

Arap öyküsünün öncülerinden sayılan Yahyâ Ĥakkî'nin *Kındilu Ümmü Ĥaşim* (Ümmü Ĥaşim'in Kandili), Doğu ve Batı arasında arafta kalmış Mısırlı bir gencin serencamını hikâye etmiştir. el-Medresetü'l-Ĥadîse grubunun son zamanlarına yetişen ve döneminin en genç yazarı olan Yahyâ Ĥakkî, az sayıda öykü kaleme almış olmasına rağmen bu öykülerinde ağırlık verdiği sanatsal yön ile temayüz etmiştir. Yazar

⁴⁸ Demirci, **a.g.m.**, s. 24.

⁴⁹ Er, **a.g.e.**, s. 78.

⁵⁰ Sûsen Baķerî, **a.g.m.**

⁵¹ Demirci, **a.g.m.**, s. 24.

⁵² Yakuboğlu Erket, **a.g.m.**, s. 28.

öykülerinde Mısır'ı konu alırken evrensel mesajlar vermeyi amaçlamış realizmi ve sembolizmi iç içe kullanmıştır. *Kındilu Ümmü Haşim* isimli öyküsünde iç çekişme ve dış dünya arasındaki mücadeleyi realist ve şiirsel bir üslupla dile getirmiştir.⁵³

Genç yaşta vefat eden Muhammed Teymûr, arkasında *mâ Terâhû'l-'Uyun* adı altında toplanan önemli bir hikâye koleksiyonu bırakmıştır. Onun kardeşi Maḥmûd Teymûr da Mısır hikâyeciliğinde önemli eserler vermiş bir sanatçıdır. Maḥmûd Teymûr yazdığı öykülerde “Bir hikâye gerçek hayatı yansıttığı ölçüde başarılı olur.” ilkesini benimsemiş ve ilk defa Mısır halkının gerçek hayatını yansıtarak öykü türünün saygınlığını sağlamıştır.⁵⁴ Eserlerinin kahramanlarını orta sınıftan seçen Maḥmûd Teymûr, onların iç dünyasını aşırılıktan uzak, sade bir dil, akıcı bir üslupla yansıtmış ve psikolojik tahlillere yer vermiştir. Maḥmûd Teymûr, Arap öykücülüğünü tercüme ve taklitten kurtarmış, gerçekleri anlaşılır basit bir dille ifade etmeye büyük önem vermiştir.⁵⁵

Maḥmûd Tâhir Lâşin, Modern Arap Öyküsü'nün gelişiminde yer alan önemli isimlerden biridir. 1924 yılında yazdığı ilk hikâyesi *Şahh; el-Fünûn* dergisinde daha sonra kaleme aldığı eserleri ise *el-Fecr* dergisinde yayımlanmıştır. Lâşin, yazdığı eserlerini bir kitapta toplayan ilk hikâye yazarıdır. Yazarın *Suhriyyetu'n-Nây* (1926), *Yuhkâ Enne* (1929), *en- Niḳâbu't-Ṭâ'ir* (1940) adlı üç kısa hikâyesinin yanı sıra yayımlanmamış hikâyeleri de vardır. *Havvâ bilâ Âdem* (1933), yazarın roman sanatında kaleme aldığı tek eseridir.⁵⁶ Rus edebiyatının önde gelen yazarlarından etkilenmesi sebebiyle Lâşin, Mısır'ın Çehov'u olarak adlandırılmıştır. Fakat incelendiğinde eserlerinde İngiliz yazarların etkisi de görülmektedir. Etkilendiği yazarlar gibi Lâşin, öyküleriyle toplumu ıslah etmeyi arzulamıştır. Muhammed Huseyn Heykel'den sonra Modern Arap Öykücülüğü sanatının ikinci ismi olarak kabul gören ve realizm akımının en başarılı eserlerini veren Maḥmûd Tâhir Lâşin, realist öykünün kurallarını ortaya koymuştur.⁵⁷ Yazar eserlerinde modern Arap kısa öyküsünün ele aldığı, dönemin

⁵³ Suçin, **a.g.m.**, s. 31.

⁵⁴ Jacob M. Landau, **Modern Arab Edebiyatı Tarihi 20. Yüzyıl**, Bedrettin Aytaç (çev.), Ankara: Gündoğan Yay., 1994, s. 26, 27.

⁵⁵ İlknur Emekli, “Maḥmûd Teymûr'un Nidâu'l-Mechûl Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, (2012), s. 300.

⁵⁶ Yeşim Fettahoğlu, “Mısırlı Yazar Maḥmûd Tâhir Lâşin'in “Köyde Olanlar” Adlı Hikâyesinin Tahlili”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, (2017), s. 116-117.

⁵⁷ Betül Can, **a.g.m.**, s. 215.

konularını işlemiştir. Bununla birlikte *Hâdîsü'l-Ḳarye* isimli öyküsü, şehir ile kırsal arasındaki kültürel farklılığı ve çatışmayı konu edinen gerçekçi ve yerli bir eserdir. Bu eser, okuyucunun karşısına olgun bir hikâye olarak çıkmıştır. Maḥmûd Ṭâhir Lâşin el-Medresetü'l-Ḥadîse gurubunun kurucu üyelerinden biridir. Bu grubun edebi çalışmaları Arap Öyküsü'nün dönüm noktası olmuştur. Maḥmûd Ṭâhir Lâşin'in hikâyeleri, biçim ve içerik olarak kendinden önceki ve kendi dönemindeki eserlerin zirvesini temsil etmiştir.⁵⁸

Modern Arap Öykücülüğü'nün önemli ve tanınmış isimlerinden biri olan İbrâhîm 'Abdülkâdir el-Mâzinî, Klasik Arap Edebiyatı'nın mirasını koruyarak onun etkilerini ve yerleşik kalıplarını kırmaya çalışan değerli ve özgün eserler ortaya koymuştur. el-Mâzinî bu çalışmaları sayesinde Arap Dil Kurumu'na üye olarak seçilmiştir. 1932 yılında yazmaya başladığı roman ve hikâyelerinin edebiyat dünyasında büyük bir etkisi olmuştur. Onun ödüllü romanı *İbrâhîmu'l-Kâtib*, Muḥammed Ḥuseyn Heykel'in yazmış olduğu *Zeyneb* adlı romandan sonra Mısır romancılığının önemli mihenk taşlarından biri olmuştur.⁵⁹

Modern Arap Öykücülüğü II. Dünya Savaşı'na tekabül eder. Bu dönemde Arap ülkelerinin çoğu bağımsızlığını kazanmış, böylece hikâyelerde gerçekçi bir yaklaşım hâkim olmuş ve toplumsal meseleler öykülere konu edilmiştir. Arap edebiyatının tartışmasız en önemli simalarından olan Ṭâhâ Ḥuseyn, *Aḥlâmu Şehrâzâd*, *el-Ḥubbu'z-Zâ'il*, *el-Mu'azzebûn fi'l-Ard* gibi kısa hikâyelerinde 1940'lı yıllarda Mısır halkının yaşadığı açlık, yoksulluk, kolera gibi sosyal sorunlardan ve yaşanan zorluklardan ironik bir dille bahsetmektedir.⁶⁰

Romantizm, Realizm, Pozitivizm akımlarının yanı sıra mizah ve fantastik üsluplarını kullanan Yûsuf es-Sibâ'î, anlaşılır olmaya önem verdiği için eserlerini halkın diliyle yazmıştır. Okurlarının seviyesini göz önünde bulundurarak sade bir dil kullanan ve kendini halktan biri kabul eden es-Sibâ'î okurla iç içe olmaya özen göstermiştir.

⁵⁸ Fettahoğlu, **a.g.m.**, s. 116-117.

⁵⁹ Âdem Keser, "İbrâhîm 'Abdülkâdir el-Mâzinî'nin Sundûku'd-Dunyâ Adlı Eserindeki Hikâyelerin Teknik ve Tematik Açından İncelenmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, 2015), s. 13.

⁶⁰ Zeynep Yıldırım, "Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Ramallah Adlı Mensur Eserinin Muhteva Şekil ve Üslup Yönünden Tahlili", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2021), s. 23.

'*Arđu'n-Nifâk* isimli öyküsünde ahlakî yozlaşmayı konu edinmiş öyküdeki kişilerin güzel ahlaklı olmak için denedikleri doğüstü olayları anlatmıştır. *Nâ'ibu 'Azrâil* isimli hikâyede ise ölüm meleği Azrail (as) hakkında sahip olunan ön yargılardan bahsetmiştir.⁶¹

Modern Arap hikâyeciliğin üçüncü dönemi II. Dünya Savaşı'ndan sonraki döneme denk gelir. Bu dönemin öyküleri; konusunu yaşanan siyasi, sosyal, dini ve ekonomik sıkıntılardan alır. Dönemin toplumcu gerçekçi yazarları, işledikleri toplumsal meselelerin yanında kişilik oluşturmaya ve okuyucuyu biçimlendirmeye çalışmışlardır.⁶²

⁶¹ Nurhan Kuru, "Yusuf es-Sibâ'î ve Arzu'n Nifâk Adlı Romanının Teknik ve Tematik Açından İncelenmesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE, 2022), s. 26.

⁶² Demirci, **a.g.m.**, s. 30.

BİRİNCİ BÖLÜM

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN HAYATI

Tam adı Necîb bin ‘Abdülîtaîf bin İbrâhîm el-Kîlânî olan yazar; Modern İslâm romanının ve Arap-İslâm Edebiyatı'nın öncülerindendir.⁶³ Birçoğu kendisinin İslâmî Edebiyat tasavvurundan kaynaklanan roman, hikâye, edebî ve umumî kitaplar olmak üzere yetmiş yakın eseri bulunan Necîb el-Kîlânî; Mısırlı bir hekim, şair, yazar ve romancıdır. H. 14 Muharrem 1350 yılında, Miladi 1 Haziran 1931 tarihinde Mısır'ın Ğarbiye vilâyetinin (Kahire'nin kuzeyindeki Delta'da) Ziftâ merkezine bağlı Şerşâbe Köyü'nde doğmuştur.⁶⁴ Bu bölge; pamuk, buğday, fasulye gibi çeşitli ürünlerin yetiştiği verimli bir tarım arazisidir. Buna rağmen zorluk, yoksulluk, hastalık ve cehaletin çok olduğu; neredeyse eşekten başka ulaşım aracının bulunmadığı, izole edilmiş bir bölgedir.⁶⁵ Babası ‘Abdülîtaîf el-Kîlânî tarımla uğraşmış Necîb el-Kîlânî de küçük yaştan itibaren aile üyeleriyle birlikte tarlada çalışmıştır. Yazar; herhangi bir zulüm ya da baskı içermeyen hoşgörü ve özgürlük değerleri ile temayüz etmiş seçkin bir ailede yetişmiştir. Üniversitede geçirdiği yılların, Necîb el-Kîlânî'nin hayatı üzerinde büyük etkisi olmuş ve yaşamı zorluklar içinde geçmiştir.⁶⁶

Annesi köyün önde gelen ailelerinden biri olan ve çocuklarını modern okullarda okutmaya itina gösteren Şafi'î ailesinin mensubudur. Annesinin babası el-Hâc ‘Abdülkâdir eş-Şafi'î, sevilen, dindar bir pamuk tüccârıdır.⁶⁷ Necîb el-Kîlânî'yi, dedesi el-Hâc ‘Abdülkâdir eş-Şafi'î, ilme yönlendirmiş ve bu konuda desteğini esirgememiştir. Emîn ve Maḥmûd adında iki erkek kardeşi ve ismini bilmediğimiz bir kız kardeşi vardır. Yazar, İslâm Dini'ne uygun yaşamaya gayret eden, takva sahibi bir ailede yetişmiştir.⁶⁸

⁶³ Hilmi Muhammed el-Ķâ'ûd, **İslâm'ın İlk Romancısı Necîb el-Kîlânî**, Laha Online, 06.08.2002, <https://www.lahaonline.com/articles/view/2188.htm>, (Erişim Tarihi: 21 Haziran 2022).

⁶⁴ el-Cezîre, “**Necîb el-Kîlânî**”, 19 Nisan 2015, <https://bit.ly/3w0Qv9v>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2022).

⁶⁵ Nusreddîn Delâvî, “el-Ķiyemu'l-İnsaniyye ve'l-Cemâliyye fi Ķışaşi Necîb el-Kîlânî (Necîb el-Kîlânî'nin Hikâyelerinde İnsânî ve Estetik Değerler)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Vahran Üniversitesi, 2011), s. 57.

⁶⁶ Muhammed Seyfurrahmân, “İshâmât ed-Duktûr Necîb el-Kîlânî fi'l-Edebî'l-'Arâbiyyi'l-İslâmî”, **Pencap Üniversitesi Arapça Bölüm Dergisi**, Sayı 24, (2017), s. 286.

⁶⁷ Necîb el-Kîlânî, **Müzekkirâtü'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî**, Cilt 1, Beyrût: Kitabu'l-Muhtar, 2006, s. 16.

⁶⁸ el-Kîlânî, **a.g.e.**, s. 183.

Yazar, anne ve babasının ilk çocuğudur. O sıralarda kırsal kesimde yaşayanların âdeti olduğu üzere Necîb el-Kîlânî, dört yaşında köy mektebine başlamıştır. Burada okuma-yazma, aritmetik ve bazı hadisi şerif ile Rasulullah'ın (sav.) biyografisini, Peygamber kıssaları ve Kur'an kıssalarını öğrenmiştir.⁶⁹ Necîb el-Kîlânî henüz dört yaşında iken onu Kur'an ve hadis ilminin öğretildiği köy okuluna gönderen dedesi hafız el-Hac 'Abdülkadir eş-Şafi'î, el-Kîlânî'nin hayatını etkileyen en önemli şahsiyettir.⁷⁰ Yedi yaşındayken Kur'an-ı Kerim'in büyük bir bölümünü ezberlemiş olan el-Kîlânî, daha sonra Frieta'daki ilkokula, oradan komşu "Sunbât" köyündeki Amerikan Misyoner İlkokulu'na gitmiştir. Bu okuldaki yaşantısını ve çektiği sıkıntıları "*Müzekkirâtü'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*" adlı kitabında anlatmıştır.⁷¹ 1931'de dünyaya gelen el-Kîlânî'nin çocukluğu II. Dünya Savaşı'na denk gelmiştir. el-Kîlânî; ailesini, köydeki yaşamını, okul serüvenlerini adı geçen bu otobiyografik kitabında kaleme almıştır.

Ziftâ'da başladığı orta öğrenimini Tañtâ şehrindeki Ziraat Lisesi'nde tamamlayan (1949) el-Kîlânî, edebiyat veya hukuk tahsili yapmayı arzulamış ancak babasının ısrarı üzerine tıp öğrenimine yönelmiş ve I. Fuâd Üniversitesi (Kahire Üniversitesi) Kaşrû'l-'Aynî Tıp Fakültesi'ne girmiştir (1951). 1947 yılından itibaren İhvân-ı Müslimîn ile yakın ilişki içinde bulunmuştur. Necîb el-Kîlânî'nin tıp eğitimine devam ettiği 26 Ekim 1954 yılında İskenderiye'nin Menşiyeye Meydanı'ndaki konuşması sırasında Cemâl 'Abdünnâsır'a suikast düzenlenmiştir. Bu suikast İhvân-ı Müslimîn üzerine yıkılmış kendisinin bu grupta ilgisi sebebiyle on yıl hapse mahkûm edilmiştir.⁷² 1955'te üniversite son sınıftayken tutuklanan yazar,⁷³ sağlık sorunlarından dolayı üç yıl sonra hapisten çıkarılmış (1958), yarıda kalan tıp eğitimini 1960'ta tamamlamıştır. 1965'te tekrar hapse girmiş fakat yine sağlık sorunları sebebiyle 1967'de çıkarılmıştır.⁷⁴ İlk görev yeri olarak kendi memleketi Şerşabe'de doktorluk yapan yazar, 1967 yılında Kuveyt'e, daha sonra Dubai'ye gitmiş; sağlık müdürlüklerinde görev almıştır. Son

⁶⁹ el-İhvanu'l-Müslimîn, "Necîb el-Kîlânî Ra'idü'r-Rivayetü'l-İslâmiyye", 07.03.2020, <https://www.ikhwan.online/article/238874> <https://bit.ly/3C3DMa3>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2022).

⁷⁰ Sevda Çetin ve Güler Koca, "Necîb el-Kîlânî ve Ahlâm İmra'ah Adlı Kısa Öyküsünde Aile Teması", **III. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi**, Mardin: İksad Yay., 2018, s. 88.

⁷¹ el-Kîlânî, *Müzekkirâtü'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 20-24.

⁷² İsmail Durmuş, "Kîlânî Necîb", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt Ek-2, İstanbul: TDV Yay., 2016, s. 65.

⁷³ Seyfurrahmân, **a.g.m.**, s. 287.

⁷⁴ Durmuş, **a.g.e.**, s. 65.

olarak Birleşik Arap Emirliği'nin Sağlık Bakanlığı'nda müdürlük yapmıştır.⁷⁵ Sağlık sorunları sebebiyle hapisneden ilk kez çıkarıldığında, salih bir kadın ve örnek bir şahsiyet olarak gördüğü Maḥmûd Şahin'in kızı Kerîme Maḥmûd Şahin ile evlenmiştir. Bu evlilikten bir kız, üç erkek olmak üzere dört çocukları dünyaya gelmiştir.⁷⁶

Kahire Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olan yazar ve hekim Dr. Necîb el-Kîlânî, neşeli bir yüz, iyi bir mizah anlayışı ve büyük bir alçakgönüllülüğe sahiptir. Yazar; delilleri kuvvetli, açık görüşlü ve belîğ bir hatiptir. Oğullarından biri onun hakkında şöyle der: “Yaratılışının Kur'an olduğunu, Yaratan'ı her şeyde gördüğünü hissediyorsunuz. İlişkilerinde, ailesini ve akrabalarını mutlu etmek için elinden geleni yapardı. Babam bu dünyaya tamah etmezdi. Çünkü o, derin bir iman gücüne ve büyük bir alçakgönüllülüğe sahipti.”⁷⁷ Necîb el-Kîlânî, en büyük zevki ve en üstün mutluluğu okumada bulduğunu söyler. Çünkü okumak onda tatmini imkânsız bir bağımlılık haline gelmiştir. Cep hikâyeleri, polisiye romanlar, muhtelif tercümeleler, eski şiir kitapları, hadis, belagat metinleri, eski ve yenilerin hayatları, komutanlar ve liderlerin hayatları, eline geçen her şeyi okumuştur. Eski veya sarı kitaplardan rahatsızlık duymamış onları almaya ve okumaya oldukça hevesli davranmıştır. Bazı önemli kitaplara erişemediğinde, arkadaşlarıyla kitapları ortak satın almıştır. Kitap okumalarını elverişli olan yaz tatillerinde yapabildiği için bu dönem yazarın cenneti ve sığınağı olmuştur. Taḥta'daki orta öğretim dönemi yazarın verimli bir okuma ve tahsil dönemi olmuştur. Çünkü Necîb el-Kîlânî, orada büyük yazar ve edebiyatçıların kitaplarını inceleme fırsatı bulmuştur. Ayrıca birçok kültür kulübünde; düşünce, edebiyat, tarih, politika ve ekonomi üzerine çeşitli dersleri takip etmiştir.⁷⁸ Böylece birçok alanda bilgi sahibi olan el-Kîlânî, zamanla bunu edebiyat ve diğer alanlarda yazdığı eserlerle ortaya koymuştur.

Mezun olduktan sonra 1961'de Cîze'deki (Giza) Ummu'l-Mıṣriyyîn Hastanesi'nde stajyer doktor, ardından köyünde (Şerşabe) pratisyen doktor olarak çalışmıştır. Daha sonra Ulaştırma ve Haberleşme Bakanlığı'nda çalışmaya geçmiş ve Demiryolları Kurumu'nun sağlık bölümünde göreve başlamıştır. Mart ayının otuz

⁷⁵ ‘Abdullâh bin Sâlih el-‘Arînî, “el-İtticâhu'l-İslâmî fi E'mâli Necîb el-Kîlânî el-Ḳaşaşiyye”, Riyad: Dâru Kunûz İşbiyâ, 2005, s. 14.

⁷⁶ Seyfurrahmân, **a.g.m.**, s.287.

⁷⁷ Aḥmed es-Sa'id Mûrâd, “Dr. Necîb el-Kîlânî”, **Arap Postası**, Arşivler / Sosyal Paylaşım Siteleri, 2022, <https://bit.ly/3BXrW1c>, (Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2022).

⁷⁸ Delâvî, **a.g.e.**, s.58,59, 65.

birinci günü (1968) doktor olarak çalışmak üzere Kuveyt Eyaletine gitmiştir. Daha sonra neredeyse on altı yıl geçirdiği Birleşik Arap Emirlikleri'ne taşınmıştır.⁷⁹

1968 yılında Birleşik Arap Emirlikleri'ne doktor olarak giden yazar, memleketi Tahta'ya döndükten sonra pankreas kanserine yakalanmıştır. Yedi ay süren bu hastalığı sonucunda 1995 yılında vefat etmiştir.⁸⁰ Seyyid Kutup, 'Ali Ahmed Bâkeşîr, 'Ali Tantâvî gibi Necîb el-Kîlânî de İslâm düşüncesinin hayata hâkim kılınmasını esas alan eserler kaleme almıştır.⁸¹ Girişte de geçtiği üzere Necîb el-Kîlânî; İslâmî Edebiyat'ın gerekliliğine dikkat çekmiş, inançlı yazarların İslâmî kaidelere ters düşmemek şartıyla estetik duygu ve sanatsal güzellikten istediği şekilde yararlanabileceğini savunmuştur.

1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

İslâmî Edebiyat'ı savunan el-Kîlânî, *el-İslâmiyye ve'l-Mezâhibu'l-Edebiyye* adlı kitabında; dejenere olmuş Batı toplumlarının sahip olduğu ahlakî ve dinî koşulların biz Müslümanlara uygun olmadığını, Batı ile yaşam tarzımızın birbirinden çok farklı olduğunu söyleyerek yazarlarımızın, ahlakî çöküşlere sebep olacak davranış ve sözleri eserlerinde teşvik edecek şekilde kaleme almamaları gerektiğini belirtmiştir.⁸²

Edebî yönünün yanı sıra İslâmî yönüyle de öne çıkan Necîb el-Kîlânî, kurucusu olarak kabul edildiği İslâmî Edebiyat'ı şu sözlerle ifade etmiştir: "İnanan birinin ortaya koyduğu; hayatı, insanı ve âlemi, İslâm inanç esaslarına göre açıklayarak zevk ve faydayı arayan, vicdanı ve düşünceyi harekete geçiren, herhangi bir durumu benimsemeye ya da davranışı yapmaya teşvik eden güzel, etkili ve sanatlı bir ifadedir."⁸³ el-Kîlânî, İslâmî Edebiyat'ın estetik duygudan ve sanatsal güzellikten yoksun olmadığını aksine bunlar için çabaladığını söylemiştir.⁸⁴ Yazar, sadece İslâm'ın büyüklüğünü anlatmakla sınırlı kalmaması gerektiğini söylediği İslâm Edebiyatı'nın,

⁷⁹ el-İhvanu'l-Müslimûn, **a.g.m.**, <https://www.ikhwan.online/article/238874> <https://bit.ly/3C3DMa3>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2022).

⁸⁰ Ahmet Kazım Ürün, **a.g.e.**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2015, s. 126.

⁸¹ Ürün, **a.g.e.**, s. 124, 126.

⁸² el-Kîlânî, **el-İslâmiyye ve'l-Mezâhibu'l-Edebiyye**, Beyrût: Mü'essesetü'r-Risâle, 1987a, s. 61.

⁸³ el-Kîlânî, **Medhal ilâ'l-Edebi'l-İslâmî**, Katar: Riâsâtu'l-Mehâkimi's-Şer'iyye ve's-Şuûni'd-Diniyye, 1987b, s. 36.

⁸⁴ el-Kîlânî, **a.g.e.**, s. 33.

aynı zamanda İslâmiyet'e uygun olmayan eğilim ve uygulamalara karşı durup bunları engellemeye çalışması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁵

Necîb el-Kîlânî *Tecribetî'z-Zatiyye fi'l-Kıssati'l-İslâmiyye* adlı kitabında kısa öyküyü şu şekilde tanımlamıştır: “Kısa öykü adından da anlaşılacağı üzere, içeriğinde ve tasavvurunda insana, kâinata, yaşama dair bir inanç ve düşünce; metodunda ise İslâm'a atıfta bulunan yoğunlaşmış kısa bir mesajdır.”⁸⁶ Bu sözyle yazar kendi hikâyeciliğini açıklamış olmaktadır.

İslâmî Edebiyat sadece İslâm ve İslâmî olan ile sınırlı değildir. İslâmî olana ters düşmemek şartıyla doğadan, çiçekten, sarp dağlardan, yalnız bir çocuktan, insanlığın sıkıntı ve problemlerinden de bahsedebilir. Bu edebiyatın hayat ile iç içe bir tarzı olduğu gibi buna hakkı da vardır.⁸⁷ İslâmî Edebiyat'ın yaygınlaşmasını isteyen el-Kîlânî bunu eserlerinde vurgulayarak açıklamıştır.

Ûd; el-Kîlânî'nin çok üretken ve birikimli olmasına rağmen araştırmacılar ve eleştirmenlerce uzun süre ihmal edildiğini, bu araştırmacı ve eleştirmenlerin nispeten daha aşağı olan yazarlara yoğunlaştıklarını söylemiştir. Ûd; araştırmacıların ve eleştirmenlerin Batı ideolojilerine bağlı olmaları, İslâm'ı küçümsemeleri ya da İslâmiyet hakkında bilgi sahibi olmamalarının bu duruma sebep olabileceğini dile getirmiştir.⁸⁸ el-Kîlânî'nin roman, hikâye, şiir, tıp ve diğer birçok alanda yazdığı eserlere bakıldığında Ûd'un söyleminde haklı olduğu görülmektedir.

Necîb el-Kîlânî, edebi yeteneğini ilk fark ettiği andan itibaren yazmaya başlamıştır. Yazar; Arap diline hâkim, geniş kelime haznesine sahip olması sebebiyle kendisini, duygularını anlaşılır bir şekilde ifade etmiştir. En çok eser verdiği roman türünde yazar; roman diline önem vermiş bu alandaki yetkinliğiyle beraber kısa hikâye alanında da küçümsenemeyecek kadar değerli eserler vermiştir. el-Kîlânî, asıl hedefi olan İslâm'a davet amacını tüm eserlerinde olduğu gibi hikâyelerinde de ortaya koymuştur.

⁸⁵ el-Kîlânî, *Tecribetî'z-Zâtiyye fi'l-Kıssati'l-İslâmiyye*, Kahire: Dâru's-Sahvâ, 2015, s. 57.

⁸⁶ el-Kîlânî, *a.g.e.*, s.124.

⁸⁷ Muḥammed Kutub, *Menhecû'l-Fenni'l-İslâmî*, Beyrût: Daru's-Şurûḳ, 1983, s. 119.

⁸⁸ Hilmi Muḥammed el-Ûd, *el-Vâkı'iyetü'l-İslâmiyyetü fi Rivayâti Necîb el-Kîlanî*, Riyad: Mektebetü'l-'Abikân, 1994, s. 8.

el-Kîlânî, yazdığı roman ve hikâyelerde olay örgüsündeki kahramanları bazen sahabeden, tabiinden yahut önemli şahsiyetlerden seçmiştir. Bunlarla beraber gerçek hayattan seçtiği diğer karakterlere de yer vermiştir. Hikâye ve romanlar kurgusal da olsa yazar, genel olarak hayatın gerçeklerinden uzaklaşmadan hayatla iç içe eserler oluşturmuştur. Eserlerinde İslâm dininin esaslarına riayet etmiş olan el-Kîlânî; sorunlar, yanlışlar yerine çözümler ve doğruları işlemeye çabalamıştır.⁸⁹ el-Kîlânî'nin toplumsal gerçekçi eserlerinde, toplumsal yaşamı daha çok köy hayatını ele alıp işlediği, modern hayatın sorunlarına değindiği görülmüştür. Bunları yaparken semboller kullanan yazar, karakterler üzerinden toplumsal ve ahlakî yozlaşmaya dikkat çekmiştir.⁹⁰ Necîb el-Kîlânî'nin toplumu bilinçlendirme, kötülüğü engelleme gibi istekleri sebebiyle semboller kullanarak istediği mesajı verdiği söylenebilir. Zira yazarın bir araç olarak gördüğü edebiyatı; toplumu İslâm'a davet etmek için kullandığını söyleyebiliriz.

el-Kîlânî'nin, edebi yönü ağır basmakla beraber zamanının siyasî olaylarına şahit olması, İhvanü'l-Müslimûn grubuna girmesi, 1952 yılında devrime ve sonrasındaki olaylara şahit olması gibi sebeplerle siyasi yazılar da yazmıştır.⁹¹ Eserlerinde daha çok toplumsal sorunları işleyen yazar; özgürlük, ümmetin sıkıntıları, Filistin meselesi, hürriyet, sınıfsal çatışma, kadınların toplumdaki önemi, yoksulluk, idarî problemler ve zulümler gibi konulara değinmiştir.

Yazar, üretim bolluğu, çeşitliliği ve kompozisyonu bakımından çağdaş İslâmî yazarlar arasında ön planda yer almıştır. Yetmişden fazla kısa hikâye ve roman kaleme alan el-Kîlânî; eleştiri, şiir ve hikâye kitapları aracılığıyla, hoşgörüyü, iyiliğe, İslâmî değerlere, insanî ilkelere çağrıda bulunmuştur. Ayrıca İslâm ümmetinin ve Müslüman halkların sorunlarını son derece önemseyerek açık ve net bir şekilde ortaya koymuştur. Roman alanında İslâm tarihi yazarın esin kaynağı olmuştur. Bu sahadaki en önemli kitapları ise *Nûrullâh*, *Ķâtîlu Ħamzâ* ve *'Umer Yazheru fi'l-Ķuds romanlarıdır*.⁹² Günümüz Müslümanlarının durumunu işlediği *'Azrâ'u Cakarta*, *'Amâlikatu's-Şimâl*

⁸⁹ Halil İbrahim Şanverdi, "Necîb el-Kîlânî'nin Türkçeye Çevrilen Eserlerinin Çeviri Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi EBE, Ankara, 2019), s. 99.

⁹⁰ Nâdir AĦmed 'AbdulĦâlîk, *eş-Şahsiyetu'r-Rivâ'iyye Beyne 'Ali AĦmed Bâkesîr ve Necîb el-Kîlânî*, Dîsûk: Dâru'l-'İlm ve'l-İmân, 2010, s. 299.

⁹¹ Şanverdi, *a.g.m.*, s. 100.

⁹² Seyfurrahmân, *a.g.m.*, s. 288.

gibi romanları da vardır. *'Azrâ'u Cakarta*, Müslüman Endonezya halkı ile komünistler arasındaki savaşı konu ederken *'Amâlikatu's-Şimâl*, Nijerya'daki Müslümanların sorunlarını ele almıştır. Romanlarında dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan Müslümanların sorunlarına değinen bu yöntem, el-Kîlânî'ye özgü bir yöntemdir ve yazar bu üslûbun öncüsü olmuştur.⁹³

Necîb el-Kîlânî, şiiri çok seven ve ilköğretim merhalesinden üniversiteye kadar şiirler kaleme alan bir yazardır. Onun bazı şiirleri gazetelerde yayımlanmıştır. Hikâye sanatına gelince yazarın, lisede karaciğer hastalığından muzdarip olan ve öğrencilerine veda etmek için okula gelen bir öğretmenin hikâyesini anlattığı, *"Son Ders"* adlı istisna bir öyküsü vardır. Aynı şekilde bu ilk dönemde *"Mütenebbi'nin Son Gecesi ve Elim Sonu"* öyküsünün yanında köylülerin belediye başkanı ve toprak sahipleri tarafından maruz kaldıkları adaletsizlikleri konu edinen hikâyeler yazmıştır.⁹⁴

el-Kîlânî'nin şiirsel yeteneğinin belirtileri ilkokul eğitiminin sonunda ortaya çıkmış olup 1948'de kaleme aldığı ilk şiirlerinde Filistin'i konu almıştır. Yayımlanan ilk şiir kitabı *Eğâni'l-Ġurabâ (Yabancıların Şarkıları)*'dir. 1957'de Maarif Vekâleti'nden birincilik ödülü alan ve ilk romanı olan *eṭ-Ṭarîku't-Ṭavîl (Uzun Yol)* 1959'da lise öğrencilerine okutulmuştur.⁹⁵

Yazar aşağıdakiler de dâhil olmak üzere bir dizi ödül almıştır:

- 1957 yılında *"İkbâl eṣ-Şâ'irü's-Şâ'ir"* (Asi Şair İkbâl) adlı kitabıyla Tercüme ve Biyografi Bakanlığı Ödülü,
- *"el-Müctemi'u'l-Merîḍ"* (*Hasta Toplum*) adlı kitabıyla psikolojik ve sosyal bilimler alanında Eğitim Bakanlığı ödülü,
- *"Şevkî fî Rikabi'l-Ḥalidîn"* (*Ölümsüz Yolculara Olan Özlemim*) kitabıyla çeviriler ve biyografiler alanında Eğitim Bakanlığı ödülü,
- *"Rivayetü fi'z-Zilâm"* (*Karanlıkta Bir Roman*) eseriyle roman dalında Millî Eğitim Bakanlığı Ödülü,

⁹³ Muhammet Tasa "Necîb el-Kîlânî'nin Talâ'i'u'l-Fecr Adlı Romanı", **Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 22, 2006, s. 82.

⁹⁴ Delâvî, **a.g.e.**, s. 66.

⁹⁵ el-Cezîre, **a.g.m.**, <https://bit.ly/3w0Qv9v>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2022).

- 1959’da kısa öykü yarışmasında Müslüman Gençlik Dergisi Ödülü,
- Dr. Tâhâ Hüseyin tarafından verilen Altın Madalya Ödülü,
- “*el-Yevmü’l-Mev’ud*” (*Vaat Edilen Gün*) adlı romanıyla Sanat ve Edebiyatı Destekleme Yüksek Kurulu Ödülü’ne layık görülmüştür.
- Yetmişlerin başında “*Kâtîlu Hamza*” (*Hamza’nın Katili*) romanıyla Arap Dili Akademisi Ödülü,
- Filozof Şair Muhammed İkbâl’in Altın Madalya Ödülü, 1978 Pakistan Cumhurbaşkanı Şehit Muhammed Dîyâülhâk tarafından verilmiştir.

Eserlerinin çoğu İngilizce, Fransızca, Türkçe, Rusça, Urduca, Farsça, Çince, Endonezyaca, İtalyanca ve İsveççeye çevrilmiştir.⁹⁶

1964’te Taşkent Film Festivali’nin birincilik ödülünü *Leylü’l-‘Abîd* adlı romanından uyarlanan *Leylün ve Kudbân* filmi kazanırken Dr. Necîb el-Kîlânî’nin kurgu eserlerinden bazıları sanat eserlerine dönüştürülmüştür. *el-Yevmü’l-Mev’ud*, 1973’te Ramazan ayında *Yakûtatün Mülhîmetü’l-Hubbi ve’s-Selâm* adıyla sunulan, Mısır ve Libya’nın ortaklaşa ürettiği bir radyo ve televizyon dizisine çevrilmiştir.1977’de Mısır televizyonunda yayımlanan *Ellezîne Yehterikûn* isimli dizi, yazarın aynı adlı romanından uyarlanmıştır.⁹⁷

1.3. ESERLERİ

İslâm Edebiyatı’nın ve en önemli şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilen, eserlerinde İslâmî değerlere, insanî ilkelere büyük önem veren ve ümmetin sorunlarını dile getiren Necîb el-Kîlânî’nin eserleri Türkçe dâhil birçok dile tercüme edilmiştir.

el-Kîlânî *Müzekkîrâtü’l-Duktûr Necîb el-Kîlânî* adlı kitabında İslâmî Edebiyat’ın, hayatı her yönüyle kuşattığını söylemiştir. Yazar bu edebiyatın, hayatın bütün problemlerini, meselelerini, İslâm anlayışına göre ele alıp mazlumların davalarını destekleyerek onların dert ve kederlerini hafiflettiğine dikkat çekmiştir. İyiliği, güzelliği, doğruluğu müjdeleyen İslâm Edebiyatı, insanın güzel ümitlerini dürüstçe ifade ederken

⁹⁶ el-İhvanu’l-Müslimûn, **a.g.m.**, <https://www.ikhwan.online/article/238874> <https://bit.ly/3C3DMa3>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2022).

⁹⁷ Ahmed es-Sa’id Mûrâd, **a.g.m.**, <https://bit.ly/3BXrW1c>, (Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2022).

ondaki zaafıları, tereddütleri, sapmaları haklı çıkarmak ya da mazeret aramak için değil bunları anlayıp düzeltmek için ele almıştır.⁹⁸

Yazarın kurgusal edebi üretimini şu dört kısımda ele almak mümkündür:

Birinci kısım; romantik gerçekçi eserlerini temsil etmiş ve insanların endişelerini, toplumsal hastalıklı yönlerini, aralarında yayılan yoksulluk, cehalet ve olumsuzlukları ele alıp işlemiştir. Bu alana örnek, *eṭ-Ṭarîḳu't-Ṭavîl* (Uzun Yol), *er-Rebi'u'l-Âsîf* (Fırtınalı Bahar), *Ṭalâ'i'ul-Fecr* (Fecrin Öncüleri) gibi romanlar yanında “Meşra'u'z-Zi'b/Kurdun Ölümü”, “el-Ġurabâ'/Garipler” gibi öykülerdir.

İkinci kısım; Peygamber'in (sav) siyerinden ve genel olarak İslâm tarihinden ilham alan tarihî anlatıyı temsil etmiştir. Yazar bu romanlarında tarihin önde gelen şahsiyetlerinden, medeniyetimizden; atalarımızın, dini savunmak için yaptıkları benzeri görülmemiş mücadelelerden bahsetmiştir. Ümmetin zaman zaman içine düştüğü güncel sorunları tedavi etmek ve genç nesli tarihten haberdar etmek için bu tarihi romanları yazmıştır. *Nûrullâh* (Allah'ın Nuru), *Ḳatilu Ḥamza* (Hamza'nın Katili), *'Arḍü'l-Enbiyâ* (Peygamberler Diyarı), *Demun li Feḫîri Şahyûn* (Yahudinin Kanlı Çöreği) gibi eserleri bu alan için örnektir.

Üçüncü kısım; Arap dünyasının sınırları dışında kalan ve komünizm dönemi demir perde ülkelerinin baskısı altında zulme uğrayan Etiyopya, Endonezya, Nijerya gibi ülkelerdeki Müslümanların kanlı trajedisini dile getirdiği romanlarıdır. *Leyalî Türkistan* (Türkistan Geceleri), *eṣ-Zillu'l-Esved* (Kara Gölge), *'Amâlîḳatü's-Şimâl* (Kuzeyin Devleri), *'Azra'u Cakârta* (Cakartalı Genç Kız) gibi romanları bu kısma örnektir.⁹⁹

Dördüncü kısım ise Necîb el-Kîlânî'nin Mısır'daki mazlum kitleleri ilgilendiren toplumsal meseleleri dile getirdiği, toplumdaki adaletsizliği ve zulmü işlediği eserlerini temsil etmiştir. Günlük hayatı ve toplumsal olayları eserinin merkezine aldığı bu kısım için örnek olarak *Melîketu 'İneb* (Üzüm Kraliçesi), *İmra'etü 'Abdilmütecellî* ('Abdilmütecellî'nin Kadını), *Ḳadiyyetu Ebü'l-Fütûh eṣ-Şarkâvî* (Ebu'l-Futûh eṣ-Şarkavî Olayı) romanları yanında “es-Serâb/Serap”, “Ḳalbu'l-Baṭal/Kahramanın Kalbi”

⁹⁸ el-Kîlânî, *Müzekkirâtü'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 34.

⁹⁹ el-Ḳâ'üd, *a.g.e.*, s. 13-15.

gibi öyküleri verilebilir. Necîb el-Kîlânî başta edebiyat olmak üzere birçok alanda eserler vermiştir.

Romanları

Yazar roman alanında kırktan fazla eser telif etmiştir. Bunlar:

1. *et-Tarîku't-Tavîl* (Uzun Yol), (Kahire 1960). Yazar, bu romanda oğullarını okutmaya çalışan Mısırlı yoksul bir ailenin çektiği sıkıntıları işlemiştir.

2. *Ṭalâ'i'ul-Fecr* (Fecrin Öncüleri), (Beyrut 1960). Mısırlıların İngiliz işgali sürecindeki mücadelelerinin işlendiği bir romandır.

3. *er-Rebi'ul-Âsîf* (Fırtınalı Bahar), (Beyrut 1999). Şerşabe Hastanesinde çalışan Mevâl 'Abdülmeçîd adlı bir doktorun, diğer çalışanlarla yaptığı tartışmaları ve şehir-köy hayatı arasındaki kültür farklılıklarını inceleyen bir eserdir.

4. *fi'z-Zîlam* (Karanlıkta), (Beyrut1994). Mısırlıların zalim idareye karşı verdiği cumhuriyet mücadelesinin ele alındığı bir eserdir.

5. *er-Râyâtü's-Sevdâ* (Sevda Sancağı), (Beyrut 1998). Emevîlerin sonu ile Abbâsî Devleti'nin ilk zamanlarını işleyen tarihî bir eserdir.

6. *Ramađân Habîbî* (Aşkım Ramazan), (Kahire 1974). Bu eser, 1973 Mısır-İsrail savaşını, Yahudilerin zulmünü, Sînâ Yarımadası'nın geri alınmasını konu edinmiştir.

7. *Ḳatîlu Ḥamza* (Hamza'nın Katili), (Beyrut 1979). Vahşî b. Harb'in hayatının anlatıldığı bir romandır.

8. *Demun li Feṭri Şahyûn* (Yahudinin Kanlı Çöreği), (*Hâretü'l-Yehûd*), (Beyrut 1991). Bu roman, Şam'da bir Yahudi mahallesinde işlenen bir cinayeti ve Yahudilerin tarihî cinayetlerinden söz eden Papaz Tom'un hahamlar tarafından öldürülmesi ile gelişen olayları anlatır.

9. *el-Yevmu'l-Mev'ûd* (Vadedilmiş Gün), (Beyrut 1398). Mısır'ın Memlûk Kraliçesi Şecerüddür döneminde VII. Haçlı Çıkartması sırasında Mısır'da yaşanan olayların anlatıldığı bir eserdir.

10. *er-Raculu'llezî Âmene* (İman Eden Adam), (Beyrut 1987). İtalya'dan bir Körfez ülkesine çalışmaya giden adamın, Müslüman bir kızı sevmesi üzerine İslâm ile tanışmasını konu edinen bir romandır.

11. *Ehlü'l-Hamîdiyye* (Hamidiye Halkı), (Beyrut 1994). Üniversite öğrenci olaylarının ve grup mücadelelerinin işlendiği bu eserde terör hareketleri de yer alır.

12. *Ḥamametü's-Selâm* (Barış Güvercini), (Beyrut 1978). Bu eserde toprak ağası 'Abdülvedûd'un yoksul köylülere karşı davranışları ve 'Abdülvedûd'un karısı Sekîne'nin barış çabaları anlatılır.

13. *Rihletun İllâh* (Allah'a Yolculuk), (Kahire 1399). İhvân-ı Müslimîn'in uğradığı zulüm, hapis ve işkenceyi anlatan bir eserdir.

14. *'Azra'u Cakârta* (Cakartalı Genç Kız), (Kahire 1974). Endonezya'nın başkenti Cakarta şehrindeki bir genç kızın hikâyesidir. Endonezya'da komünist yanlısı Sukarno döneminde yaşanan zengin-yoksul arasındaki durum, Müslümanların uğradığı zulümler ile 1965'te komünizmin yıkılmasıyla yaşanan iyileşmelerin ele alındığı bir eserdir.

15. *Leyâlî Türkistan* (Türkistan Geceleri), (Beyrut 1974). Mekke'de bir Türkistanlı ile tanışıp ondan duyduklarını romanlaştırdığı eserinde yazar; Türkistan'da yapılan Çin ve Rus zulmünü, buna karşı Müslümanların mücadelesini işlemiştir.

16. *Mevâkibü'l-Ahrâr* (Hürlerin Geçit Töreni), (Beyrut 1988). Bu romanda yazar, Napolyon'un Mısır'a girmesi üzerine halkın onlara karşı verdiği mücadeleyi ve Hacı Mustafa'nın kahramanlığını anlatmaktadır.

17. *'Alâ Ebvâbı Ḥayber* (Hayber'in Kapılarında), (Beyrut 2001). Hayber'in fethi, Yahudilerin zihniyeti ve ümmetin sorunlarını işleyen bir romandır.

18. *'Amâlıkâtü's-Şimâl* (Kuzeyin Devleri), (Beyrut 1974). Nijeryalı Müslümanların 1960'lı yıllarda küffara karşı verdiği mücadelenin anlatıldığı bir romandır.

19. *'Arđü'l-Enbiyâ* (Peygamberler Diyarı), (Beyrut 1979). İsrail tarafından işgal edilen Kudüs ve Filistin toprakları ile ilgili bir romandır.

20. *Leylü'l-'Abîd* (Kölenin Gecesi), (*Leylün ve Kuḍbân*) (Gece ve Demir Parmaklık), (Kahire 2013) adlı bu eser *Leylün ve Kuḍbân* adı ile filme çevrilmiş ayrıca kitap ismine de bu isim verilmeye başlanmıştır. Siyasetle alakası olmayan bir hapisane hayatının tasvirini içeren bir romandır.

21. *Leyâlî's-Sühâd* (Uykusuz Geceler), (Beyrut 1406). Cemâl 'Abdünnâşır

zamanında İhvân-ı Müslimîn'e üye olmuş bir mühendisin uğradığı işkence, zulüm ve hapis hayatı anlatılmaktadır.

22. *Emîretü'l-Cebel* (Dağ Prensesi), (Beyrut 1998). Birleşik Arap Emirlikleri'nde yaşayan Şuhûh aşiretlerini ve babasının seçtiği adamla evlenmeyi kabul etmeyen kabile reisinin kızını anlatan bir romandır.

23. *en-Nidâ'ü'l-Hâlid* (Halid'in Çağrısı), (Beyrut 1965). Bu roman, 1914-1952 yılları arasında Mısır'da meydana gelen olayları içerir.

24. *Ellezîne Yahterikûn* (Yananlar), (Beyrut 1965). Uzak bir köyün sağlık ocağında çalışan doktor ve görevlilerin oradaki mücadelelerinin anlatıldığı bir romandır.

25. *Hikâyetü Câdallâh* (Câdallâh'ın Hikâyesi), (Beyrut 1986). "Vahşü's-Sücûn" lakaplı bir komutanın mahkûmlara işkence etmesi ve zulmünü anlatan bir eserdir. Ayrıca 1967 yenilgisinde hapishanelerde yaşanan devlet karşıtlığından bahsedilen bir romandır.

26. *Nûrullâh I-II* (Allah'ın Nuru), (Beyrut 1977). Bu eser, İslâm'ın zuhuru sırasında Müslümanların; müşrikler ve Yahudilerle girdiği kanlı mücadeleleri ele almaktadır.

27. *eż-Zillü'l-Esved* (Kara Gölge), (Dârü'l-Beşîr 2001). Etiyopya'da 1913-1935 yıllarında yoksul halkın malının iktidar tarafından gasp edilmesi üzerine çıkan iç savaşları işleyen bir romandır.

28. *Ricâl ve Zî'âb* (Erkekler ve Kurtlar), (Beyrut 1986). Bu romanda tıp okumak için acı çekip mücadele eden, siyaset ve sanat hayatına giren, siyasi zulüm görüp hapsedilen bir Mısırlının hayatı anlatılır.

29. *Kađiyyetu Ebü'l-Fütûh eş-Şarkâvî*, (Ebu'l-Futûh eş-Şarkavî Olayı), (Beyrut 2005).

30. *Lika'un 'Inde Zemzem* (Zemzemin Yanında Karşılaşma)

31. *'Umer Yazheru fi'l-Kuds* (Ömer Kudüs'te Ortaya Çıkıyor), (Beyrut 1971) Filistin sorununun işlendiği bir romandır.

32. *Nihâyetü't-Tađiyye* (Zalimin Sonu), (Kahire 2006). Sa'd Bahît adlı bir zalimin âkıbetine dair bir eserdir.

33. *Ra'sü's-Şeytân* (Şeytanın Başı), (Beyrut 1969, 1979). Eserde ağalık-kölelik

düzeni ve İngiliz emperyalizmi gibi konular işlenmiştir.

32. *el-Ke'sü'l-Fârîga* (Boş Bardak)
33. *Memleketü'l-Bel'ûfî* (Belutî Krallığı), (Beyrut 2005)
35. *Leylü'l-Haţâyâ* (Hatalar Gecesi), (Dımaşk 1961)
36. *İ'tirafatü 'Abdilmütecellî*, ('Abdilmütecellî'nin İtirafları) (Beyrut 1997)
37. *İmra'etü 'Abdilmütecellî* ('Abdilmütecellî'nin Kadını), (Beyrut 2000)
38. *'Azrâ'ü'l-Şarye* (Köyün Bakiresi), (Kahire 1958, 1961)
39. *İbtisâme fî Kâlbi'ş-Şeytân* (Şaytanın Kalbindeki Gülümseme), (Beyrut 1998)
40. *Yevmiyyâtü'l-Kelb Şemlûl* (Köpek Şemlul'ün Günlüğü)
41. *Meliketü 'İneb* (Üzüm Kraliçesi), (Beyrut 1977)
42. *'Arđü'l-Eşvâk* (Özlem Diyarı)

Öyküleri

1. *'İnde'r-Raĥîl* (Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 4. Baskı 1994)
2. *Ricâlullâh* (Beyrut: 1999)
3. *Mev'idünâ Ğaden* (Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 1997)
4. *el-'Âlemü'd-Ğayyık* (5. Baskı Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 1993)
5. *Fârisü Hevâzin* (Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 1988)
6. *Hikâyâtü Tabîb* (4. Baskı Beyrut: 1988)
7. *Dümû'u'l-Emîr* (4. Baskı Beyrut: 1987)
8. *el-Kâbûs* (Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 1988)¹⁰⁰
9. *Leyletü'z-Zifâf* (Beyrut 1990)
10. *ed-Dersü'l-Âĥîr* (ilk kısa hikâyesidir.)
11. *Sulţânü'l-'Ulemâ'*

Tiyatro Eserleri:

¹⁰⁰ el-Kilânî, *Tecribetü'z-Zatiyye fî Kışşati'l-İslâmiyye*, s. 124.

1. *'Alâ Esvâri (Ebvâbi) Dimaşk* (Kahire) Şam'ı işgal eden Moğollara karşı Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin, 1299-1302 yıllarında yaptığı mücadelesini anlatır.

2. *Muhâkemetü'l-Esved el-'Ansî* (Beyrut 1998). İslâm'da ilk defa yalancı peygamberlik iddiasında bulunan Esved el-Ansî ile ilgilidir.

3. *el-Vechü'l-Muzlim li'l-Şamer* (Beyrut 1998). Amerika'ya tahsile giden farklı karakterlere sahip üç arkadaşı ve onların yurda dönüşlerini anlatır.

4. *Habîbetü Sarayefo*, Sırp zulmünü ve Bosna-Hersek'teki bir mücahidin hikâyesini anlatır.

Biyografi-Anı

1. *Lemeḥât min Ḥeyâtî 1, Lemeḥât min Ḥeyâtî 2, Lemeḥât min Ḥeyâtî 3, Lemeḥât min Ḥeyâtî 4, Lemeḥât min Ḥeyâtî 5, Lemeḥât min Ḥeyâtî 6*¹⁰¹ (Beyrut 1985-1994). 2006 senesinde Darü'l-Muhtar yayınevi tarafından *Müzekkirâtü'd-Duktûr Necîb el-Kîlânî I-II* (Kahire 1996, 2006) ismi ile iki cilt halinde basılmıştır.

2. *İkbâl eş-Şâ'irü's-Şâ'ir* (Beyrut 1400).

İslâm Edebiyatı

1. *el-İslâmiyye ve'l-Mezâhibü'l-Edebiyye* (Beyrut 1985, 1987)

2. *Ḥavle'l-Mesraḥi'l-İslâmî* (Beyrut 1985, 1987)

3. *Rihletî ma'a'l-Edebi'l-İslâmî* (Beyrut 1985)

4. *Âfâku'l-Edebi'l-İslâmî* (Beyrut 1406, 1407)

5. *Medḥal ile'l-Edebi'l-İslâmî* (Kahire 1407)

6. *et-Tecribetü'z-Zâtiyye fi'l-Kışşati'l-İslâmiyye* (Beyrut 1991)

7. *Ḥavle'l-Kışşati'l-İslâmiyye (fi'l-Kışşati'l-İslâmiyye)* (Beyrut 1992)

8. *Edebü'l-Etfâl fi Dav'i'l-İslâm* (Beyrut 1996; Kahire 2000).

Araştırma-İnceleme

1. *eṭ-Ṭarîḫ ila İttihâdi'l-İslâmî* (Trablusgarb 1962)

¹⁰¹ Tasa, a.g.m., s. 83.

2. *Havle 'd-Dîn ve 'd-Devle* (Beyrut 1391)
3. *A 'dâ 'ü 'l-İslâmiyye* (Kahire 1978)
4. *Tahte Râyeti 'l-İslâm* (Beyrut 1979)
5. *el-İslâmiyye ve 'l-Kuve 'l-Muđâdde* (Beyrut 1980). Siyonistler, misyonerler, materyalistler ve şarkiyatçıların İslâm'a karşı saldırılarına cevap olarak yazılmıştır.
6. *el-Müctemi 'u 'l-Marîd* (Beyrut 1401). Hapishane hayatına dair bir eserdir.
7. *el-İslâm ve Hareketü 'l-Hayât I, II* (Beyrut 1988).

Tıp Eserleri

1. *eş-Şavm ve 'ş-Şihha*, 2. *Kişşatü 'l-Aydiz*, 3. *fî Rihâbi 't-Ṭibbi 'n-Nebevî*, 4. *Müstakbelu 'l-'Âlem fî Şihhati 't-Ṭifl*, 5. *ed-Devâ 'u Silâhun zû Haddeyn*, 6. *Ri 'âyetü 'l-Musinnîn fî 'l-İslâm*, 7. *es-Sekâfetu 'ş-Şihhiyye*, 8. *ed-Dîn ve 'ş-Şihha*, 9. *el-Gizâ 'u ve 'ş-Şihha*, 10. *et-Tifû 'id*, 11. *ed-Difteryâ 'Aduvvu 'l-Etfâl*, 12. *el-Cedriyyu ve 'l-Cedîriyyu*, 13. *et-Taşşînu Viķâyetun li Ṭiflik*, 14. *İhteris min Dağti 'd-Dem*.

Divanları

1. *el-Karyetü 'l-'Azrâ*, 2. *Egâni 'l-Ġurebâ* (Beyrut 1391), 3. *Keyfe Elkâk* (Beyrut 1400), 4. *'Aşrû 'ş-Şühedâ*, (Beyrut 1406, 2. baskı), 5. *Muhâcir* (Beyrut 1406), 6. *Uğniyâtü 'l-Leyli 't-Ṭavîl* (1990'da yazılmıştır), 7. *Medînetü 'l-Kebâ 'ir* (Beyrut 2001), 8. *Naḥve 'l-'Ūlâ*, 9. *Lu 'lu 'etu 'l-Ḥalîc* (yarım kalmıştır.)

Diğer Eserleri

1. *el-Kişşatu 'l-İslâmiyye ve Eşeruhâ fî Neşri 'd-Da 've*, 2. *Naḥve Mesraḥin İslâmî*, 3. *Naḥnu ve 'l-İslâm*, 4. *es-Sekâfetu fî Dav 'i 'l-İslâm*, 5. *Şevkî fî Rakbi 'l-Hâlidîn*, 6. *el-Edebu 'l-İslâmî Beyne 'n-Nazariyye ve 't-Taṭbîk*.

Birçok alanda eserler veren Necîb el-Kîlânî, daha çok romanları ile ön plana çıkmıştır. Bu sebeple aşağıda yazarın önemli birkaç romanının içeriği hakkında bilgi verilmiştir.

et-Tarîķu 't-Ṭavîl (Uzun Yol)

Necîb el-Kîlânî'nin ilk romanı olan *et-Tarîķu 't-Ṭavîl*, 1957 yılında Eğitim Bakanlığı'nın roman dalında birincilik ödülü kazanmıştır. O sırada tutuklu olan yazarın

ödülü alması için dışarı çıkmasına izin verilmiş ve tekrar hapis haneye gönderilmiştir.¹⁰² *et-Ṭarîku't-Ṭavîl*, İngiliz işgali döneminde Hitlerin Mısır üzerine yapmış olduğu saldırıları ve bu dönemde ailelerin fedakârlığını, gençlerin adaletsizliğe karşı savaşlarını, yaşanan ayrılık ve kayıpların acılarını konu edinen tarihî bir romandır.¹⁰³ Mısır tarihinin; II. Dünya Savaşı, üçlü saldırganlık ve İngiliz işgali dönemi olaylarına ışık tutan romanlardan biridir. Roman; ülkesinin işgali altında yaşayıp büyüyen Mısırlı bir çocuğun, gençliğinde Filistin'i özgürleştirme hayalini kurduğunu; başka bir genç adamın ise İsrail işgaline direnirken Arap milliyetçiliğine ikna olduğunu anlatır. *et-Ṭarîku't-Ṭavîl* (Uzun Yol) Mısır halkının çektiği acıları, ülkelerinin işgali sonucunda maruz kaldıkları adaletsizliği, aşağılanmayı, açlığı ve yoksulluğu anlatır. Aynı zamanda Mısır halkının ve gençliğinin ülkelerinin kurtuluşu, özgürlüğü ve bağımsızlığı için verdiği büyük mücadeleden de bahseder. Eser; sıradan bir köylünün, çocuklarını eğitmek uğruna yaptığı fedakârlığı ve bu çalışma sırasında karşılaştığı sefaletle rağmen toprağını ekip üzerinde çalışmaktan duyduğu mutluluğu dile getiren bir romandır.

Leyâlî Türkistan (Türkistan Geceleri)

Bu roman, dünyanın görmezden gelerek kaderine terk ettiği Çin işgali altındaki Türk-İslâm ülkesi Doğu Türkistan'da yaşanan baskı, zulüm ve olayları anlatır. Bu işgal sırasında meydana gelen devrimleri, Müslümanlara yönelik işkence, zulüm ve çok sayıda mağduru konu edinen roman, Müslümanların unutulmuş tarihinin, gerçeğin ve geleceğin endişe verici masalsi bir anlatımını sunar.

Müslüman Türkistan, sömürge yarışında olan ülkeler tarafından Doğu Türkistan ve Batı Türkistan olmak üzere ikiye bölünür. Batı Türkistan Rusya'nın işgaline uğrarken, Çin'in işgaline uğrayan Doğu Türkistan'ın vermiş olduğu mücadelede binlerce Müslüman şehit olur. Çin, halk ve özellikle gençlik üzerinde yaptığı çalışmalarla İslâmî kimliklerini unutturmaya ve aileleri dağıtmaya çalışır.

'Umer Yazheru fi'l-Ḳuds (Ömer Kudüs'te Ortaya Çıkıyor)

Ömer İbnü'l-Hattab vefat ettiği Medine'den farklı bir yer olan Filistin'de ve yaşadığı çağdan farklı bir çağda aniden hikâyeye anlatıcısının karşısında belirir. Etrafında

¹⁰² Durmuş, a.g.e., s. 65-67.

¹⁰³ Necîb el-Kılânî, *et-Ṭarîku't-Ṭavîl*, Kahire: Mektebetü Mısır, 1957, s. 3, 4.

cevaplayamadığı yüzlerce soru olan Hz. Ömer'in yeniden dirildiğine inanmak herkes için zordur. Ancak hikâyenin anlatıcısı daha ilk andan itibaren sözlerinin doğruluğu, inancının kuvveti, dürüstlüğü ve tüm eylemlerini dolduran kararlılığından dolayı ona inanır. Anlatıcı, o andan itibaren Halife'den ayrılmayacağını ve onu düşmanlardan korumaya çalışacağını bilir. Bildiği tüm yaşam standartlarının tamamen değiştiğini ve Kudüs'ün Yahudiler tarafından işgal edildiğini gören Halife, hayretler içinde kalır. Kudüs'ün fatihi Hz. Ömer der ki: Yahudiler sizi yener mi? Bizim zamanımızda birisi Yahudilerin İslâm şehrini fethettiğini söylese, insanlar gülmekten sırtüstü yatarlardı. Halife Hz. Ömer'in aklında hep şu soru vardı: Bu geçen zamanda Müslümanlara ne oldu ki Kudüs'ün işgaline sebep olan acizlik ve aşağılanma derecesine düştüler? Hz. Ömer, bir süre sonra aklını karıştıran bu bilmeceyi çözer. Müslümanların karşılaştığı sorun silahsızlık değil, inançsızlıktır. Yahudiler onları, dünyevi geri kalmışlıklarının sebebinin İslâm olduğuna ikna ederek askeri işgallerinden önce entelektüel olarak işgal ettiler.

Yahudi bir kadın, Hz. Ömer'in sözlerinin akla hitap ettiğini, tebliğ ettiği bu dinin, anne babasının kendisine söylediği gibi özgürlük ve bilim kavramlarıyla çelişmediğini görünce İslâm'ı kucaklar. İstihbarat teşkilatlarına gelince Hz. Ömer'in kendileri için bir tehlike kaynağı haline geldiğini ve bertaraf edilmesi gerektiğini düşünerek önce halifenin, halkın gözündeki imajın lekelemeyi daha sonra ise tebliğine son vermeyi düşünürler.

Demunli Feîri Şahyûn (Yahudinin Kanlı Çöreği)

Bu roman, 1840 yılında Şam'da işlenen bir cinayetin tarihî ve gerçek hikâyesini anlatır. Bazı Yahudilerin; ritüellerinin bir parçası olarak gördüğü din adamlarının kanının büyücülük ve dini amaçlar için kullanılması yönündeki inançları sonucu Hıristiyan bir din adamının öldürülmesinin üzerindeki sıra dışı detayları konu alan bir romandır. Roman, Yahudilerin Fısıh Bayramı'nın birtakım geleneklerinden bahsederek yaptıkları ihaneti, çöküşü ve aşırılığı açıklar. Aynı zamanda uluslararası komploların boyutlarını ve güçlü bir Siyonist hareketin başlangıcını vurgular. Okuyucuya Yahudilerin insanlıktan ne kadar nefret ettiklerini ve inançlarının ne kadar yozlaştığını, ahlaka ve insanlığa aykırı olan her şeyi hayat tarzı haline getirdiklerini açıklar.

Ricâl ve Zi'âb (Erkekler ve Kurtlar)

Roman, 1952 Temmuz Devriminden özellikle de Cemâl 'Abdünnasır'ın 1954'te yönetime gelmesinden sonra Mısırlıların yaşadığı olayları ve iktidar ile Müslüman Kardeşler arasında devam eden gerilimi anlatır.

'Adel Fütûh, kırsal kökenli sıradan bir cerrahdır. Babası onu tıp fakültesine göndererek, eğitimini devam ettirebilmesi için sahip olduğu her şeyi ona verir. Eğitimine devam ederken meslektaş Dr. Feđile'ye hayranlık duyar. Özellikle de Şeyh 'Allam el-'İsevî'nin kızı olduğundan dolayı sosyal statüsünü yükseltmek için onunla evlenmeye karar verir. Olaylar, İhvân-ı Müslimîn'in ve mensubu olduklarından şüphelenilen herkesin tutuklandığı 23 Temmuz devrimi sırasında gerçekleşir. 'Adel Fütûh sıradanlığının kendisine hissettirmiş olduğu eksikliğini gidermek için en yüksek makama ulaşmaya çalışırken sahip olduğu birçok ahlak ve ilkeyi kaybetmiştir.

Ra'sü'ş-Şeytân (Şeytanın Başı)

Ra'sü'ş-Şeytân, yirminci yüzyılın başlarında İngiliz işgali sırasında Mısır'ın siyasi ve sosyal koşullarından bahseden bir romandır. Eser, anlatı tarzını devrimci fikirlerle ve adaletsizliğin reddiyle birleştirir. Mısır toplumundaki sınıf eşitsizliğini ve tüm yönleriyle yolsuzluğu vurgulayarak aydınların toplumun sorunlarını ele almadaki rolünü gösterir.

Roman; ülkesinin işgalini, bundan dolayı oluşan baskı ve zulmü reddeden, elindeki tüm imkânı kullanarak işgalcilerle savaşan bir devrimciyi anlatır. *Ra'sü'ş-Şeytân*, köylülerin yaşam koşullarının kötüleşmesini, maruz kaldıkları baskıları ve toprak sahiplerinin üzerlerindeki tahakkümlerini, özgür basının ve özgür gençliğin vatanlarını sömürgecilikten kurtarmak için verdikleri mücadeleyi konu alır.

'Azra'u Cakârta (Cakartalı Genç Kız)

Roman, 1965 yılının ikinci yarısında Endonezya hükümdarı Sukarno'nun himayesindeki Komünist Parti ile Müslüman halkın çoğunluğu arasındaki siyasi çatışmayı anlatır.

Mevzilerinin çoğu, devrime hazırlanan komünistler tarafından kontrol altına alınan ve bu komünistlerce tamamen ele geçirilmek istenen en büyük Müslüman ülke olan Endonezya; gerçekleştirilen siyasi, dini tutuklamalar ve tasfiyeler neticesinde

cehennemi yaşar. Komünistler, önemli pozisyonları, radyo ve gazetelerin kontrolünü ele geçirdikten sonra Komünist Parti'ye bağlı olmayan bazı devlet makamındaki liderleri tasfiye eder. Ancak tasfiyeden kurtulan bir devlet adamı, devrimi getiren darbeyi gerçekleştirir ve Endonezya'da komünizm geri çekilir.

Hikâyetü Câdallâh (Câdallâh'ın Hikâyesi)

Câdallâh'ın hikâyesi yazarın hapisane hayatı üzerine kaleme aldığı romanlarından biridir. Câdallâh'ın hayatı üzerinden Mısır tarihindeki birçok farklı sosyal mesele ve olay ele alınır. Fakir bir adam olan Câdallâh, bir Mısır hapisanesinde gardiyan olarak çalışırken para kazanmak için her yolu dener; mahkûmlara karşı acımasız işkenceler yapar, ihlallerde bulunur ve masum insanlara iftira atar.

Câdallâh, yaptığı ihlaller ve adaletsizlikler sonucunda suçlularla birlikte hapsedilir. 1967 yenilgisinden sonra cezaevlerinde oluşan kargaşadan yararlanarak, hapsedildiği cezaevi binasının dördüncü katında intihar eder.

'Amâlîkatü'ş-Şimâl (Kuzeyin Devleri)

Necîb el-Kîlânî bu eserinde Müslümanların kanayan bir diğer yarası olan Nijerya'nın durumunu anlatır. Roman, dinine gayretli ve İslâm'ın yayılmasına hizmet etmek için çalışan kuzeyli Müslüman genç Osman Aminu'nun etrafında döner. Genel olarak kuzeydeki Nijerya Müslümanlarının trajedisinden, Hausa Müslüman kabilelerinden, kültürel istilalardan, çevrelerindeki komplolardan, Nijerya'da onları ve diğer kabileleri bölme girişimlerinden bahseder. Altmışlı yıllarda Nijerya'da Müslümanların yaşadığı dramı, misyoner konvoylarının ve Siyonist ellerin aynı ülke içindeki farklı etnik gruplar arasındaki fitne ve huzursuzluk konusunda neler yaptığını anlatan bir romandır. Yazar bizi, sade ve saf inanca sahip kuzeydeki Müslümanların, güneydeki müşrikleri sadelik ve samimiyetle İslâm'a nasıl çağırdığına dair ilginç bir yolculuğa çıkarır.

İKİNCİ BÖLÜM

NECİB EL-KİLÂNÎ'NİN 'İNDE'R-RAHÎL ADLI ESERİNDE ZAMAN, MEKÂN VE KARAKTERLER

İslâmî Edebiyat'ın bilinen isimlerinden olan Necîb el-Kîlânî sade dili, İslâmî hassasiyeti ve Arap edebiyatına hâkimiyetiyle ön plana çıkan usta bir yazardır. Edebi bilgiye sahip olmayanların dahi rahatlıkla anlayıp seveceği kolay ve fasih bir Arapçayla eserlerine hayat veren yazar, edebî dilin lehçe olması görüşüne karşıdır. Necîb el-Kîlânî, fasih dilin; sanat, yazı ve ilim dili olduğunu söylemiştir. Zira bu dilin; kavramları, anlamları belirlenmiş bir dil olduğuna, fasihle kastettiğinin sadece sözlüklerde yer alan ve artık ölü sayılabilecek sözcüklerin kullanımının değil akıcı, anlaşılır bir dil kullanımı olduğuna dikkat çekmiştir. Yazar, ancak bu şekilde fasih dil ile halk dili arasındaki geniş boşluğun daralacağına ve tek bir lehçede birleşileceğine, ikilik sorununun ortadan kalkacağına inandığını dile getirmiştir.¹⁰⁴

Necîb el-Kîlânî'nin, inceleyeceğimiz *'İnde'r-Rahîl* adlı eseri, tespit edilebildiği kadarıyla ilk kez 1985 yılında Beyrut'ta Mü'essesetü'r-Risâle tarafından basılmıştır. Yazarın sade ve anlaşılır bir dil kullandığı *'İnde'r-Rahîl* adlı eserinde yerel dil unsurlarına rastlanmamıştır. Ayrıca bu eserinde zaman olarak daha çok belirsiz ve genel zaman kullanımlarına rastlanmış bazı öykülerinin ise gerçek zamanlı olduğu; yani zamanın, takvim zamanı üzerinden itibari bir zaman oluşturularak verildiği gözlenmiştir. Bu eserde; dönemin savaş, siyasi zulüm, kültürel etkileşim ve değişimi işlenerek kahramanlar üzerindeki etkilerine yer verilmiştir. Mekân bakımından ise *'İnde'r-Rahîl*'de daha çok Kahire, İskenderiye gibi Mısır'ın şehirlerinin geçtiği ayrıca Filistin ve Gazze'nin de bulunduğu dikkat çekmiştir. Yazar yaşantısından esinlenerek hastane, hapishane, şehir ve köylere mekân seçiminde geniş yer ayırmıştır.

Necîb el-Kîlânî, hikâye oluşturan yazarın bulunduğu çevreden soyutlanmaması, ayrıca içinde bulunduğu sosyal yapıyı dikkate alarak bu yapıya uygun eserler vermesi gerektiğini dile getirmektedir.¹⁰⁵ Sunma veya nakletme yoluyla gerçekleşen anlatı meselesinde anlatıcı, hikâyeyi okuyucuya aktaran ve sesini ilk duyduğumuz kişidir. Yani kurmaca metinlerin sesi, konuşanı odur. Bu kişi anlatıdaki kahramanlardan biri

¹⁰⁴ el-Kîlânî, a.g.e., 1987a, s. 76.

¹⁰⁵ Necîb el-Kîlânî, *Tecribef'z-Zâtiyye fi'l-Kışşâti'l-İslâmiyye*, s. 5, 6.

olabileceği gibi kişilik kazandırılmış herhangi bir varlık da olabilmektedir.¹⁰⁶ *‘İnde’r-Raḥîl*’de hikayelerin anlatıcısı, bazen karakterlerden biri iken bazen üçüncü tekil şahıs (o) anlatıcıdır. Üçüncü tekil şahıs (o) anlatıcı; hâkim bakış açısı ile her şeye vakıf olan bir anlatı tarzına sahiptir. Tanrısal bakış açısı da denen ve destandan intikal etmiş olan bu bakış açısı temel karakteri itibariyle her şeyi bilme esasına dayanır ve yazara geniş imkânlar sunar. Bu imkânlarla anlatıcı figür, her şeyi bilir, görür sezer; geçmişten ve gelecekte haberler verir. Tanrısal konumu itibariyle hem anlatı dünyasındaki karakterleri hem de anlatının dışında kalan okuyucuyu yönlendiren bu anlatıcı, isterse kahramanların iç dünyalarına, zihinlerine girip gizli kalmış duygu ve düşünceleri açığa çıkarabilir.¹⁰⁷ Bu şekilde kahramanın iç dünyasına dâhil edilen okuyucunun hem sanatsal bir zevk alması hem de konuya vukufiyeti sağlanır.

Yazar, birçok roman ve öyküsünde olduğu gibi *‘İnde’r-Raḥîl*’de de yaşadığı toplumun ve Müslümanların içinde bulunduğu sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik sorunları işlemiştir. Vermek istediği mesajı bazen açıkça verirken bazen de semboller kullanarak vermiştir. İyi ile kötüyü bir arada verdiği öykülerinde iyiden yana tavır alınmasını sağlamıştır. Bu eserinde yazar; yoksulluk, eğitimsizlik, zulüm, yaşanabilecek günlük sorunları ve ailevi problemleri aldığı gibi sevinç ve mutlulukları da ele alarak hayatın her yönüne değinmiştir.

Necîb el-Kîlânî’nin zaman, mekân ve karakterler açısından incelenecek olan *‘İnde’r-Raḥîl* adlı eseri 28 kısa öyküden oluşan bir koleksiyondur. Bu öyküler: “K̄albu’l-Baṭal/Kahramanın Kalbi”, “Ḥaṭṭu’l-Vehm/Yanılgı Çizgisi”, “Meşra’u’z-Zi’b/Kurdun Ölümü”, “K̄arş Şelâse Merrât Yevmiyyen/Günlük Üç Tablet”, “Raculün la Yukheru/Yenilmez Adam”, “Ehlâmu İmra’eh/Bir Kadının Hayalleri”, “Raculün ‘Alellah/Allah Yolunda Bir Adam”, “Rıḍvân ve’l-Cenneh/Rıḍvân ve Bahçe”, “ed-Dif’u ve Leyâli’ş-Şitâ/Sıcaklık ve Kış Geceleri”, “el-Ġurabâ’/Garipler”, “el-Yekazah/Uyanış”, “es-Semâ’ü’z-Zerkâ’/Mavi Gökyüzü”, “Yevmü’l-Ferâh/Düğün Günü”, “el-Meşlûb/Çarmıha Gerilmiş”, “es-Serâb/Serap”, “el-Muhacirûn/Muhacirler”, “et-Tedḥiyeh/Fedakârlık”, “Enînu’s-Sevâkî/Derelerin İniltisi”, “Sittu Benât/Altı Kız”, “el-Baḥş ‘an Munâ/Münâ’yı Aramak”, “Veliyyullâh/Allah’ın Dostu”, “el-

¹⁰⁶ Mehmet Tekin, **Roman Sanatı 1- Romanın Unsurları**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019, s. 28.

¹⁰⁷ Tekin, **a.g.e.**, s. 54-55.

İnzâr/İhtar/Uyarı”, “Müzekirâtü’l-Lâci’eh/Mültecinin Notları”, “el-Kâfileh/Kafile”, “el-Ermiletü’s-Sâhîrah/Büyücü Dul Kadın”, “fi’l-Hađîd/Dipte/Çukurda”, “el-Meliku’d-Dalîl/Yoldan Çıkış Kral” ve “İnde’r-Rahîl/Taşınırken” isimleriyle verilmiştir.¹⁰⁸

2.1. ZAMAN

“Anlatma” insanın karşısındakilere herhangi bir şeyi aktarmasının yollarından biridir. Anlatı sanatına temel olan belli başlı unsurlar vardır ki “Kayser’e göre anlatı veya hikâye sanatının temel unsurları, anlatılacak bir olay, anlatının muhatabı bir okur ve bunlar arasında aracılık yapan bir anlatıcının varlığıdır.”¹⁰⁹ Kurgulanan vaka bahsi geçen bu temeller üzerine bina edilir.

Her şeyi kapsayan fakat keyfiyetine muttali olunamayan “zaman, insan aklının bütünüyle izah edemeyeceği kadar soyuttur. Nitekim onunla ilgili bütün ölçümler itibaridir. Kendisi değil, madde üzerindeki etkisi ölçülebilir. Bununla birlikte zaman mefhumu, düşünceye olduğu kadar hayata da hâkimdir; izah edilemese de sezilir ve yaşanır. Bu sebeple sadece din ve felsefenin konusu değil, sanatın da en önemli meselesidir.”¹¹⁰ Edebi eserlerin hem kendileri hem de meydana getirilme süreçlerinin zamana bağlı olduğu, zamanın yaratılmış her şeyi kapsamasından da anlaşılabilir.

Geleneksel ya da modern; her anlatıda zaman, farklı düzeylerde algılanmış ve mutlaka bir hikâye etrafında şekillenmiştir. Geleneksel anlatı, olay ağırlıklı oluşturulmuş ve zaman olayların gerçekliğini artırmada kullanılan, ayrıntısına inilmeyen soyut bir değer olmuştur. Onun zaman tasarrufu modern anlatıdaki zaman tasarrufunun çok uzağında kalmıştır.¹¹¹

Bir edebî eser yazılmadan önce hazırlık aşaması denebilecek süreçten geçer. Buna “yazılma zamanı” denir. Ancak bunu kesin bir tarihle sınırlamak doğru olmaz. Zira bu süreçte yazarın hayatı, anıları, düşünceleri etkilidir. Yaşantısının her evresi zihninde bir iz bırakan yazarın; yazacağı eser de o yaşantının bir mahsulüdür. Bu sebeple hazırlığı

¹⁰⁸ Necîb el-Kilânî, ‘İnde’r-Rahîl, Beyrût: Mü’essesetü’r-Risâle, 1994, s. 63-71. Bundan sonra köşeli parantez içinde verilecek olan sayfa numaraları ile metne yapılacak göndermeler, aksi belirtilmedikçe eserin bu baskısına aittir.

¹⁰⁹ Fatih Tepebaşılı, **Roman İncelemesine Giriş**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2012, s. 32. (Wolfgang Kayser, **Das Sprachliche Kunstwerk**, Bern München: Franke, 1963, s. 201’den aktarma).

¹¹⁰ Adem Can, “Romanda Zaman Meselesi”, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Cilt. 5, Sayı 9, (Ocak-Haziran 2013), s. 108.

¹¹¹ Tekin, **a.g.e.**, s. 118.

çok uzun zamanlara dayansa bile bir eserin var oluşu yazılma zamanı ile başlar. Eser için ikinci bir zaman, okuyucu ile buluştuğu zamandır. Bu süre eserin basılıp okurun eline geçmesi ile başlar, kalitesine ve okurlarının yaşadığı devre göre de “okunma zamanı” sürer. Diğer bir zaman ise eserde anlatılan vakanın yaşanabilme zamanıdır ki buna “takvim zamanı” denir. Takvim zamanı ile eserdeki vaka zamanı farklıdır. Eserde anlatılan vaka gibi vaka zamanı da yazarın kurgusudur. Yazar anlatısına gerçeklik katabilmek için yaşanan ve yaşanabilen gerçek tarihten yani kozmik zamandan kurgusuna seçmeler yapar. Böylece anlattığı vaka için yaşanabilme zamanı oluşturmaya, tarihten ve dönemlerden yararlanmaya çalışır. Belli bir tarih verilmiş olsa bile kurmaca olan hikâye ve romandaki zaman, tam anlamıyla takvim zamanını karşılamaz. Zira eserdeki zaman, gerçek takvim zamanı olarak kabul edilirse söz konusu eserdeki karakterlerin belirtilen zaman ve mekânda, anlatıldığı tarzda, gerçekten yaşamış olmaları gerekir; bu ise kurmaca olan eser için mümkün değildir. Aksi takdirde eser, bir tarihi kayıt olur. Bir anlatıyı sanat eseri yapan şey takvim zamanı üzerinde itibari bir zaman oluşturmaktır.¹¹²

Roman olsun öykü olsun, kurmaca metinlerde; “zaman tablosu, ilk elde, ‘vak’a zamanı’ ve ‘anlatma zamanı’ olmak üzere iki düzeyde şekillenir. Bir vaka -veya olay- hiçbir zaman sıcağı sıcağına anlatılamayacağına göre, ‘vak’a zamanı’ ile ‘anlatma zamanı’ arasında geçen süreyi de hesaba katmak, roman sanatı açısından bu süreyi de gözden uzak tutmamak gerekir.”¹¹³ Özetle “Bir olay belli bir zamanda cereyan eder (vak’a zamanı), bu olay, belirli bir süre sonra romancı tarafından öğrenilir/duyulur, yine aynı olay, belli bir zamanda kaleme alınır (anlatma zamanı) ve yine belli bir sürede (anlatım süresi) sunulur, anlatılır.”¹¹⁴ Roman gibi bir anlatı sanatı olan öykü de zaman, mekân, karakterler ve vaka üzerine bina edilir. Zira anlatılan olay için akıl; bir zaman ve mekânın bulunmasını zorunlu kılar.

Vaka zamanı, eserde kurgulanmış olayların yaşandığı zaman dilimidir ve nesnel zamanın tümünü kapsamaz. O, sadece olayın gerçekleştiği zamanı içine alır. Vakanın gerçekleştiği nesnel zaman beş yıl olsa bile olaylar bu beş yılın her gününde geçmemiş olabilir. Vaka bu beş yıllık zamanın her anında gerçekleşmediği için zamandan

¹¹² Adem Can, **a.g.m.**, s. 109-114.

¹¹³ Tekin, **a.g.e.**, s. 125.

¹¹⁴ Tekin, **a.g.e.**, s. 126.

tasarruflar, atlama ve kesintiler yapılarak okuyucuya sunulur.¹¹⁵ Böylece gereksiz uzama ve ayrıntılardan ayıklanmış olan anlatı daha edebî bir dille sunulma imkânı bulur.

Necîb el-Kîlânî'nin ele aldığımız '*İnde'r-Raḥîl*' adlı eserinde öykülerin genelinde belli bir zaman dilimi belirtilmeksizin daha çok "bir gün, bazen, bir sabah, akşamları, birkaç yıl sonra, yazın, kışın" gibi belirsiz zaman dilimleri kullanmıştır. '*İnde'r-Raḥîl*'de bulunan "Raculün la Yukheru (Yenilmez Adam),¹¹⁶ el-Maşlûb (Çarmıha Gerilmiş)¹¹⁷, el-Muhacîrûn (Muhacirler)¹¹⁸ gibi birkaç öyküde ise gerçek zaman dilimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Necîb el-Kîlânî'nin '*İnde'r-Raḥîl*' adlı eserinde geçen bazı öyküler üzerinden zamanın nasıl işlendiği ele alınacaktır.

2.1.1. Gerçek Zaman

Sahip oldukları dünya görüşüne ya da eserin meydana geliş sebebine göre yazarların zaman tasarrufları değişebilir.¹¹⁹ Her anlatı gerçekleştiği veya kurgulandığı zamanın işaretlerini taşır. Anlattığı zamanının havasını taşımayan eserler başarılı sayılmazlar. Çünkü bu havadan yoksun olan anlatının bir değeri olmaz. Farklı devirlerde meydana gelen vakalar veya insanların peşinden sürüklendiği duygular birbirine benzerdir, bu duygularda pek bir değişiklik görülmez. İnsanoğlunun yaşadığı macera hep aynıdır, değişen tek şey zamandır. Roman ve hikâye gibi edebi eserlerin, vakaları kayıt altına alan ayrıntılı birer belge olmaktan kurtarılması; güçlü bir zaman duygusu ile yazarın, eserini zamanın gergefinde işleyerek estetik bir değere dönüştürmesiyle mümkün olur. Yani eserin başarısı, anlatıya giren bütün malzemenin oluşturulacak olan kurguda yer alarak canlılık kazanacağı, zaman kurgusuna bağlıdır.¹²⁰ Bir eserin takvim zamanına sadakat ile itibari bir zaman oluşturarak yepyeni bir dünya kurup okurun duygularına hitap etmesi eseri başarılı kılacaktır.

¹¹⁵ Mehmet Bakır Şengül, "Romanda Zaman Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4, Sayı 16, (Kış 2011), s. 431.

¹¹⁶ el-Kîlânî, '*İnde'r-Raḥîl*', s. 63-71.

¹¹⁷ el-Kîlânî, *a.g.e.*, s. 159-170.

¹¹⁸ el-Kîlânî, *a.g.e.*, s. 178-188.

¹¹⁹ Hasan Harmancı, "Abdurrahman Munîf'in el-Eşcâr ve İgtiyâlu Merzûk Adlı Romanının Teknik Yönünden İncelenmesi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 30, 2013, s. 83.

¹²⁰ Adem Can, *a.g.m.*, s. 108.

Hikâye veya roman gibi kurmaca eserlerde belli bir tarih, dönem yahut olayın verilmesi ile eserde zaman olarak gerçek zaman kullanımının olduğu anlaşılır. Necîb el-Kîlânî'nin *İnde'r-Rahîl* adlı öykü koleksiyonunda takvim zamanı üzerinden itibari bir zaman oluşturmak suretiyle birkaç öyküsünde gerçek zamanı kullandığı görülmektedir. "Kıbalbu'l-Baçal" adlı öyküde başroldeki mahkûm baba Hilâl 'Abdul'âfî'nin tutukluluk sebebi şöyle geçmektedir: "İşgal kamplarının bulunduğu Kanal Bölgesi'nde çete savaşına katılmakla suçlanmış ve on yıl hapis cezasına çarptırılmıştı." [s. 6]. Tüm umudunu kızı Su'âd'a bağlamış olan baba; onun okuyup ayakları üzerinde duracağı daha sonra ise kendine denk bir adamla evleneceği hayalini kurar. Fakat on altı yaşındaki Su'âd, beklenmeyen bir hata yapar ve komşu bakkal ile ani bir evlilik kararı alır. Bu haber karşısında baba yıkılır ve kendini kaybeder.

"Neden? Yavrurum! Bunu neden yaptın?"

Hücrelerinde ayakta dikiliyordu. Aydınlık tamamen yok olmuştu. Bulunduğu mekân zifiri karanlığa boğulmuştu. Bulunduğu yer sadece dar bir hücre değil aynı zamanda sessizlik, karanlık ve ölümdü. Hilâl, Su'âd'ı düşünmekten yorulmuştu. Beyninde Su'âd'ın yoldan çıkmasının sebebi hakkında soruların sayısı artıyordu.

-Bu hataya nasıl düştü?"

-Babasının başkaları için kurban edildiğini, bunu büyük bir dava uğruna tercih ettiğini, umutsuzluğa düşmeyi ve yenilgiyi tanımayan bir adam olduğunu bilmiyor muydu?"

Hapisteydi ama Allah'ın yardımına inancı tamdı. Bunu bütün benliğiyle hissediyordu. Melik, hükümet ve İngilizler onu mağlup edemediler. Fakat kızı - Allah'ın en zayıf yarattığı- ona hayatında ilk defa gerçek mağlubiyeti hissettirmişti." [s. 11,12]

Başkarakter Hilâl 'Abdul'âfî hakkında söylenen "Melik, hükümet ve İngilizler onu mağlup edemediler." cümlesinden ve kahramanın bir üstteki pasajda verilen "Kanal Bölgesi'nde çete savaşına katılmakla" suçlanmasından anlaşıldığına göre zamanın; 1952 yılında Kanal Bölgesi'nde İngilizlere karşı gerçekleştirilen çete savaşı yılları olduğu söylenebilir.

8 Ekim 1951'de Muşafâ en-Nahhâs, 1936 antlaşmasının iptal edildiğini "Mısır için imzaladım, Mısır için de iptal ettim" diyerek ilan etmiştir. Mısır hükümetinin artık İngilizleri korumakla yükümlü olmadığını, hükümetin kanal bölgesindeki fedailere desteğini açıklamıştır. Bu durum karşısında Kanal Bölgesi'nde yasadışı hale gelen İngiliz kuvvetlerine karşı çete savaşı başlamıştır. Başlarda hükümet ve halktan büyük bir destek gören bu savaşa ilgi, zamanla azalmış ve kanaldaki gençler yalnız

bırakılmıştır. Yeterli desteğin olmaması karşısında kaybedilen savaş akabinde iştirak eden gençler tutuklanarak hapse gönderilmiştir. Çete savaşına katılan bu fedailer ancak 23 Temmuz 1952 yılında gerçekleşen Hür Subaylar Darbesi'nden sonra serbest kalmışlardır.¹²¹

Süveyş Kanalı, Mısır'da Akdeniz ile Kızıldeniz'i birbirine bağlayan deniz seviyesinde yapay bir kanaldır. Süveyş Kanalı'nın inşasına Said Paşa zamanında 1859 yılında başlanmış İsmail Paşa döneminde 1869'da tamamlanmıştır. İngiltere, Mısır'ı 1882'de işgal ederek kanalın kontrolünü ele geçirmiş fakat Mısır, 1914'e kadar Osmanlı'ya bağlı kalmıştır.¹²² "1914'te İngiliz manda dönemi başladığı için Mısır'ın diğer yerleri gibi Kanal Bölgesi de İngilizlerin asker sevkiyatında önemli rol üstlenmiştir. 10 Ekim 1954'te varılan Anglo-Egyptian Antlaşması'nı takiben İngiltere bölgeyi yirmi ay içinde silâhtan arındırmıştır."¹²³ Süveyş Kanalı, Asya ve Afrika kıtasını birbirine bağlayan bir köprü vazifesini görmekte; Asya ve Avrupa kıtası arasındaki yolu kısaltarak deniz ticaretini hızlandırmakta ve maliyeti önemli bir ölçüde azaltmaktadır. Dünya ticaretinde stratejik öneme sahip olan Kanal Bölgesi; bu özelliğinden dolayı sömürgeci devletlerin ilgisini üzerine çekmiştir. Fransa'dan sonra İngiltere'nin işgaline uğrayan Mısır'da halk, bu işgale ilk andan itibaren çok büyük bir tepki göstererek mücadelesini her alanda sürdürmüştür. İngilizlerin silahlı mücadele olmadan Mısır'dan gitmeyeceğini kesin bir şekilde anlayan Mısırlı gençler, Kanal Bölgesi'ne giderek silahlı direniş gerçekleştirmişlerdir. Yazar Necîb el-Kîlânî, ülkenin her kesiminden gelen vatansever fedailerin katıldığı bu direnişi "Kâlbü'l-Bağal" adlı öyküsünde inançlı bir genç olduğu anlaşılan Hilâl 'Abdu'l-'Âtî ve arkadaşları üzerinden işlemiştir.

Necîb el-Kîlânî'nin *'İnde'r-Rahîl* adlı eserinde on dördüncü sırada olan "*el-Meşlûb*" öyküsü; Filistin'in bölünmesine engel olmak amacıyla Yahudilere karşı girişilmiş savaşta bir kumandanın; ihtiyaç duydukları parayı elde etmek için kendisini feda etmesini konu edinmiştir. Öykü; komutan 'Âhid'in; Filistin'in toprak bütünlüğünü korumaya çalıştıkları savaşın devamını sağlamak için gereken para karşılığında

¹²¹ Asuman Emin, "Mısır Siyasetinde Vefd Partisi" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü, 2017), s. 58.

¹²² el- Ma'rife, Süveyş Kanalı (tarihi, yapımı, açılışı), <https://bit.ly/3hS42wt>, (Erişim Zamanı: 10 Kasım 2022).

¹²³ Mustafa L. Bilge, "Süveyş", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 38, İstanbul: TDV Yay., 2010, s. 187.

kendisini feda ederek şehit olmasını anlatır. ‘Âhid, teslim olmadan önceki son gecesini sevdiği kız olan nişanlısı Vedi‘a ile geçirerek bir nevi vedalaşmak için onunla buluşur.

Bir vakanın anlatma zamanı; art zamanlı anlatım, eş zamanlı anlatım ve ön zamanlı anlatım olarak üçe ayrılır. Öyküde bu zamanlardan hangisinin kullanıldığı; anlatıcı ile vaka zamanının münasebetinden anlaşılır. Öyküde vaka, gerçekleşme anında okuyucuya aktarılıyorsa buna eş zamanlı anlatım denir. Anlatıcının, hikâyeyi aktarırken anlatı zamanını keserek geçmişte yaşanan bir olayı okuyucuya nakletmesine art zamanlı anlatım denir. Henüz gerçekleşmemiş bir olayın anlatıcı tarafından öngörü, zihinde canlandırma veya farklı bir yöntemle anlatılmasına ise ön zamanlı anlatım denir.¹²⁴

Nişanlısı ile buluşmaya giden ‘Âhid, onu beklerken devamlı büyük saate bakıp durur. Zira tik tak eden saat ona zamanının tükendiğini hatırlatmaktadır. Öyküde zaman; art zamanlı anlatım ve eş zamanlı anlatım arasında gidip gelmektedir. Anlatıcı tarafından aktarılan vakada; ‘Âhid’in savaştan önce yaşadığı yerden bahsedilirken art zamanlı bir anlatım; nişanlısı Vedi‘a ile buluşup konuşurken ise eş zamanlı bir anlatım yapılmaktadır. ‘Âhid, zihninde savaştan önce yaşadığı yerin zaman algısı ile anlatı zamanında bulunduğu yerdeki zaman algısını karşılaştırmaktadır:

“Saatin tik tak etmesi ve akrebinin hareket etmesi onu ne kadar da rahatsız ediyordu, ona zamanın geçtiğini, yani ömrünün tükendiğini ve giden dakikanın bir daha geri gelmeyeceğini hissettiriyordu. Geri dönmesi imkânsız... Zaman geriye doğru gitmez. Ve akli uzaklara gitti... Dağa ve küçük mağaralara... Sarı kum denizine... Orada zaman diye bir şey yoktur, büyük saatleri işlemez, şayet böyle bir şey olursa ve biri saatine bakarsa sadece ciddi, yaş veya saniye ile ilişkili olmayan önemli bir tarihle meşgul olur.” [s.159]

Vedi‘a geldiğinde ise ona kendi çocukluğundan bahsetmeye başlayan ‘Âhid, dağı yerinden oynatmak istediğinden, zayıf kollarıyla Ağlama Duvarı’na bastırıldığından ve çocukların bile onun saflığıyla alay ettiklerinden bahsederken burada tekrar geçmiş zamanı anlatarak art zamanlı bir anlatım gerçekleştirmiş olur.

Aşağıda verilen metinde ‘Âhid ile Vedi‘a arasında geçen diyalogda Filistin’in bölünmesinden ve Yahudilerle yapılmakta olan savaştan bahsedilmesi eş zamanlı anlatıma örnek verilebilir. “Âhîd şöyle der:

*-Aksine, mutsuzluğumun kaynağı aklım. Filistin’in parçalanması aptallıktır.
-Yoksa tüm dünyayı disipline mi etmek istiyorsun?*

¹²⁴ Adem Can, **a. g. m.**, s. 119-122.

-Keşke.

Sonra ona yaklaştı... Gür siyah saçlarını taradı ve sarı ceketinden toz ve kirleri temizledi. Kulağına fısıldadı, sıcak nefesi onun vücudunda titreme uyandırdı:

-Sevgilim, sen ilah değilsin.

-Evet, zavallı bir insan, çaresiz.

-Bunun nedeni, dağı yerinden oynatmak, Ağlama Duvarı'nı yıkmak ve dünyayı disipline etmek istemendir. Bunlar komik değil mi? Savaşa bir er olarak girmen yeterli. [s.161, 162]

Vedi'a'nın yanından ayrılıp cephe arkadaşlarının yanına gelen 'Âhid, gönüllü Teğmen Adnan'a üç bin pound karşılığında Yahudilere teslim edileceğini söylediği pasaj, ön zamanlı anlatım için örnek sayılabilir. Zira 'Âhid, teslim olup öldürüleceğini ya da hapse atılacağını söyleyerek aslında henüz gerçekleşmemiş bir zamandan bahsederek ön zamanlı anlatım yapmıştır:

"Beni onlara teslim edeceksin Adnan. Üzgünüm, ihanet rolünü oynayacaksın ve adamlarımıza silah almak için binlerce pound alacaksın. Hayatım önemli değil, savaşı ve onun cehennemini yaşayan; birçoğu ölen binlerce kişiden biriyim. Bir savaşta öldürüldüğümü varsayarsak, sadece şehit olurum. Şimdi ben öleceğim ve sen üç bin pound alacaksın. Kesin kararlıyım. İtiraz etsen de kabul etsen de planımı uygulayacağım. Bunu yoldaşlara söyle. Lider benim ve emirlerim muhalefeti kabul etmez. 'Âhid bir süre başını eğerek sustu, sonra başını kaldırdı:

-Ayrıca hayatta kalma umudunu unutma. Hapishaneye giderken beni kaçırmayı ya da hapishaneden kaçmayı kabul etmedik mi?

-Seni kurtaramayabiliriz.

-Her şeye hazırım dostum. Sana onlarca kez ölüme gülmemiz gerektiğini söyledim. Ölümler zamanıdır, yemin erdim ki Allah bizimle" [s. 168, 169]

Buradaki anlatıyı takvim zamanı açısından düşününce 1948 Arap-İsrail Savaşı olabileceği söylenebilir. Zira İngiliz mandası olan Filistin'de Yahudiler ve Filistinliler arasında eşit davranmayan İngiliz manda yönetimine karşı ayaklanmalar başlamıştır. 1936 ayaklanmasından dolayı İngiltere, bir rapor hazırlanmasını istemiş; Lord William Robert Peel başkanlığında "Kraliyet Filistin Komisyonu" adı verilen heyet, rapor hazırlamak için Filistin'e gelmiştir. Raporda Arapların ve Yahudilerin şikâyetleri dile getirilmiş; ayrıca Filistin'in belli bir kısmında Yahudi devletinin kurulması ve Arapların buradan göç etmesi tavsiyesinde bulunulmuştur. 8-10 Eylül 1937'de Arap Kongresi'nde Filistin'in ikiye bölünmesi fikri protesto edilmiştir. Bu sorunlar büyüyerek devam edip İsrail bağımsızlığını ilan edince içinde Mısır'ın da bulunduğu beş Arap devleti İsrail'e

savaş açmıştır.¹²⁵ Öyküde geçen Filistin'in bölünmesi söylemi ve yapılan savaş; tarihte yaşanan Filistin'in bölünme meselesi ve İsrail'in bağımsızlığını ilân etmesi üzerine Mısır'ın da içinde bulunduğu beş Arap devletinin İsrail'e açtığı savaşla uyuştugu söylenebilir. Burada yazarın, öykü için takvim zamanı üzerinde itibari bir zaman oluşturduğu düşünebilir. Bununla beraber öykünün anlatıldığı zamanı tam olarak tespit etmek yeterli argüman bulunamadığı için zor görülmektedir.

Öyküye dönecek olursak 'Âhid ile Vedi'a'nın buluşması bir gece vakti olmaktadır. 'Âhid hem nişanlısı Vedi'a'yı görmek hem de hissettirmeden onunla vedalaşmak için gelmiştir. Konuşması arasında Vedi'a'ya ölümün kader olduğunu, ölümden korkmayıp onu umursamamak gerektiğini söyleyen 'Âhid'in yüzünde her zamanki gibi gerginlik vardır. Hikâyenin anlatma zamanı gece ile başlayıp bir sonraki gece biter. 'Âhid'in Vedi'a ile buluşma süresi şu pasaj ile anlaşılmaktadır:

"Vedi'a, kalkıp koltuğunun kenarına oturdu ona sarılarak ve kollarını etrafına sararak şöyle dedi:

-Duyduğuma göre Yahudiler seni yakalayana üç bin pound ödül verecekler?

Hiç umursamadan dedi ki:

-Ah bir bilsen?

-Neyi?

-Umutsuzca paraya ve silahlara ihtiyacımız var.

Yüz hatlarında ve gözlerinde tekrar gerginlik ve endişe belirdi, gözleri duvara monte edilmiş ve hâlâ tik tak eden büyük saate döndü. Akrebi yavaş hareket ediyor ama hareket ediyor. Buraya geleli bir saat oldu. Ah... Zaman, o korkunç hayalet... O ölümsüzdür. [s. 164, 165]

Bundan sonra da konuşma devam eder. Gitmek için ayağa kalkan 'Âhid'e; Vedi'a "Bu gece mi yola çıkıyorsun?" diye sorunca 'Âhid "Gece yarsından bir saat sonra" cevabını verir. Yani buluşma süresi için bir saatten fazla sürmüştür denilebilir. Arkadaşlarının yanına giden 'Âhid, kendisini Yahudilere üç bin pound karşılığında teslim edecek kişi olarak teğmen 'Adnân'ı seçer. O gece Vedi'a'ya her şeyi açıklayan bir mektup yazar. Ne zaman Yahudilere teslim edildiği açıklanmayan 'Âhid, ertesi gece şehrin büyük meydanında çarpmıha gerilir. Teğmen 'Adnân üç bin poundla gelir ve parayı gözyaşları içinde sinirle arkadaşlarına fırlatır. Hikâye burada sona erer.

¹²⁵ Sonia Sultanzada, "1948 Arap-İsrail Savaşı: Tarafların Askeri Gücü Üzerine Bir Araştırma", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü, Sakarya, 2021), s. 21-25.

Hikâyenin yaşanabilme süresi uzun bir zaman gerektirse de anlatıma konu olan kesit iki günlük bir süreyi kapsamaktadır. Zamanda atlama, özetleme yapılmış; geçmiş ve şimdiki zaman ile gelecek zaman üzerinden anlatımlar yapılmıştır. Buraya kadar gerçek zaman terkibi ile anılan vaka zamanı mevzuunu incelemeye çalıştık. Aşağıdaki alt bölümde ise daha flu bir şekilde karşımıza çıkan kurmaca zaman¹²⁶ olgusunu öyküler üzerinden incelemeye tabii tutacağız.

2.1.2. Kurmaca Zaman

Zaman tasarrufu yazardan yazara değişmektedir. Bir yazarın zamana yüklediği anlam ve işlev diğer yazardan çok farklı olabilmektedir. Nitekim her yazar, farklı bir yaşantı, tecrübe ve dünya görüşüne sahiptir. Yazarların, zamanı tamamen kronolojik olarak ele alıp hiçbir müdahalede bulunmadan eserine işlemesi zorunlu değildir. Zamanı eserinde işleyen yazar, anlatı esnasında şimdiki zaman kipini kullandığı gibi geçmiş zaman yahut gelecek zaman kiplerini de kullanabilir. Hatta geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman kiplerini bir arada kullanan yazarlar bulunmaktadır. İnsanın karmaşık ruh haline işaret etmek amacıyla zaman iç içe kullanılabilir.¹²⁷ Geleneksel anlatıda ileriye doğru düz bir çizgide kronolojik olarak işleyen zaman; Einstein'ın Göreceli Zaman Kuramı'yla artık akronik bir anlatıma kavuşmuştur.¹²⁸

Yukarıda bahsedildiği gibi bir eserin yazılma zamanı, okunma zamanı ve üzerine inşa edildiği takvim zamanı belli bir tarihle gösterilebilir. Fakat romandaki “itibari zaman” kurmacadır. Zira bir anlatı sanatı olan hikâye veya roman; gerçekte yaşanmamış bir vakayı anlatır ve zamanı da tıpkı vaka gibi kurmacadır. Öyleyse bu zamana roman zamanı ya da öykü zamanı denebilir. Çünkü bu zaman, anlatı ile başlayıp anlatı ile biten bir zamandır.¹²⁹ Kurgusal eserlerde her ne kadar belli bir tarih verilse de vaka kurgu olduğu için; zaman, mekân ve karakterler de kurgu olur. Kurgusal olan zaman ister açıkça belli bir tarihle verilmiş olsun ister tarih verilmeden herhangi bir zamandan aktarılıyor olsun sonuç değişmez; zaman hayal ürünüdür. Roman ve öykülerdeki bu

¹²⁶ Öykü ve roman gibi eserlerde gerçek zaman- kurmaca zaman konusu hakkında daha fazla bilgi için bk. Adem Can, “Romanda Zaman Meselesi”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Cilt. 5, Sayı 9, (Ocak-Haziran 2013), s. 108.

¹²⁷ Tekin, *a.g.e.*, s. 130.

¹²⁸ Türk Dili ve Edebiyatı -turkedebiyati.org, “Eserlerde (Roman, Hikâye, Tiyatro) Zaman Kavramı”, <https://bit.ly/3vhuEKi>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).

¹²⁹ Adem Can, *a.g.m.*, s.115.

hayal ürünü zaman; bazen tarihsel zaman üzerine itibari zaman oluşturularak verilirken bazen de herhangi bir tarih verilmeden belirsiz olarak işlenir. Yazarların hayal ürünü olan roman ve öykülerdeki tüm unsurlar gibi zaman da kurmacadır. Fakat bu eserlerde bazen belli bir tarih, gün, ay verilirken bazen ise zaman belirsiz bir şekilde yar alır. *‘İnde’r-Rahîl* adlı eserinde Necîb el-Kîlânî’nin, belli bir tarih vermeden kurguladığı öyküleri bulunmaktadır.

Eserde üçüncü sırada olan “Meşra‘u’z-Zi‘b” adlı hikâye; belirsiz bir zaman ile başlar. Herhangi bir gün ay veya yıl verilmeksizin anlatıya geçilmiştir. Bölgenin ağası sayılacak bir tip olan Sa‘ad Behît hakkında genel bir değerlendirme yapan anlatıcı durumu şöyle açıklar:

“Aramızda kim Sa‘ad Behît’i tanımıyordu? Köyümüzün ve civar köylerin çocukları onun adını anmakla titrer, kadınlar onda bir gaddarlık ve cüret örneği görür ve kocaları için ondan korkarlardı. Erkekler büyük bir korkuyla onun adını zikrettiler. Hepsi ondan korkmakta ve ona karşı yoğun bir nefrette birleştiler. Garip olan şu ki, bölgedeki köylerden birinde yürürse, büyük bir hürmet havasıyla dikilirlerdi. İnsanlar onunla el sıkışmak ve onu selamlamak için yarışıyor (...)” [s. 38]

Hikâyenin başlangıcından anlaşıldığına göre Sa‘ad Behît’in mevcut durumu uzun bir zamanda teşekkül etmiştir. Kırk beş yaşında olduğu söylenen Sa‘ad Behît, ufak tefek işlerle uğraşmaz aksine büyük ve zor işlerle ilgilenir; insanların kalbine saldığı korkuya rağmen somurtkan fakat devamlı gülümseyen, yumuşak ve tatlı sözlü, kendisinden korkan çocukların sırtını şefkatle okşayan zıtlıklarla dolu bir adamdır. Uzun bir süre bölge insanının başına bela olan Sa‘ad Behît’in zulmünün süresi hikâyede dokuz yıl olarak verilmekle beraber bu zulmün henüz sona ermediği de anlaşılmaktadır:

“Hedefi vurmada iyiydi ve çok sayıda kurbanına rağmen bir gün polislin eline geçmedi. Çoğu zaman öldürdü ve bedelini ödedi. (...) İnsanlar korkunun yükü altında ezilmekte, kendi aralarında toplandıklarında Allah’ın kendilerine musallat ettiği bu beladan bahsetmekte ve onun ölüm haberini alarak uyanacakları günün hayalini kuruyorlardı. Ancak günler geçer; dokuz yıl boyunca Sa‘ad kana bulanmış tahtında kalır, insanları aşağılama ve korkuya sevk eder.” [s. 39, 40]

Zulümden bunalan ve çözüm yolları arayan bölge insanı, Şeyh ‘Arif adlı dindar bir adama giderler. Şeyh ‘Arif, onlara; Sa‘ad Behît’e ödeme yapıp yiyecek, içecek temin edip onu polislerin elinden kurtararak -istemeden de olsa-kendilerinin yardım ettiklerini ve bu duruma sebep olduklarını söyler. Bununla birlikte Şeyh ‘Arif, Sa‘ad Behît’in ölümünün yakın olduğu haberini de verir. Eserde “Ama sizi temin ederim ki yakında Sa‘ad’a ölüm gelecek” [s. 42] diyen Şeyh ‘Arif’e halk, Sa‘ad Behît’in ölümünün ne

zaman olacağını sorduklarında ise “Kalplerinizi dolduran korkuyu öldüreceğiniz zaman” [s.42] cevabını verir. Bu sözden anlaşılıyor ki halkın Şeyh ‘Arif’e gidip halleri için dua istemeleri ile Sa‘ad Behît’in ölümü arasında uzun bir zaman geçmemiştir. Net bir cevap alamadan şeyhin yanından ayrılan halk, Sa‘ad Behît’ten korkup saygı duymaya devam eder. Ne kadar sürdüğü bilinmeyen bu zaman diliminden sonra Sa‘ad Behît, kendisiyle arası epey iyi olan belediye başkanına gider ve kızı İnşâf’ı ister. Bu kısım eserde “bir akşam” şeklinde belirsiz olarak geçer. Belediye başkanının o koltuğa oturmasında etkisi olan Sa‘ad Behît, yaptığı yardımları hatırlatarak kızıyla evliliği hakkındaki kararı için başkana “bir hafta süre” verir. Konumu ve etkisi düşünüldüğünde Sa‘ad Behît’in bir hafta sonra istediği cevabı aldığı anlaşılmaktadır. Zira köye; utangaç, güzel, iyi kalpli, gözlere nadiren görünen İnşâf’ın Sa‘ad Behît’le evliliği kabul ettiği haberi yayılmış; insanlar İnşâf için derin bir üzüntü yaşamıştır. Ne kadar süre sonra olduğu belirtilmeksizin düğünün gerçekleştiği zamandan anlatıma devam edilmiştir. Yukarıda geçtiği üzere anlatımda zaman, olduğu gibi tüm ayrıntılarıyla ve kesintisiz verilmez; zamanda tasarruflar, atlamalar yapılabilir. Düğün gecesinin ertesi sabahı İnşâf’ın çılgınlarla sokağa çıktığını görenler onun delirdiğini düşünürler. Fakat İnşâf’ın ısrarla evi işaret edip içeri girmelerini istemesi üzerine eve giren insanlar, Sa‘ad Behît’i kanlara bulanmış ve son nefesini vermiş halde bulurlar. Köyü büyük bir sevinç kaplar. Şeyh ‘Arif “Bir kadın kalbinin içindeki korkuyu yıkmayı başardığında Sa‘ad öldü. Gördünüz mü?” [s. 48] der.

“Meşra‘u’z-Zi‘b” adlı bu hikâyede gerçek veya kurmaca olsun bir tarih verilmeyerek zaman; belirsiz bırakılmıştır. Kronolojik bir sıra ile gidilmiş olsa da anlatıda tüm olay baştan sona açıkça verilmemiş kısaltma, özetleme yapılarak daha çok vakaya dikkat çekilmek istendiği söylenebilir.

‘*İnde’r-Raḥîl*’ adlı öykü koleksiyonunda “el-Ġuraba” adıyla verilen öykü; yazarın kendi hayatından esinlenerek kaleme aldığı bir eserdir. Necîb el-Kîlânî, ilkokuldan sonra yatılı bir Amerikan lisesine kaydolmuştur. Oldukça disiplinli bir okul olan bu lisede, Encila Efendi adlı bir öğretmen öğrencilere cezalar vermesi ve onlara karşı sert tutumundan bahseden yazar,¹³⁰ bunu ele aldığımız eserde hikâyeleştirmiştir. Eserde onuncu sıradaki öykü “Garipler (el-Ġuraba)” adı ile verilmiştir. Bu öyküde yaşları on

¹³⁰ el-Kîlânî, *Müzekkirâtü’-d-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 29, 30, 48, 49.

üç ile on altı arasında değişen yedi çocuğun okul serüveni anlatılmıştır. Kendi köylerinde ilkokul bulunmadığı için her gün yaklaşık beş kilometre uzaklıkta, okulun bulunduğu köye gidip gelen bu çocuklar; rahatça okuyabilsinler diye okul yönetimi tarafından, okulun bulunduğu köyde düşük ücretli bir eve yerleştirilir.

Hikâye; “Yirmi yıl önceydi.” cümlesiyle başlamaktadır. Bu cümleden öykünün vaka zamanının geçmiş zamanlı olduğu yani anlatının art zamanlı bir anlatı olduğu anlaşılmaktadır. Hikâyenin anlatıcısı bu yedi çocuktan biridir ve bize başlarından geçen olayı anlatmaktadır. Yaşları on üç ile on altı arasında değişen yedi çocuğun anlatı zamanında otuz üç ile otuz altı yaşlarında oldukları söylenebilir. Zira vaka zamanında on üç- on altı yaşlarında olan bu çocuklar yirmi yıl sonra otuz üç- otuz altı yaş aralığında olurlar. Bu öyküde; zamanda atlamalara, kısaltma, özetleme, normal seyirli ve ileriye dönük anlatımlara yer verildiği görülmektedir. Öykünün girişinde durumu genel bir şekilde özetleyerek başlayan anlatıcı; köyden, ailelerinden, okulun bulunduğu köye nasıl yerleştiklerinden, kaldıkları evden ve günlerini nasıl geçirdiklerinden özet bir şekilde bahsetmektedir. Burada zamanda kısaltmaya gidilmiştir. Öykü, ilk cümlesi hariç tamamen geçmiş zamanı yani yirmi yıl önceyi hikâye etmektedir:

“Yirmi yıl önceydi.

İlkokulumuz köyümüzden yaklaşık beş kilometre uzaktaki bir köydeydi ve her gün yürüyerek gidip gelirdik. Bu çok yorucuydu ama çoğumuz alışmıştık o günlük seyahatlere. Eğitim fırsatı bulduğumuz için şanslı olduğumuzu hissederdik. Tüm bunlar yorgunluğumuzu ve acımızı hafifletirdi. Nihayet her şeyin bir sonu vardır ve bir gün gelir, ilkokul diplomasını alacağız. Sonra şehre yerleşeceğiz, yorgunluk ve sefalet günlerine veda edeceğiz. Aniden okul, hem ders çalışmak hem de bizi yolun zorluklarından kurtarmak için okulun bulunduğu köyde ikamet etmemize karar verdi. Yedi öğrenci olduğumuz için her birimize ayda üç kuruştan fazlaya mal olmayan düşük bir ücretle çok mütevazı bir evde yarı karanlık bir odaya yerleştik. Her akşam geniş bir hasır üzerinde yan yana diziliyoruz. Odanın zemini çamur kaplıydı. Yeni evimizde, farklı zamanlarda yanından geçen matematik öğretmeni dışında bizi rahatsız eden yoktu. Adam çok acımasızdı. Uzun kış gecesini geçirmek ve o erken yaşta -ki yaşlarımız on üç ile on altı arasında değişiyordu- uzakta olmanın acısını unutmak için akşam sohbet ettiğimizde ya da anılarımızı anlattığımızda üzerimize ölüm gibi iniyordu.” [s. 123, 124]

Zaman açısından incelendiğinde; Perşembe ve Cuma günlerinin öğrencilerin kendi köyelerine gittikleri günler olduğu görülmektedir. Bu, Perşembe ve Cuma'nın okulun tatil günleri olduğu kanaatini uyandırmaktadır. “Köydeki hayatımız pis bir hayattı. Yetersiz beslenmeye ve Nâşif Efendi'nin korkusuna katlanıyorduk. Anne babaların şefkatini özliyorduk. Yemek yemek, ebeveynlerimizle buluşmak, güvende ve

geçici bir mutluluk hissetmek için Perşembe ve Cuma günleri köyümüze kaçmaya can atıyorduk.” [s. 125]. Öyküdeki kahramanın Perşembe ve Cuma günlerinde köylerine gittiklerini söylemesi öykünün yazıldığı dönemde Mısır’da Perşembe ve Cuma günlerinin tatil olduğunu hatırlatır. Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri 2006 yılında Perşembe ve Cuma günleri olan hafta sonu tatilini Cuma ve Cumartesi günlerine almışlardır.¹³¹

Genel zaman dilimi kullanımları da görülen hikâye; “her gün, akşamları, bir hafta, birkaç gün, yarın, geceleri, sabah” gibi belirsiz zaman sözcükleri içermektedir. Anlatıcı, matematik öğretmeni Nâşif Efendi’nin ani baskın yaptığı “bir akşam”dan bahsederken ise iç seslerini ve hissettiklerini aktarıp ortamı betimleyerek zamanda genişletmeye gitmiştir:

“Bir akşam Nâşif Efendi üzerimize indi. Neyse ki, ortasında gaz lambası olan bir "tahta palet" etrafında toplanmış, her birimiz onlarca umut ve acıyla dolu dünyasında bağımsızca hatıralara dalmıştık... Kapı açılıp Nâşif Efendi belirince derin bir nefes aldık ve Allah’a şükrettik. Suçüstü yakalanmadığımız nadir anlardan biriydi. Yine de kalplerimiz belirsiz bir korkuyla çarpıyordu. (...) Sonra Nâşif Efendi, sağ tarafında düz, ağır sopayla odaya girdi. Geri çekilip duvar dibine sığınmaya çalışmakla beraber -geçici güvencemize rağmen- bir de yerin bizi yutmasını ya da gökyüzünün herhangi bir kimseyi Nâşif Efendi’yi bir işe çağırarak için göndermesini diledik. Hatta biri gelip ona, oğlunun araba tarafından ezildiği haberini bile getirmesini temenni ederdik. Ama bunlar asla gerçekleşmeyecek olan uçup giden dileklerdir...” [s. 126, 127]

Anlatıcı çocuğun; ruh hallerini ve duygularını anlattığı birkaç yerde yine zamanda genişletmeye gidilmiştir. Çocukları derslerine çalışır halde bulan Nâşif Efendi; onlara, kendi evinde kalması için aralarından dört öğrenciyi seçeceğini söyler. Zaten Nâşif Efendi’den korkan çocuklar bu haber ile dehşete düşerler. Nâşif Efendi ara ara ailesini görmek ve yanında yiyecek getirmek için Yukarı Mısır’a gider; birkaç gün yahut bir hafta orada kalıp sonra döner. Çocuklara oradan döndüğünde evde kalma meselesi hakkındaki sözünü yerine getireceğini söyler: “Yarın Yukarı Mısır’a gidiyorum çocuklar... Birkaç gün orada kalacağım ve döndükten sonra size söz verdiğim şeyi yapacağım.” [s. 129] Bu süre içinde Nâşif Efendi’den kurtulan çocuklar dilediklerini yaparlar. “Şarkı söyleyip dans ediyoruz ve gecelerimizi eğlenceyle, masallarla, heyecanlı anılarla, kamış çubuklarını emerek, karşılıklı ziyaretlerle geçiriyoruz. Köyün

¹³¹ ‘Abdüllatif el-Menâvî, “‘Ufletu Nihayeti’l- Usbu”, 10 Aralık 2021, <https://bit.ly/3GuLcoE>, (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2022).

sokaklarına, ara sokaklarına koşuyoruz, kızlardan bahsediyoruz, ayaklanıyor ve kitap açmıyoruz.” [s. 125] Nâşif Efendi'nin olmadığı soğuk ve yağmurlu bir gecede çocuklar rutubetli odalarında sohbet ederler. Büyükleri olan Nevfel, Nâşif Efendi'nin evinde kalma meselesinin verdiği bunalımdan sıyrılır. Nevfel, konuşup fıkralar söylerken sonunda kadın konusuna girer ve şevkle anlatmaya başlar. Fakat nasıl olduysa bu sefer Nâşif Efendi Yukarı Mısır'dan erken döner; çocukların aralarında konuştuklarını duyar. Nâşif Efendi, onlara kızarak hemen uyumalarını ve Nevfel'le yarın görüşeceğini söyler. Korkudan ne yapacağını bilemeyen ve gece boyunca uyuyamayan Nevfel, sabah erkenden kalkıp kendini öldüreceğini söyleyerek sahile doğru gidince anlatıcı çocuk, durumu Nâşif Efendi'ye bildirir. Bir şekilde kurtarılan Nevfel'le okul müdürünün yaptığı konuşma sonucunda Nâşif Efendi; farklı bir okula gönderilir. Huzura kavuşan çocuklar akşamlarını diledikleri gibi sohbetlerle geçirmeye başlarlar. Öykü genel bir özetle son bulur:

“Bundan sonra okul müdürü ile Nâşif Efendi arasında ne olduğunu bilmiyorduk. Ama artık Nâşif Efendi'nin akşam bize baskın yaptığını, gizlice bize yaklaştığını veya pürüzsüz, ağır bastonuyla sırtımızı yaktığını görmüyoruz. Çünkü başka bir okula nakledilmesi emredildi.

Gülümseme dudaklarımıza geri döndü. Kalbimizden ağır bir gölgenin uzaklaştığını hissettik. Akşam sohbetlerimize, hoş anılara ve heyecanlı masallara döndük. Özgürlüğün kokusunu bir süre daha kokladık. Ancak sınavın yakınlığı ve ebeveynlerimizin beklediği sonuca duyduğumuz endişemiz silinmez bir kısıtlamaydı- çünkü bu bir sorumluluktur- en büyük umutların yoğunlaştığı gençler olarak bizim sorumluluğumuz.” [s. 139]

Art zamanlı bir anlatım yapılan bu öyküde bazen özetlemeye bazen de zamanda genişletmeye gidilmiş fakat zaman kronolojik olarak verilmiştir. Takvim zamanı olarak herhangi bir tarihin verilmediği bu öykünün kurmaca bir zaman üzerinden kurgulandığı söylenebilir.

Eserde on beşinci sırada olan “es-Serâb” adlı öykü; yirmi beş yaşında, fakir bir genç olan Reşâd'ın yakalandığı amansız hastalığı konu edinmiştir. Tedavi için hastaneye yatış sırasının ancak altı ay sonra verilebileceği söylenince sevdiği kız Levahez, Reşâd'a seçim zamanının bir fırsat olduğunu, Nebravî Paşadan yardım isterlerse hastaneye yatışını yapabileceklerini söyler.

Hikâyenin anlatma zamanında; eş zamanlı ve art zamanlı anlatıma başvurulmuştur. Reşâd'ın annesinin yaptığı duadan, Reşâd'ın hastalanmadan önce tarlasına güneşin doğuşundan önce gidip büyük bir mutlulukla işlerini yapmasından,

sevdiği kız Levâhiz’den ya da hastalanmaya başladığı süreçten bahsedilmesi art zamanlı anlatıma örnek verilebilir:

“Tarlasına güneşten önce geldiği, yeşil ekinin yüreğine neşe kattığı, derenin öfkelerini dokunaklı, yumuşak bir melodiye çevirdiği, çiylerin yeşil yapraklara eriyen gümüş gibi damladığı dertsiz günlere Allah rahmet eylesin. Her şey çok güzeldi. Öğle vakti başına ve vücuduna yağın kavurucu sıcaklık bile canını sıkmadı ya da isyan ettirmedi. Fakirdi ama çalışıyor, kazanıyordu ve... Levâhiz’i seviyordu... Levâhiz, onun gibi fakirdi, fakat onun umudu ve hayatıydı... Kocaman gözlerinde umudun uzantısını, bilinmeyen yarının ışıltısını görüyordu. Narin ve büyüleyici simasında, tasvir eden ve yaratan Yaradan’ın gücü tecelli ediyordu. Utangaçlığı ve etkileyici sessizliği, karşı konulmaz bir güçle onu kendine çekiyordu... Böylece tatlı dünyasında büyülenmiş gibi yaşadı... Tarla... Dere... ve Levâhiz. O sırada Allah’ın kendisine büyük bir nimet verdiğini ve hayalini kurduğu mutluluğu ona bahsettiğini hissetti... Sonra kendi kendine tekrar ederdi: “Şüphesiz Reşâd, annen Kadir Gecesi’nde Allah’a dua etmişti, gökyüzü kapılarını açmıştı, bu yüzden Allah duasını kabul etti.” O günlerde Reşâd’ın komşu çiftliğin sahibi Nebrâvî Paşa’dan daha şanslı olduğu düşünülüyordu. Ama beklenmedik bir şey oldu. Birkaç ay içinde doğasında büyük bir değişim hissetti. Zayıflık uzuvlarına sızmaya başladığında, yüzünde solgunluk belirdi. Neşesi ve hareketliliği, endişe ve halsizliğe dönüştü.” [s. 171, 172]

Reşâd, Levâhiz ya da Nebrâvî Paşa’nın konuşmalarının verildiği yerler ise eş zamanlı anlatım örnekleridir. Zira olay yaşanırken aktarılmaktadır:

“Levâhiz’in yüzü aniden parladı, isteklerin hayalleri büyüleyici kirpiklerinde dans etti ve çocuksu bir neşeyle haykırdı:

-Bir fikrim var.

-Konuş, Levâhiz... Konuş. Kafam karanlık ve kederle dolu. Umutsuzluk beni neredeyse öldürüyor.

Ayağıyla güvenle yere vurdu:

-Paşa.

-Paşa! O bir doktor değil.

-Nebrâvî Paşa imkânsız mümkün kılar. Paşaların yüzüne kapanan bir kapı olduğunu duydunuz mu? Bütün dünya onların kontrolü altındadır. Adının yazılı olduğu küçük bir kâğıt parçası, her şeyin anahtarıdır.” [s. 174]

Anlatıma Reşâd’ın hastalandığı zaman ile başlanması, hastaneye yatırılmak için altı aylık süreyi veya Nebrâvî Paşa’nın sözünü tutmasını bekleyen Reşâd’ın ölmesi ile sonuçlanan süre düşünülünce vaka zamanının altı ay ile bir yıllık zaman dilimi olduğu söylenebilir. Ayrıca anlatıda zaman hakkında, “öğle, ikindiden kısa bir süre önce” gibi belirsiz zaman sözcükleri de kullanılmıştır. Bu öyküde açıkça bir tarih belirtilmeksizin anlatım kurmaca bir zaman ile verilmiştir.

2.2. MEKÂN

Gerçek hayatta olduğu üzere kurgusal eserlerdeki olaylarda da vaka; mekândan ayrı düşünülemez. Çünkü her yaşanan olay için akıl, bir mekânın bulunması gerektiğine hükmeder. Zamansız bir vaka gerçekleşemediği gibi mekânsız bir olayın meydana gelebilmesi ne gerçek hayatta ne de kurgusal eserde mümkün değildir. Çünkü mekân kavramı etrafı kapalı bir kutu algısından çok daha derin ve etkindir. Bu kavram doğrudan değil ama ağır ağır, usul usul bizlere işleyen ve hayatlarımıza, benliğimize bir şekilde imzasını atan bir olgudur aslında.

İnsan ve mekân iç içe geçmiştir ve etkileşim fiziksel olmaktadır.¹³² Etrafımızdaki insanlar, nasıl alışkanlıklarımızı ve yaşantımızı etkiliyorsa; yaşadığımız mekânlar da hislerimizi ve yaşantımızı bir o kadar etkiler. İnsan, mekânla etkileşimli olarak bağlantılıdır ve biri diğerine damgasını vurur. Böylece insanın hayal gücü, bir mekândan mekânsız bir yere gitme olasılığını kaybeder; bir boşluk olduğunu hayal etsek bile her durumda mekânsız bir yer olduğuna inanmak abestir ve insan hayatında yeri yoktur.¹³³ Çünkü yaratılmış her varlık için bir mekân bulunmasının gerekliliği mantıken zorunludur.

Yazarlar mekân sorununu farklı sanatsal yollarla ele almışlardır. Geleneksel ve kaba bazı yöntemler vardır ki bunlarda sadece yer için referanslar ve isimler bulunur. Sokaklar, evler ve dükkânlar gibi. Ancak bunlar ruhsuz ve kansız, tonsuz ve sanatsız sokaklar, evler ve dükkânlardır. Yenilikçi olan yöntemlerde ise çok daha fazlası bulunabilmektedir. Anlatıda, olayların gerçekleştiği bir mekâna sahip olması ve kurgusal karakterin hareket ettiği mekânla derin bir ilişkisi olması gerekir. Karakterin işgal ettiği, gördüğü veya hayalini kurduğu her yer anlatının yapısında önemlidir.¹³⁴ Bir eseri, sanat eseri yapan onun biçimi yani yapısıdır. Eserdeki bütün öğelerin birbiriyle bağlanarak ortaya çıkardığı düzen, biçimdir. Kişilerin, olayların, fikirlerin, duygu atmosferinin ve benzetmelerin arasında kurulan bağlara biçim denir ve eser için

¹³² Hamdi Ergül, “İnsan ve Mekân”, **SD (Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü) Dergisi**, Sayı 38, (Mart-Nisan-Mayıs 2016), s. 10-13.

¹³³ Vicdan Ya'kûb Maḥmûd, “ez-Zemân ve'l-Mekân fi Rivâyâti Necîb el-Kilânî”, (Bitirme Tezi, el-'Irâkıyye Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2011), s. 144.

¹³⁴ Maḥmûd, **a.g.m.**, s. 144, 145.

gereklidir.¹³⁵ Şerif Aktaş, mekân hakkında “vaka zincirinde ifade edilen hadiselerin sahnesi durumundadır. (...) Vakanın mahiyeti, çok defa mekân tasvirlerine ayrılan satırlarda sezdirilir. Bu bakımdan mekân tasvirlerinin sinemada film başlamadan önce mûsikiye benzer bir fonksiyonu vardır.”¹³⁶ demekte ve aslında mekânın bir anlatı için üstlenebileceği rolü göstermektedir.

Mekân, anlatı sanatını oluşturan parçalardan biridir. Mekânın amacı anlatıya gerçeklik katma isteğidir. Anlatının asıl unsuru konumunda bulunan vakanın; gerçek veya muhayyel -hatta ütopyik- mutlaka bir mekâna ihtiyacı vardır. Mekân unsuru bir takdim veya tanıtım sorunun ötesinde işlevsel bir özellik taşır. Romancı mekân unsurunu: olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, roman kahramanlarını çizmek, toplumu yansıtmak, atmosfer yaratmak cihetinde kullanabilir ve o, olayları şekillendirirken bunlardan birini devreye soktuğu gibi birkaçını da dikkate alabilir.¹³⁷ Gerçek hayatta insanlar için nasıl bir mekâna ihtiyaç duyuluyor ve mekânsız bir vaka düşünülemiyorsa edebî eserler için de vakanın üzerinde icra edileceği bir mekâna daima ihtiyaç duyulur.

Necîb el-Kılânî’de mekânın havası, zamanın seçimi; anlatının atmosferini sezdirenen bir özelliğe sahiptir. Zaman ve mekânla öykünün teması, belirginleşmeye; vaka oluşmaya başlar. Öyle ki zaman ve mekân; yaşanan toplumsal sorunlara, öyküdeki kişi ve olaylara anlamlar yükleyerek geleceğin düşünülmesini sağlar.¹³⁸ Necîb el-Kılânî, birçok eserinde olduğu gibi¹³⁹ ele aldığımız *‘İnde’r-Raḥîl* adlı öykü kitabında da bildiği mekânları seçmiştir. Mekâna hâkim olduğu için de bu yerleri tasvir edip tanıtırken okuyucuda mekânda yaşıyormuş hissi uyandırır. Anlatı, zaman ve mekânla varlık bulur. Zira yaratılmış tüm varlıkları kapsayan bir zaman mefhumu olduğu gibi bu varlıklar için bir mekân da gereklidir.

Necîb el-Kılânî’nin belli dönemlerde birçok yerde yaşamış olması; bu yaşantının etkilerinin eserlerine de yansımaya sebep olmuştur. Tıp okuması, siyasi çalkantılı dönemlerde yaşayıp tutuklanması, yurtdışı seyahatlerinde bulunmuş olması el-

¹³⁵ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul: İletişim Yay., 2002 s. 167, 168.

¹³⁶ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Ankara: Akçağ Yay., 1991, s. 142, 143.

¹³⁷ Tekin, *a.g.e.*, s. 137.

¹³⁸ Tasa, *a.g.m.*, s. 87.

¹³⁹ el-Ḳâ’ûd, *el-Vâkı’iyyetü’l-İslâmiyyetü fî Rivayâti Necîb el-Kılânî*, s. 27.

Kîlânî'nin eserlerinde mekân olarak hastane, hapisane ve Müslüman milletlerin yurtları gibi yerlerin seçilmesinde etkilidir. Çalışmanın bu bölümünde el-Kîlânî'nin incelenen eserindeki birkaç öykü üzerinden mekân değerlendirmesine bakılacaktır.

2.2.1. Yerleşim Birim Örneklerine Göre Mekân İncelemesi

Necîb el-Kîlânî'nin *'İnde'r-Raḥîl* adlı bu eserinde genel olarak Mısır'ın şehir, köy, mahalle, sokak ve caddelerinin adları geçmiştir. Bildiği mekânlardan esinlenerek eserine gerçeklik katan yazar, mekân betimlemelerinde de bulunmuştur. Filistin ve Gazze'nin de isim olarak geçtiği eserde, bu toprakların Müslüman toplumun ortak derdi olduğunun hissettirildiği dikkat çekmektedir.

2.2.1.1. Şehir

el-Kîlânî'nin eserlerinde şehir; kahr, zulüm ve karmaşanın yeridir. Köy ise güvenin mutluluğun, emniyetin bulunduğu bir alandır. Bu sebeple köy şehre karşıdır.¹⁴⁰ *'İnde'r-Raḥîl* adlı eserin öykülerinde, mekân olarak geçen gerçek şehirler; Kahire, İskenderiye, Zeḳazîk, Asvan, Gazze, Marsilya, Beyrut, Şam, Bağdat, Meyyit Ğamer, İsmâ'iliye gibi var olan şehirlerdir.

Mekân incelemesinde bulunacağımız “*Ḳarş Şelase Merrât Yevmiyyen*” adlı hikâye; bir asker olan Semîr'in annesinin kendisine olan olağanüstü sevgisini, buna karşılık dayısının kızıyla evlendikten sonra Semîr'in, eşiyle beraber annesini bırakıp başka bir eve taşınmasını ve bu duruma dayanamayıp psikolojik çöküntü yaşayan annenin dramını işler. Zira zamanında kocası tarafından aldatılan Semîr'in annesi, o günlerde sadece oğlu Semîr ile teselli bulmuş, ona olan sevgisi ile ayakta kalmış ve onun her istediğini yerine getirmiştir. Hikâye; psikolojik rahatsızlık geçiren anne için doktorun şu tavsiyesi ile -ki bu hikâyeye isim olmuştur- son bulur: “Yemekten sonra günde üç kez birer tablet.” [s. 62]

“*Ḳarş Şelase Merrât Yevmiyyen*” adlı hikâyede; Mısır'ın başkenti Kahire, Meyyit Ğamer, Daḥdîra Caddesi, İbn Tolun Camii¹⁴¹, Kebş Kalesi¹⁴², Zemâlek gibi Mısır'da

¹⁴⁰ Beyca, a.g.e., s. 63.

¹⁴¹ Bilgi için bk. Doris Behrens-Abouseif, “İbn Tolun Camii”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 20, İstanbul: TDV Yay., 1999, s. 416-418.

¹⁴² Bilgi için bk. Muhammed Ebû Dayf, “Kebş Kalesi”, **Vatan**, 17 Mayıs 2016, <https://www.elwatannews.com/news/details/1176374>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2022).

bulunan gerçek mekânların kullanıldığı görülmektedir. Gerçek mekânların isimleri kullanılmış olsa da kurgu olan bu öykülerin zamanları gibi mekânlarının da kurgu olduğu unutulmamalıdır. Yukarıda da geçtiği gibi yazarın; bildiği mekânları eserine alarak okurun, vakada geçen mekânlarda yaşıyormuş gibi hissetmesini, yabancılık çekmemesini sağlamaya ve anlatıya gerçeklik katmaya çalıştığı söylenebilir.

“Saat öğleden sonra dört olmak üzereydi. Ancak kavurucu sıcaklığın yoğunluğu hafifledi. Semîr, büyük bir zorlukla Dağdîra Caddesini çıkıyordu. Uzun kalın boynundan ve alnından yoğun bir ter akıyordu. Yüzünde derin acının belirtileri görünüyordu. Semîr (asker) mükemmeldi. Yakışıklı, çekici, çehresinin ahengi bakışları ona yöneltiyor. Bakan her göz ona karşı ancak sevgi ve mutluluk hisseder. Bu Semîr’in huyu değil. O, her gün hafif bir gülümsemeyle zarif bir şekilde koşar. Sarp caddeyi, Kebş Kalesi’ne ulaşmak için kat eder. Sıcaklık ya da yoğun tozdan dolayı yorgunluk veya sıkıntı duymaz. İbn Tolun Camiinin minaresine ve eski sağlam duvara bakıyordu.” [s. 49]

Yukarıda verilen kesitteki anlatım tarzı ve tasvirler ile daha öykünün başından anlatının olumsuz bir atmosfer barındırdığı anlaşılmaktadır. Yani buradaki mekânın tasvir edilişi ile öykünün akışı tahmin edilmeye başlanır. Böylece mekândan beklenen bir görev yerine getirilmiş olur. Hikâyenin atmosferi daha çok mekân ile oluşur. Mekânın ve havanın tasvir edilip anlatılmasından olayın nasıl bir seyir ile devam edeceği sezilir.

Öyküde Meyyit Gamer, Semîr’in dayılarının yaşadığı yerdir. Kendisiyle evlendirme sözü verdikleri kızları Fatin’i başkasına vereceklerini duyan Semîr, perişan halde eve gelir birçok soru üzerine annesine durumu anlatır. Semîr:

“-Kardeşin bana da sana da ihanet etti.

Anne şöyle diyerek göğsüne vurdu:

-Ne?

-Kızı Fatin’i benim dışımda başka bir adamla nişanlamış. Biz fakiriz ve ona uygun değiliz biliyordum. Fakat sebep sensin... Kulaklarımı, onun bana olan sevgisine dair birçok kelimeyle doldurdun ve bana sarılması... Zannettim ki şayet onlar, benden başkasıyla onu evlendirirlerse intihar edecek.” [s. 52]

Bunun üzerine annesi *“Şayet bu sözde evlilik yapılırsa ben de Muvâridî’nin kızı ‘Azîze değilim. (...) Yarın Meyyit Gamer’e onlara gideceğim”*[s. 53]der. Kahire, Semîr ve ailesinin yaşadığı şehirdir. İsmâ’iliye ise Semîr’in sonradan taşındığı şehirdir.

Semîr’in dayısının yaşadığı Meyyit Gamer şehri, kuzey tarafında Mısır Arap Cumhuriyeti ile ilişkili olarak, kuzeydoğu tarafında Afrika kıtasıyla ilişkili olarak yer

almaktadır ve Dakahlia Valiliği'ne bağlı olan şehir, başkent Mansura'dan sonra vilayetinin en önemli merkezidir.¹⁴³

Semîr'in annesi hayatını adadığı ve tüm umutlarını bağladığı oğlunun Fatin ile evlenebilmesi için büyük fedakârlıklar yapar. Ancak bu evlilik oğlunu ondan uzaklaştırmaya başlamıştır. Terfi aldıktan sonra Semîr şu anda yaşadıkları mekân olan Kebş Kalesi'nin ve oturdukları evin onlara uygun olmadığını söyleyerek kariyerine daha uygun bir yere taşınma isteğini annesine haber verir. Zira Kebş Kalesi, Kahire'nin şehre hâkim olan yüksek bir yerinde bulunan gecekondu mahallesidir.¹⁴⁴ Bu diyalogdan Kahire'nin batısındaki lüks mahallelerden biri olan Zemâlek'in yaşam koşullarının Kebş Kalesi'nden daha uygun olduğu anlaşılmaktadır. Bu öyküde adı geçen mekânlardan şu şekilde bahsedilmektedir:

“Ertesi gün Semîr, annesine şaşkın, başı önünde bir şekilde geldi ve kekeleyerek dedi ki:

-Anneciğim...

(...)

Kebş Kalesinde yaşamamanın asteğmene uygun olmadığını düşünüyorum.

-Ama evimiz temiz, kirası uygun, komşularımız iyi insanlar ve hepsi sana saygı duyarlar.

Bir süre sustu sonra şöyle dedi:

-Bu Fatin'in isteği ve aynı şekilde benim de isteğim.

-Nereye taşınmamızı istiyor.

-Örneğin Zemâlek

-Olur, sorun yok oğlum.

-Ama...

Devam edemedi. Annesi kalbi çarparak şöyle dedi:

-Ama ne?

-Fatin bağımsız olmamız gerektiği görüşünde.

-Kimse senin özgürlüğünü ihlal etmedi.

-Yani yalnız yaşamamızı kastediyorum. Bu ev sana ve babama uygun. Biz sizi sık sık ziyaret ederiz.” [s. 59, 60]

¹⁴³ Heysem 'Umayreh, <https://bit.ly/3WKG1qn>, mevdu'e, 31 Mayıs 2017 (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2022).

¹⁴⁴ Muhammed Ebû Dayf, “Kebş Kalesi”, **Vatan**, 17 Mayıs 2016, <https://www.elwatannews.com/news/details/1176374>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2022).

Yukarıdaki kesitte de görüldüğü gibi adı geçen mekânlar Mısır'ın gerçek mekânlarıdır ve yazar, bu yerler üzerinden eseri için zemin oluşturmuştur.

Bu öyküde şehir adı olarak Kahire, Meyyit Ğamer, İsmâ'iliye isimleri geçmektedir. Bilindiği üzere Kahire¹⁴⁵ Mısır'ın başkentidir. Meyyit Ğamer şehri, Mısır'ın başkenti Kahire'nin kuzey tarafına yaklaşık 70 km; İskenderiye'nin güneydoğu tarafına yaklaşık 144 km uzaklıktadır.¹⁴⁶ İsmâ'iliye Şehri ise Aşağı Mısır'da Timsah Gölünün kuzey kıyısında yer alan Tilâlülcisr tepelerinin üzerine kurulmuştur.¹⁴⁷

Şehir adının açıkça geçtiği diğer bir öykü; “Ehlâmu İmra'eh” adı ile verilmiştir. Öykü, lüks ve gösteriş tutkunu bir kadının isteklerini yerine getiremeyen kocasına uyguladığı psikolojik şiddeti, buna karşılık kocanın başta güzel umutlar beslediği evlilik hakkında uğradığı hayal kırıklığını ayrıca yalan söylemenin ne kadar alçaltıcı bir durum olduğunu ele almaktadır. “Kıssa, Abdu's-Settar isimli ana kahraman olan babanın diliyle anlatılmıştır. Ailedeki baba, içe dönük, umduğu evlilik karşısında hayal kırıklığına uğramış karamsar biridir. Anne ise lüks düşkünü, sınırsız hayalleri olan bir kadındır. Ana kahraman hikâyeye, eşine karşı sitemiyle başlamıştır.”¹⁴⁸

“Karımın hırsının sınırı yok ve gelecekle ilgili hayalleri beni çok rahatsız ediyor. Alacağımız buzdolabı ve aynı şekilde dört gözlü fırınlı ocak hakkında durmadan konuşuyor. Daha büyük bir televizyon. Karşılama odasının mobilyalarını değiştirmenin gerekliliğine dikkatimi çekiyor, yatak odasının saçma modeline öfkesini her zaman dile getiriyor ve onu seçenin kendisi olduğunu unutuyor. Maaşım yirmi lirayı geçmediği ve üç çocuğum olduğu halde bin lirayı aşan projelerini duyunca neden rahatsız olmayayım ki?!” [s.72]

Öyküye girişte olumsuz hava hemen hissedilmektedir. Anlatıcı karakter ‘Abdüssettâr, eşinin kendisini aşağılamasından, gururunu her defasında kırmasından, evliliğe bakışını olumsuz yönde tamamen değiştirdiğinden yakınmaktadır.

Tatil köyüne gitmek için ısrar eden kadına, maddi durumlarının buna elverişli olmadığını anlatmaya çalışan koca; aralarındaki sıkıntıyı giderir umuduyla “Karım neden haklı olmasın ki? Aslında ben de bir mola ve eğlence istiyorum ve şüphesiz o da

¹⁴⁵ Kahire hakkında geniş bilgi için bk. el-Ħamevî, **a.g.e. IV.**, s. 301, ayrıca bk. Hilal Görgün, “Kahire”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 24, İstanbul: TDV Yay., 2001, s. 179-182.

¹⁴⁶ Heysem ‘Umayreh, “Meyyit Ğamer Nerede” 31 Mayıs 2017, https://mawdoo3.com/%D8%A3%D9%8A%D9%86_%D8%AA%D9%82%D8%B9_%D9%85%D9%8A%D8%AA_%D8%BA%D9%85%D8%B1, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2022).

¹⁴⁷ Seyyid Muhammed es-Seyyid, “İsmâiliye”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 23, İstanbul: TDV Yay., 2001, s.127.

¹⁴⁸ Çetin ve Koca, **a.g.m.**, s.90.

benim gibi. Belki İskenderiye’de sahilde birkaç gün geçirmek ruhlarımıza şifa olur ve acı çeken ruhlarımızın isyanını yatıştırır.” [s. 74, 75] diye düşünüp tatile çıkarlar.

Mekân olarak İskenderiye ve Heliopolis şehirlerine yer verilmiştir. Bu şehirler aynı zamanda açık mekân için de örnektir. Tarihte İskenderiye ismiyle kurulan şehirlerden biri Mısır’dadır.¹⁴⁹ Nil deltasının Batı kenarında bulunan İskenderiye; Afrika, Asya ve Avrupa’yı birbirine bağlayan önemli bir ticaret ve ulaşım merkezidir.¹⁵⁰ Arap eski şiirlerinde “Evn”¹⁵¹ adıyla geçen Heliopolis ise aşağı Mısır Şehir Devleti’nin başkentliğini yapmış Mısır’ın eski kentlerinden biridir. Aynı zamanda bu isim günümüzde Kahire’nin mahallelerinden birinin ismidir.¹⁵² Yazarın yaşadığı dönem göz önüne alındığında mahalle adı olan Heliopolis’in kastedilerek öykü için kurgusal bir mekân olduğu söylenebilir.

‘Abdüssettâr ve ailesi, İskenderiye’ye tatile gittikleri süreçte karısı orada bulunan ve doktor eşi olan kuzenini ziyaret etmek ister. Buna karşı çıkmayan ‘Abdüssettâr, lüks döşenmiş eşinin kuzeninin evini görünce endişe duymaya başlar. Çünkü karısı, yaşantıları hakkında gerçek dışı konuşmaya ve lüks bir yaşama sahip olduklarını anlatmaya başlar; ‘Abdüssettâr’ı ise açık vermemesi konusunda uyarır. Oradan kendi evlerine dönen aileye; birgün ansızın karısının kuzeni doktor eşiyle beraber iadeyi ziyaret yapar. Kapıda doktor ve eşini gören ‘Abdüssettâr ve karısı donup kalırlar. Yaşadıkları mahallenin ve evin İskenderiye’deki ziyaretleri esnasında kuzenine anlattığı yaşam standartlarından çok farklı olduğunu ve gerçek dışı konuşmalarının açığa çıkacağını anlayan kadın; hemen bir çözüm yolu bulmaya çalışır. ‘Abdüssettâr ise kendini toparlayarak misafirleri içeri buyur eder: “Buyurun. Evimiz sizin itibarınıza layık değil, ama...” [s. 77]. ‘Abdüssettâr’ın eşi onun sözünü keserek uydurmuş olduğu hayat şeklini yansıtabilecek yalanlara tekrar başvurur ve Heliopolis’e taşınacaklarını hatta bir bölüm eşyalarını orada inşa ettikleri villalarına gönderdiklerini söyler:

“-Bizim evimiz olduğunu kim söyledi? Bu evin sahibi olduğumuz doğrudur. Ama uygun değil ve Heliopolis’te inşa ettiğimiz yeni villaya taşınmaya karar verdik. Aslında, buzdolabı, televizyon ve diğerleri gibi evdeki mobilyaların çoğunu

¹⁴⁹ Yakût el-Ĥamevî, **Mu‘cemû’l-Buldân I**, Beyrût: Dâru’ş-Şâdir, 1977, s. 183.

¹⁵⁰ Eymen Fuâd Seyyid, “İskenderiye”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 22, İstanbul: TDV Yay., 2000, s. 574.

¹⁵¹ el-Ĥamevî, **a.g.e.**, s. 283.

¹⁵² Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı, “Yeni Mısır (Heliopolis)”, <https://egy monuments.gov.eg/ar/archaeological-sites/heliopolis>, (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2022).

oraya taşıdık. Salonun zeminini döşeyen eski püskü halıya, solgun ahşap bir rafa yerleştirilmiş eski radyoya, acil temizlik ve badanaya ihtiyacı olan dairenin çorak duvarlarına baktı ve neşeyle mırıldandı:

İkiniz de evdesiniz rahatsız olmayın lütfen. Ve sessizce oturdular.

Gaz sobası sürekli uğuldayarak karımın canını sıkıyor. Komşuların tartışma sesleri, karşılama sözlerini ve misafirlerin cevaplarını bastırıyor. Karım deli gibi gelip gidiyor. Üç çocuğumuz gürültü yapıyor. Eşimin kuzeni şöyle dedi:

-Ama Heliopolis işyerinizden çok uzakta değil mi?

Herhangi bir şey söylemek istedi ve karımın yalanlarının bizi düşürdüğü kafa karışıklığı ve utanç atmosferini ortadan kaldırmak istediğini anladım. Kibar ve nazikti, gururumuzu incitmek istemiyordu. Onun yumuşak huyluluğu ve inceliği karşısında kendimi zayıf düşmüş buldum. Ama karım her konuşmada dikkatliydi ve çok geçmeden konuşmaya başladı:

-Heliopolis güzel bir yer, otobüsler ve metrolar var. Ulaşım kolay... Kim bilir, ikinci el bir araba satın alabiliriz.

-Ne felaket!

Karım yalanlarında ısrar etmekten başka her şeyi reddediyor ve yalan söylemek sinirlerimi bozuyor, bana işkence ediyor.” [s. 77, 78, 79]

Necib el-Kılânî diğer bazı öykülerinde olduğu gibi bu öyküsünde de görüldüğü üzere Mısır’ın bir dönemine ait sosyal tabakalaşmayı ve bu sosyal tabakalar arasındaki farkın belirgin olarak yaşandığı mekânları kullanmayı tercih ettiği söylenebilir.

2.2.1.2. Köy

Hiçbir eser zamanının etkisinden tamamen çıkamadığı gibi hiçbir yazar da yaşantısının kendine olan tesirini tamamen yok edemez. “Yazar, bir mekân olarak kullandığı köyü, şehre karşı bir güven merkezi ve güvenin sembolü olarak kullanır. (...) Köy aracılığıyla toplumsal, ekonomik, siyasî ve dinî konulara ışık tutar. Yazarın köyde yoğunlaşmasının bir sırrı yok. O köy çocuğudur, köyde doğmuş, onun kanıyla yaşamış ve onunla kalbi sükûn bulmuştur.”¹⁵³

Köyde seçkin bir ailenin üyesi olarak güzel bir çocukluk geçiren yazarın eserlerine bu durum yansiyarak köy genelde güven merkezi olarak gösterilmiştir. Yazarın ‘İnde’r-Raḥîl’inde de benzer şekilde şehir ve köy farkı görülmekle beraber köyde yaşanan ve yaşanması muhtemel haksızlıklar ve zulüm gerçekçi bir şekilde işlenmiştir. Adı geçen eserde bulunan “Raculün la Yuḫheru” hikâyesinde yazar, kırsal bölgede yaşanabilecek bir sorunu ele almıştır. Hikâyede altmış yaşını aşmış zengin köy

¹⁵³ Ahmet Özdemir, “Necib el-Kılânî ve Romancı Kişiliği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi SBE, Sivas, 2020), s. 380.

muhtarı Süleyman Bey; zengin olmasına ve köyde sahip olduğu sosyal konumuna güvenerek evli olmasına rağmen kızı yaşındaki İnşâf ile evlenmek ister. Köyün gençlerinden Reşâd ile İnşâf uzun zamandır birbirlerini severler. Hayallerinin önünde engel olarak gördüğü Reşâd'ı ortadan kaldırmak isteyen muhtar; onu kesinlikle öleceğini düşündüğü bir savaşa gönderir. Böylece hem arzusuna kavuşacak hem de vicdanen rahat olacak aynı zamanda köyde hakkında söylenebilecek dedikoduların önünü kesecektir. Hikâyede belli bir köy adının zikredilmemesi ile kırsalda genel olarak olması muhtemel olaylara, sosyal ve ekonomik sorunlara dikkat çekilmek istenmiş olabilir.

“Altmış yaşın üstünde olmasına rağmen, onu görünce yorgun kalbinde gençlik hayalleri dans etti... İnşâf, pembe bir gül gibi canlı ve çekiciydi... Köy muhtarı ve büyük arazilerin sahibi olduğundan dolayı Süleyman Bey'in, İnşâf'ı kazanma konusunda en ufak bir şüphesi yoktu. Muhtarlığından dolayı kızıyla evlenme işine fakir babasının itiraz etmesi mümkün değil. Fakat muhtarın araştırmaları çok tehlikeli bir şeyi ortaya çıkardı. O şey; İnşâf'ın, köyün gençlerinden Reşâd'la olan kadim aşkıydı. Reşâd'ın inatçı olduğu, gençliği ve gücüyle köylüleri kendisine hayran bıraktığı bilinir. Muhtar, Reşâd'ın hayatına zifiri karanlıkta tek bir kurşunla son verebilirdi. Fakat o, silah ve kurşunlardan daha etkili olan sinsî plan ve kurnazlığa sahip olduğu sürece böyle bir davranışa başvuramaz...” [s. 63]

Köyün gençlerinden Reşâd ile İnşâf birbirlerini severler. Fakat köy muhtarı, kızla evlenebilmek için ölmesini istediği Reşâd'ı savaşa gönderir. Köyün neresi olduğu söylenmediği veya köy adının verilmediği bu öyküde daha çok vakaya dikkat çekilmek istendiği düşünülebilir.

“el-Ermiletü's-Sâhîrah” köyün mekân olarak seçildiği diğer bir öyküdür. Hikâyenin başkahramanı Muhammed, otuz iki yaşında beş yıllık evli ve iki çocuk babasıdır. Eşi Sa'diye, güzel, erdemli ve kocasına sadık bir kadındır. Son zamanlarda Muhammed'de eşi Sa'diye'ye karşı nefretle karışık bir soğuma meydana gelir. Bunun sebebi köydeki otuz beş yaşında bir dul olan Hindâviye adlı kadına ilgi duymaya başlamasıdır.

“Yanında otururken duygularını ele geçiren garip değişimin sırrını bilmiyordu. Kendisini, onun hakir evine sürükleyen yakıcı hevesi açıklayamıyordu. (...) Hindâviye'nin sözleri kulaklarına sihir gibi akardı. Bakışları ruhuna sızır, onu tutuşturur ve kalbine giden yolu hissederdi. Böylece kalp atışlarını hızlandırır. (...) Muhammed kendine gelmeye ve sıkıntılı durumunu incelemeye çalıştı. O bir koca ve bir baba; Sa'diye ise güzeldir. O, kızların güzeliydi. Köyün farklı bölgelerinden genç erkekler onun için yarıştı. (...) Muhammed karısında bir kusur ya da onu terk etmesine sebep olacak bir kusur şüphesi bulmaya çalışıyor ki Hindâviye ile evlenebilsin. Ne var ki hiçbir şey bulamıyor.” [s. 276, 277]

Mutlu bir hayat süren çiftin evliliği; bu dul kadın tarafından sarsıntıya uğrar. Kendisindeki değişime anlam veremeyen Muhammed, yine de bu duygusunun esiri olmaya devam eder. Dindar bir adam olması, günahtan çok korkması ve köylülerin dilinden çekinmesi Muhammed'i, Hindâviye'den uzaklaştırılmaz. Eşinde herhangi bir kusur bulamayan ve ondan vazgeçemeyen Muhammed çözümü Hindâviye'yi ikinci eş olarak almakta bulur. Köylüler olan biten karşısında şaşkındır ve Hindâviye'yi yuva yıkan bir kadın olarak görüp suçlarlar.

“Sa‘diye’yi terk edip Hindâviye ile mi evleniyor?”

- Şeytan kadın onu büyüledi.

- Gerçekliği olmayan Tanrı'nın gazabıdır.

- Alnına yazılmış...

- Sa‘diye'nin gözleri, bir milyon Hindaviye eder.

- Muhammed parası, güzellik ve oğulları olmasına rağmen utanmıyor mu?”

[s. 283]

Muhammed ve Hindâviye'nin evliliği gerçekleştiikten sonra babası kızını Sa‘diye'yi ve iki torununu evine götürür. Muhammed'in annesi durumu oğluna bildirmek için Hindâviye'nin evine gider ve Hindâviye ona çok saygısızca davranarak kavga eder. “İçeriye bakan, bir şeyler arayan onlarca meraklı göz, iki kavgayı ayırmaya çalışan düzinelerce el ve Hindaviye'ye yöneltilen onlarca yorum. Onu ahlaksızlıkla, şeytanlaştırmayla ve vicdansızlıkla suçluyor.” [s. 285] Bu esnada annesine saygısızca davranan Hindâviye'nin sesini duyan Muhammed'in aklı başına gelir. Bu davranışlara şahit olan Muhammed'in gözünde Hindâviye'nin bir değeri kalmaz ve Muhammed ona karşı hissettiği duygunun aşk olmadığını anlar. Muhammed, Hindâviye'den boşanmaya ve Sa‘diye'ye dönmeye karar verir.

Bu öyküde vakanın gerçekleştiği yer olarak belirsiz bir köy verilmiştir. Köyün adının zikredilmeden belirsiz olarak verilmesinin sebebi; yazarın, bu olayın her yerde yaşanabilir bir vaka olduğuna dikkat çekmek istemesi olduğu düşünülebilir.

2.2.1.3. Mahalle

Necîb el-Kîlânî kurgusal eserlerinde mekânlardan biri olarak mahalle isimlerine yer vermiştir. Açık mekân için örnek olabilen mahalleler; şehir veya ülkeye göre kapalı mekân durumuna geçmektedir. Bu açıdan bakıldığında zaman yazarın; daha çok geniş

etkiye sahip olmayan vakalarda kullandığı mekân çeşidi olduğunu gördüğümüz mahalleler, incelenmekte olan ‘İnde’r-Raḥîl eserinde bazı öykülerde bulunmaktadır.

“Mahalle; sosyal hayatın yerlilik vurgusu yapan, kültürel, ekonomik açıdan benzer insanları bir araya getiren yahut benzemeyenleri yakınlaştıran, aidiyet hissini mekânla özdeşleştiren dinamik unsurlarından biridir. Kenar mahalle de bu dinamiğin içinde ekonomik, kültürel, ahlaki açıdan ve dil bakımından çevrede kalan; merkezle oluşan uzak mesafeyi gösteren, gündelik hayatı ayrıntılarıyla yansıtan müesseselerindendir. Bu yönüyle kentleşme olgusunun somutlaştığı zamanlardan itibaren edebi eserlerin önemli mekânlarından ve sosyolojinin ilgilendiği alanlardan biri olmuştur.”¹⁵⁴

“Karş Selase Merrât Yevmiyyen” öyküsünde geçen *Daḥdîra Caddesi* Kahire’nin Şalaheddîn Meydanı’ndaki iki caddesinden birinin eski ismidir.¹⁵⁵ Zemâlek ise Kahire’nin batısındaki lüks mahallelerden biridir. Nil Nehri’nin ortasında, bulunan bu ada, balıkçılar için bir sığınaktır. Zemâlek, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinden beri Kahire’nin en prestijli ve sakin semtlerinden biri ayrıca şehrin zenginlerinin ikametgâhı olmasıyla ünlüdür.¹⁵⁶ Semîr, terfi aldıktan sonra eşinin etkisi ile annesini terk edip Zemâlek mahallesine yerleşmiştir. Zira terfi alan Semîr, sosyal konumunun yükseldiğini düşündüğü için Kahire’nin yüksekçe ve fakir bir gecekondu mahallesi olan Kebş Kalesi’nde yaşamaya devam etmeyi yeni statüsüne uygun bulmamıştır.

“Kebş Kalesinde yaşamamanın asteğmene uygun olmadığını düşünüyorum.

-Ama evimiz temiz, kirası uygun, komşularımız iyi insanlar ve hepsi sana saygı duyarlar.

Bir süre sustu sonra şöyle dedi:

-Bu Fatin’in isteği ve aynı şekilde benim de isteğim.

-Nereye taşınmamızı istiyor.

-Örneğin Zemâlek” [s. 60]

¹⁵⁴ Haluk Öner, “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Bazı Romanlarında Kenar Mahalleler” **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 14, (2019), s. 131.

¹⁵⁵ Târiḳ Bedrâvî, “Babü’l-Veda’ Caddesi”, **Ebû’l-Hevl Gazetesi**, Aralık 2012, <https://www.aboualchool.com/arabic1/details.php?id=50314#.Y4GkK71BzDf>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2022).

¹⁵⁶ Daha geniş bilgi için bk. el- Ma’rifê, “Zemâlek”, <https://www.marefa.org/%D8%A7%D9%84%D8%B2%D9%85%D8%A7%D9%84%D9%83>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2022).

‘İnde’r-Rahîl adlı koleksiyonda geçen “et-Tedhîyeh” adlı öyküde yazar, kısa bir zaman dilimi içerisinde başkahraman Üsâme’nin iş sebebiyle uzak kaldığı annesine karşı duyduğu aşırı sevgi ve özlemi trajik bir şekilde ele alır. Hikâyenin adından da anlaşılacağı üzere annenin oğluna fedakârlığı ve oğlunun da annesine karşı vefası işlenmektedir “et-Tedhîyeh” adlı öyküde vaka; Mısır’ın Kahire Şehri’nin Kavarîr Caddesi, Seyyide Mahallesi’nde küçük bir evde geçmektedir. Mısır ve buranın başkenti hepimizin malumudur. Adı geçen Seyyide Mahallesi ise Kahire’nin güneyinde bulunan bir mahalledir. Tam adı içinde bulunan Seyyide Zeyneb Camisi sebebiyle Seyyide Zeyneb Mahallesi’dir.¹⁵⁷

“Nihayet acı veren özlemden saatler sonra Kahire’ye ulaştı. Çeşit çeşit insanlarla dolup taşan büyük caddelere daldı. Ne mükemmel bir şehir, o kendisinden bile daha sevimli... Ruhu ondaki her şeyi bağrına bastıyor; binalarını, okullarını, tiyatrolarını, Nil’ini, insanları, eşyaları, telaşlı hareketli hayatı... Kalbi art arda hızlıca çarptı. Üsâme, Kavarir Caddesi’ne Seyyide Mahallesi’ne doğru yavaş yavaş ilerliyor.” [s. 192].

2.2.1.4. Sokak

Arapça geçilebilir olsun ya da olmasın dar yol anlamına gelen “zukak” kelimesinden dilimize geçmiş olan sokak günlük hayatta sıklıkla karşılaştığımız sözcükler arasındadır. Genellikle kentlerin eski yerleşim yerleri arasında her iki tarafında binaların bulunduğu en küçük yerleşim birimidir.

‘İnde’r-Rahîl’de sokak isimleri açıkça geçmez. Sokaklar daha çok anlatıyı, mekân olarak oturtmak için vakanın yaşandığı yerin sokağı şeklinde anlaşılmaktadır. Mesela “el-Ğurabâ’/Garipler” öyküsünde “Şarkı söyleyip dans ediyoruz ve gecelerimizi eğlenceyle, masallarla, heyecanlı anılarla, kamış çubuklarını emerek, karşılıklı ziyaretlerle geçiriyoruz. Köyün sokaklarına, ara sokaklarına koşuyoruz, kızlardan bahsediyoruz, ayaklanıyor ve kitap açmıyoruz.” [s.125] “Birçok sokak ve caddeler bizi ondan ayırıp uzaklaştırmışken dahi ondan korkuyorduk.” [s.127] şeklinde belirsiz olarak geçmektedir. “es-Semâ’ü’z-Zerķâ’/Mavi Gökyüzü” adlı öyküde “Araba uzaklaştı. Sanki ipek bir halının üzerinde kayıyormuş gibi yolunu hiçbir şey kesemiyordu. Celâl, sokağın köşesinde, sonbaharın yeşil yaprakları ve dallarını soyup oyalandığı küçük bir ağaç gibi durgun ve sessizdi.” [s. 154] cümlesiyle yine isim verilmeksizin belirsiz olarak sokak ibaresine rastlanmaktadır. Sokakların belirsiz olarak verildiği benzer kullanımlar

¹⁵⁷ el-Ma’rife, “Seyyide Zeyneb (Kahire)”, <https://bit.ly/3QfG7E4>, (Erişim Tarihi: 01 Ekim 2022).

*‘İnde’r-Raḥîl’*deki “Meşra‘u’z-Zi‘b”, “Yevmü’l-Ferâḥ”, “es-Serâb”, “el-Muhacirûn” “Veliyyullâh”, “el-Ermiletü’s-Sâḥirah” ve “el-Meliku’d-Ḍalîl” adlı hikâyelerde de görülmektedir.

2.2.2. Açık veya Kapalı Durumlarına Göre Mekân İncelemesi

Toplumsal bir varlık olan insanoğlu, etrafındakilerle nasıl derin bir ilişki kuruyorsa aynı şekilde üzerinde yaşadığı, sevinç ve üzüntülerine şahitlik etmiş mekânla da sıkı bir bağ kurar. Mekâna karşı geliştirmiş olduğu bu bağ, aidiyet hissine ihtiyaç duyan insanın eksik yönlerini tamamlayarak psikolojik ve sosyolojik bir özgürlükle beraber rahatlama sağlar. Bu yönden bakıldığında edebî eserlerde önemli bir yeri olan mekânlar; somut bir varlığı temsil ettiği kadar insanın iç dünyasını da yansıtan bir görev üstlenir.

Yukarıda geçtiği gibi anlatıda mekân; kahramanların kimliklerini oluşturmada ve davranış biçimini belirlemede yardımcı olan bir unsurdur. Kahramanın içinde bulunduğu ruh halini yansıtmak, toplumsal konuları işlemek için dar veya kapalı yahut geniş veya açık mekânlar kullanılır. Burada mekân unsuru kişilerin psiko/sosyal durumlarını gösteren ve onların kimliğini yönlendiren bir etkidir. Mekân; bazen ilerde gerçekleşecek iyi/kötü olayları sezdirmek bazen de kahramanın yaşadığı sosyo/kültürel ortamın portresini çizmek için tasarlanır.¹⁵⁸ Vakanın üzerine kurulu olduğu mekân, anlatı sanatında somut olduğu kadar soyut kavramlar üzerinde de gözlemlenebilen bir etkiye sahip olarak önem kazanmaktadır. Mekân açık ve kapalı olmak üzere ikiye ayrılır. Mekânın açık yahut kapalı olması durumu; aslında anlatıda geçen vakanın içeriğine bağlı olarak görecelidir. Mesela bir anlatıda, açık mekân sayılan şehir; diğer bir anlatıda ülkeye göre kapalı mekân konumuna geçebilmektedir.

2.2.2.1. Açık Mekân Örnekleri

Ülke, bölge, dağ, bayır, şehir, köy, mahalle, park, bahçe gibi çatısı veya somut bir sınırı olmayan mekânlar açık mekânlardır. Daha çok geniş halk kitlelerinin veya geniş çaplı olayların kurgusunda kullanılan açık mekânlar; anlatıcıya yardımcı olur. İnsan karakteri ve kültürü, büyük ölçüde yaşadığı coğrafya tarafından şekillenir. Anlatıya

¹⁵⁸ Tekin, **a.g.e.**, s. 152-157.

dayalı eserlerde eseri ortaya koyan yazarlar, karakterleri şekillendirip vakayı ilerletirken açık mekânlardan yararlanırlar.

Anlatının üzerine bina edilerek oluşturulduğu ve vakanın geçtiği yer olarak kurgulanan açık mekân için “geniş mekân”, “dış mekân” isimleri de kullanılmaktadır. Açık mekânlar; geniş bir alana ihtiyaç duyan savaş, göç gibi kurgular yahut sosyal, aktif, dışa dönük karakterlerin kendilerini gerçekleştirmeleri için anlatıda kullanılmaktadır. Ayrıca kişilerin psikolojik durumlarını da göstermeye yarar.¹⁵⁹ Vaka zincirinin nasıl ilerleyeceği ya da karakterlerin nasıl bir yapıya sahip oldukları mekân tasvirlerinden anlaşılabilir. ¹⁶⁰ İçinde yaşanan ve anlatı sanatında açık mekân olarak kullanılan ülke, bölge, deniz, şehir, köy, dağ, park gibi geniş alanlar; vaka parçalarının yaşandığı diğer mekânları kapsayıcı özelliğe sahiptir.

‘İnde’r-Rahîl’ de “el-Bahş ‘an Münâ” adlı öyküde açık mekâna örnek olarak verilebilecek yollar ve kaldırımlar; kayıp Münâ’nın babasının psiko-sosyal durumunu anlamamız için onun gözlerinden resmedilir. Baba; Münâ’yı kaybetmeden önce aynı kaldırımlarda dilenip uyumalarına rağmen neredeyse halinden memnun bir şekilde tasvir ettiği kaldırımları Münâ’yı kaybettikten sonra daha olumsuz bir betimlemeyle anlatır. Kızını kaybetmeden önce beraber dilendikleri kaldırımı şöyle anlatır:

“Annesi öldüğünden beri onun bakımını yapıyordum. Ama ev sahibi, kirayı ödeyemediğimiz bahanesiyle birkaç kuruşa kaldığımız rezil odadan bizi kovdu. Münâ ile ben ekmek parası aramak için dışarı çıktık. Dileniyorduk, yoldan geçenlere yalvarıyorduk. Böylece kuruş, millim,¹⁶¹ birkaç somun ekmek, bir portakal ve bir limon, iki üç tablet falafel topluyorduk. Gelirimiz yok denecek kadar azdı. Akşamları, bir konaklama için hazırlık ile uğraşmıyorduk. Çok sayıda boş kaldırım var. Kaldırımlarda yaz geceleri ne kadar da lezzetli!” [s. 217, 218]

Bir akşam baba Münâ’yı su alması için gönderdiği sırada dilencilüğün yasak olması sebebiyle polis tarafından yakalanır. Karakola götürülmek üzere iken birden Münâ’yı hatırlayan baba; gitmemek için direnir. Polise kızının gelip kendisini bulamayacağını söylese de polis buna aldırmaz ve onu itmeye devam eder. Babanın içinde bulunduğu sıkıntılı durum aşağıdaki pasajda yaptığı mekân tasvirinden anlaşılabilir:

¹⁵⁹ Nurullah Çetin, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Ankara: Akçağ Yay., 2015, s. 105, 106.

¹⁶⁰ Aktaş, **a.g.e.**, s. 145.

¹⁶¹ Millim (çoğulu: Melâfîm); Mısır para birimi cüneyhin binde biri demektir.

“Bu sefer karşı koyamadım. Felaket beni yönetti ve gücümü aldı. Karakola giden karanlık yolda aşağılanmış bir şekilde yürüdüm. Etrafımda hiçbir şey görmedim. Her şey karanlıktı, polis in kendisi bile. Artık beni tutan ve ileriye doğru iten sert elinden başka bir şey hissetmiyorum. Kafamı Münâ'nın sureti meşgul ediyordu. Su dolu teneke kutu ile dönecek, kaldırım da yerimi boş bulacak, sağda solda beni arayacak ama bulamayacak. Ne kötü bir şey! Nereye gider? Nasıl yalnız uyur?” [s. 221]

Bir ay hapis cezası alan Münâ'nın babası, serbest bırakıldıktan sonra çok sevdiği kızını bıraktığı yerde aramaya başlar, gelip geçenlere onu sorar. Çaresizce yoldan geçen herkese Münâ'yı soran baba, onların verdiği birkaç kuruşu da alır. Dilendiği için tekrar yakalanan ve bir buçuk ay hapsedilen baba, hapishaneden çıkınca kızını aramaya devam eder. Kızını kaybettikten sonra dünyası başına yıkılan ve ondan ayrı kalmanın etkisiyle artık kendisine dar gelen caddelerde yaşamaya devam eden zavallı adam; zaruri ihtiyaçlarının ona galebe çalması sonucu dilenmek zorunda kalır. Çıktığı günün akşamında kendisine yardım eden biri gibi yaklaşarak ona suçüstü yapan bir polis tarafından tekrar yakalanan zavallı adam polise yalvarmaya başlar. Bütün dilencilerin zengin olduğunu düşünen polis, ondan rüşvet ister. İstedikini alamayan polis adamı tutuklayıp tekrar hapishaneye götürür. Kalacak yeri yurdu ve yiyecek ekmeği olmayan biri için hapishane sokaklardan daha sıcak ve güvenlidir. Buna rağmen Münâ'nın babası kızını bulmak umuduyla soğuk sokaklarda aç biilaç yaşamayı tercih eder. “Münâ'yı tanımıyorsun. Onun tatlı ve büyük bir kalbi var. Aramaya devam edeceğim belki onu bulabilirim. Ah, neredesin canım neredesin?” [s. 226] Kahramanın içinde bulunduğu ruh halini yansıtmak için mekânın nasıl ele alındığı önemlidir. Çünkü aynı mekânı, farklı konum ve haldeki ya da farklı dünya görüşündeki kişiler; farklı tasvir edip anlatacaklardır.¹⁶² Kızıyla beraber iken yaşadığı kaldırım ve caddeler, babaya çok güzel gelirken; aynı cadde ve kaldırımlar, kızını arkada yalnız bırakıp gitmek zorunda kaldığında karanlık ve kasvetli görünmektedir.

“et-Tedhiyeh” adlı öyküde; Üsâme'nin görev yeri olan Asvan şehri¹⁶³ ile karşılaşmaktadır. Asvan Valiliği'nin başkenti olan bu şehir; Mısır'ın güney kapısında, Nil'in doğu kıyısında, deniz seviyesinden yaklaşık 85 metre yükseklikte ve Kahire'ye 879 km uzaklıktadır. Eskiden bir ticaret merkezi iken şimdi büyük Asvan Barajı ile

¹⁶² Tekin, a.g.e., s. 160.

¹⁶³ el-Hamevî, a.g.e., s. 191.

bilinmektedir.¹⁶⁴ Necîb el-Kîlânî'nin eserinde gerçek mekânlardan yararlandığı ve tarihsel bağlam göz önüne alındığında; eserde Üsâme'nin çalıştığı barajın “Büyük Asvan Barajı” olduğu tahmin edilmektedir. Bu baraj eserde “O, bir an yüksek barajdaki yorucu iş gecelerini unutmaya çalışıyordu...” [s.151] ve “Mezuniyetinden neredeyse birkaç gün sonra Mısır'ın en uzak platosundaki yüksek bir barajda çalışma emri verilmişti.” [s. 151, 152] cümleleri ile geçmektedir. Ayrıca Üsâme'nin Asvan'da kendisine ait bir evi bulunmakta ve bu evin, annesinin evine kıyasla daha modern olduğu eserdeki şu pasajla anlaşılmaktadır:

“Sadece bu da değil aynı zamanda annesini kendisiyle birlikte Asvan'a götürecektik... Temiz, şık, hususi evinin olduğu yere... Lüks şeylerin olduğu, buzdolabı, gaz sobası, elektrikli çamaşır makinesi ve itaatkâr hizmetçi... Her şey annesinin hizmeti ve rahatı için hazır olacak. Şayet ondan sahip olduğu en değerli şeyi istese; seve seve ona hediye eder ve yine de tüm bunların annesi için yetersiz olduğu duygusuna kapılırdı.” [s.152]

Necîb el-Kîlânî'nin eserini gerçek mekânlar üzerine kurguladığı görülmektedir. Zira öyküde geçen el-Şaşrû'l-'Aynî Tıp Fakültesi Necîb el-Kîlânî'nin okuduğu üniversitedir. Kahire Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Hastaneleri olarak da adlandırılan el-Şaşrû'l-'Aynî; başkent Kahire'nin el-Şaşrû'l-'Aynî Bölgesi'nde bulunan entegre bir eğitim sağlık kompleksidir. 1827'de Mehmet Ali Paşa döneminde Mısır'ın Kahire Şehri'nde inşa edilen ilk tıp okuludur. Kahire Üniversite Hastaneleri aynı zamanda çeşitli bilimsel enstitüleri de içerir.¹⁶⁵ Söz konusu bu hastane eserde, Üsâme'nin kalp krizi geçiren annesinin götürüldüğü yerdir. Ayrıca eserde yapılan yolculuk sırasında trenin kullanılması Üsâme'nin nenesinin bulunduğu evin içi, kapalı mekâna örnek oluştururken; Kahire'nin cadde ve sokakları açık mekâna örnektir.

Necîb el-Kîlânî'nin, “fi'l-Ḥaḍîd” adlı öyküsünde mekân olarak seçilen Mısır'daki Filistin mülteci kampı; açık mekân örneklerinden biridir. Anlatıdan Filistinli oldukları anlaşılan mültecilerin bulunduğu bu kampın ismi zikredilmeden uçsuz bucaksız bir çöle serpilmiş, kasvetli ve acı dolu bir kamp olduğu belirtilir.

“Kampın çadırları, uçsuz bucaksız çölün küçük bir alanına dağılmış durumda ve uzaktan bakıldığında çadırlar, uçurumda yolunu kaybetmiş bir

¹⁶⁴ el-Ma'rife, “Asvân”, [https:// www. marefa. org/% D8% A3%D8 %B3%D9%88%D8%A7%D9%86](https://www.marefa.org/%D8%A3%D8%B3%D9%88%D8%A7%D9%86), (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2022).

¹⁶⁵ Muḥâfezatü'l-Şâhîrah, el-bevâbetü'l-elektironikiyye, “Ḥikâyetü şâri'i şaşrû'l-'aynî bâşâ” [http://www. cairo.gov.eg/ar/Bank%20of%20Ideas/Pages/gawla-fe-alqahra.aspx?ID=4](http://www.cairo.gov.eg/ar/Bank%20of%20Ideas/Pages/gawla-fe-alqahra.aspx?ID=4), (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2022).

kervanın kalıntıları gibi görünüyor. Bu kampla ilgili her şey kayıp ve kedere işaret ediyor: Acılı, kasvetli çadırlar, ölü bakışlarla solgun yüzler, yırtık, renkli cübbeleri içinde haylaz çocuklar, zulme kayıtsız kalan kavurucu sıcaklık...” [s. 289]

Bir açık mekân örneği olmasına rağmen bu kamp özgürlük ve ferahlıktan çok esaret, yoksulluk ve hüzne işaret eder. Mekânın buradaki görevinin, anlatıdaki karakterlerin ruh halini belirlemek ve bunu okuyucuya yansıtmak olduğu anlaşılmaktadır.

Kahire Üniversitesi Gezinler Kulübü’nden bir grup genç; bu kamptaki mültecileri ziyarete gelir. Bu değerli ziyaretçileri ilk karşılayan Şehabeddîn adlı mültecidir. Konuşmaya aç olan Şehabeddîn, gelişlerine çok sevinir. Çünkü bu hikâyelerini anlatacak yeni simalar demektir. Aşağıdaki pasajdan anlaşıldığı kadarıyla bu kamp, etrafında tepelerin olduğu bir vadidir.

“Şehabeddîn, kuru bir dal gibi çadırların arasında belirdi. Uzun bastonu, uzun-ince boynu ve alnına düşen tozlu saçları ile koşuşturarak yürüyor; ağrıyan, alev yanan gözlerini ovuşturuyordu. Sonra uzaklara gözlerini dikerek baktı. Büyük bir araba kampa giden yolda yandaki tepeye çıkıyordu. Kısa süre sonra buruşuk yüzü açıldı ve gözleri sevinçle parladı. Yırtık pırtık ceketini düzeltmeye ve dar pantolonunu yukarı çekmeye başladı. Kendini tozdan temizleyip murıldanıyor. Yeni ziyaretçiler... Tabii ki kampın durumunu kontrol edecekler, çadırlarına üzülerek bakacaklar, çocukların omuzlarını ve başlarını şefkatle okşayacaklar. Durumumuzu soracaklar ve talihsiz kervanın hikâyesini duyduklarında şaşkına dönecekler. Kaderin acımasızlığı ah... Gözyaşı döküp dişlerini sıkacaklar. Onların konuşmacıları alevli sözler haykırmak için ayakta duracak ve yemin edecekler... Çalınan toprakları geri vereceklerine yemin edecekler. Yeni ziyaretçiler bunu her zaman yapar.” [s. 289, 290]

Şehabeddîn, gelenlerin içinden gözüne kestirdiği kişilere kendi hikâyelerinden Filistinlilerin yaşaması muhtemel olan birkaç hikâye anlatmaya başlar. Ziyaretçiler arasından seçtiği ilk kişiye Yahudilerle yakın ilişkisinden dolayı hain zannedilen babasının yaşadıklarını anlatır. Yahudilerin yapacağı bir ihaneti Müslümanlara bildirmek için belgelerle birlikte yola çıkan babası; gideceği yere varmadan onu hain zanneden bir Arap tarafından şehit edilir. Hikâyeyi anlatır anlatmaz ziyaretçinin cevap vermesi ya da yorum yapmasına fırsat vermeden oradan uzaklaşır. Babasını anlattığı bu hikâyenin geçmiş olduğu Yahudi mahallesi ile Şehabeddîn’in verdiği ülke isimleri de açık mekâna örnektir.

“Efendim, ben bir yetimim. Ama beni dinlemenizle güçlü hissediyorum. Babam İskenderiye, Marsilya, Beyrut, Şam ve Bağdat’ta tanınan bir meyve kralıydı. Fakirlerin sığınacağı büyük bir konağımız vardı. Ah, Allah rahmet eylesin... Tüm mal varlığını toplamış ve savaşmak için gizlice bir tabur hazırlamıştı. Şöyle diyordu: “Ey oğullarım, Allah katında en iyi ve en kalıcı şey

budur.” Kimse babamın gerçek rolünü bilmiyordu. Araplar: “O bir hain” diyordu. O, Yahudi ajansının adamlarının arkadaşıydı. Onlarla kulüplerde vakit geçiriyordu. Yahudilerin emellerine duyduğu sempatiyi gösterirdi. Mahallelerinde onlarla birlikte yaşardı. Babam vatana ihanetle suçlanmaktan utanmıyordu. Rolünü harika oynadı.” [s. 292]

Dinleyici olarak seçtiği başka bir ziyaretçiye anlattığı diğer bir anısı ise kardeşi Ramle'nin hikâyesidir. Şehabeddîn ve kardeşi Ramle'nin Yahudi mahallesinde küçük bir arsaları vardır. Yahudiler, bu arsalarına yirmi kat fazla ücret teklif etseler de kardeşler bunu kabul etmez. Böylece Yahudiler burayı gasp ederler. Kardeşi Ramle, bir yıl sonra Yahudilerin arsalarına yaptığı binayı dinamitle patlatır ve kendisi şehit olur.

“Ramle gençliğin süsü, insan suretinde bir büyü, kanatsız bir melekti. Biz zavallı yetimlerdik. Siyonist koloninin içinde sadece küçük bir arsamız vardı. Topraklarımız şeytanın kolonisindeki hayali bir bahar gibiydi. Satın almak için pazarlık ettiler. Fiyatı yirmi kat artırdılar. Bu miktarın onda birine ihtiyacımız vardı ama bu gurur verici dostum. Yoksulluk ayıp değil. Bir yıl önce, Mişne'yi işgal ettiler. Bu tam anlamıyla bir işgal değildi. Aksine, dedikleri gibi: “el koyarak” toprağımızı aldılar. Kardeşim manalı gülümsedi. Konu mahkemeye taşınmadı. Ama üzerine yüksek bir bina inşa edene kadar bekledi... Sonra... Bir gün uyandılar ve inşa ettikleri şeyin moloz olduğunu gördüler!” [s. 297]

Daha sonra ağabeyinin şahadetini anlatan Şehabeddîn, çok sevdiği eşinin kayboluşundan da bahseder. Sonra bir tepeye çıkar; bir gece yolda kalan Yahudilerin, kendilerine acıyarak onlara yemek ve sıcak yatak veren annesine neler yaptıklarını anlatır. “fi'l-Ḥaḍîd” adlı öyküde şehir adları, Filistinli mültecilerin kampı ve kahramanın anlattığı hikâyelerdeki Yahudi mahalleleri açık mekân için örnektir.

“Müzekirâtü'l-Lâci'eh” adlı öykü açık mekân örneği içermektedir. Filistinli mültecilerin kamptaki yoksulluklarına değinen öykü birbirini seven iki gencin, toplumsal statü sebebiyle ayrılmak zorunda kalışlarını da işler. Hind, ailesiyle birlikte Bureyc Kampı'nda kalan bir mülteci ve Gazze'de bir öğretmendir.

“Buradaki, Bureyc Kampı'ndaki tüm mülteciler beni kıskanıyor ve bana pek çok şey için arzu ve açlık yayan gözlerle bakıyorlar. Beni iki şey için kıskanıyorlar: birincisi, yirmi poundun biraz altında bir maaş almam; ikincisi, güzellikten fazla pay almış olmam. İşte ben, bugün kampa dönüyorum ve herkes -ki ayın sonu- güzel Hind'in cebinde yirmi pound olduğunu biliyor. Ancak aralarından tek bir kişi bile anne, baba, yedi erkek ve kız kardeşten oluşan bir ailenin geçimini sağladığımı; Gazze'de, çalıştığım okulun yakınında bir ev kiralamamın bana birkaç pounda mal olduğunu ve şehirdeki kişisel harcamalarımın ailemin hak ettiği maaşın hiç de az olmayan bir kısmını aldığını kabul etmiyor. Yine de bu mülteciler için bahaneler uyduruyorum. Onlar fakir, hasta, mutluluktan, refahtan ve vatandan mahrumlar. Allah onları bağışlasın, onlara zafer ve mutluluk yazsın. Ben onlardan biriyim ve onların acısı beni üzüyor. Onların acılarını ben hissediyorum ve bu durum acımasızca kalbimi parçalıyorlar. Yardım et ya Rabbi!” [s. 247, 248].

Bureyc Kampı, Gazze şehrinin güneyinde yer almaktadır. Gazze Şeridi'ndeki uzak kamplardan biri olup doğuda Gazze Şeridi topraklarını ve Yeşil Hattı ayıran Ateşkes Hattı; batıda Nuseyrat Kampı, kuzeyde Gazze Vadisi ve güneyde Gazze Şeridi ile sınırlanmıştır. Kamp, ajans tarafından İngiliz Ordusu Kampı'nın kalıntıları üzerine kurulmuştur.¹⁶⁶ Her ne kadar açık mekân görüntüsü verse de kamp etrafı çevrili, darlık ve sıkıntıya işaret eden yerler olması sebebiyle bir kapalı mekân örneğidir.

2.2.2.2. Kapalı Mekân Örnekleri

Anlatıda kurgulanmış vaka için mekân olarak seçilen ev, oda, hastane, hapisane, iş yeri gibi kapalı alanlar için “dar mekân” ve “iç mekân” isimleri de kullanılır. Kapalı mekânlar; içe dönük, pasif karakterleri ve yine bu karakterlerin psikolojik durumlarını açığa çıkarmak için seçilir.¹⁶⁷ Kapalı mekânlar; bazı şahısların içinde yaşadıkları diğer şahısların giremedikleri özel ve kapsanan mekânlardır.

“Sittu Benât” öyküsünde elli dört yaşındaki Seyyid Hoca, altı kız babasıdır. Eşi, altı kızdan sonra bir erkek olan yedinci çocuğa hamileyken vefat eder. Tüm ev işleri ve altı haylaz kızın bakımını üstlenmek zorunda kalan Seyyid Hoca, karşı evde oturan ve rahmetli eşinin arkadaşı olan otuz yedi yaşındaki dul Vedat Hanım'a ilgi duyar. Kızlarının aşırı yaramazlıklarından dolayı gelen her bakıcı hatta dul halaları bile evden kaçarak gider. Çalıştığı işiyle beraber evin yükünü de üstlenen Seyyid Hoca'nın sıkıntılı hayatı ev, oda ve mutfak kapalı mekânlarında işlenmiştir.

“Anahtarı her zamanki deliğine sokar. Altı kız, onu bir defada karşıladı ve kulaklarını, hiçbir şey anlayamadığı birçok karışık konuşma ve gürültüyle doldurdu. Bu görüntü, ona kaldırılan küçük yüzler, yüreğine umut ve sevgi saçan gülümsemeler, başardı. (...) Sonra şu kızın omzunu sıvazladı, bunun alnını öptü, üçüncünün saçını düzeltti ve diğer kız kardeşin yüzünü sildi, daha sonra etrafına baktı. Salon; farklı renklerde kâğıt parçalarıyla, bazı boş tabaklarla, farklı boyutlarda bir dizi ayakkabı ve takunyayla, giysi parçaları, taraklar, ekmek ve yemek artıklarıyla doluydu. Biraz sıkıntı içinde mırıldandı:

- Bu ne? Sanki bir hayvan ahırında yaşıyormuşsun gibi.” [s 207, 208]

¹⁶⁶ Mevsû'atü'l-Mühîmâtü'l-Filistîniyye (Filistin Kampları Ansiklopedisi) <https://palcamps.net/ar/camp/25/%D9%85%D8%AE%D9%8A%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B1%D9%8A%D8%A> C, (Erişim Tarihi: 02 Aralık 2022).

¹⁶⁷ Nurullah Çetin, **a.g.e.**, s. 106.

Seyyid Hoca işinden evine yorgun döner. Altı kızıyla ilgilenmek, evi temizlemek ve yemek hazırlamak zorundadır. Bütün bu sorumlulukların altında ezilen Seyyid Hoca, evde bu görevleri yerine getirecek bir kadının olmasını arzular.

“Seyyid hayal kırıklığıyla içini çekti. Sonra odasına gitti, kıyafetlerini çıkardı ve pijamalarını giydi. Süpürge getirdi, süpürdü, sildi ve bir şeyler hazırladı. (...) Sonra yemeği hazırlamak için mutfığa koştu, henüz tüm bulaşıkların yıkanmadığını görünce sinirlendi. Tekrar iç geçirdi ve kollarını sıvadı. İş önlüğü giydi.

Böylece ancak akşam altı buçuktan sonra sofraya oturabilirdi. Vücudundaki her kas yorgun ve bitkin bir şekilde çılgık atıyordu.” [s. 208, 209]

Bu öyküde Seyyid Hoca'nın içinde bulunduğu durum kapalı mekân olan ev ve evin bölümleri içinde verilmiştir. Bir nevi bu sorumluluklar ile evde hapis kaldığı hissini yaşayan babanın ruh hali ve hayat mücadelesi kapalı mekân ile verilerek okuyucunun daha iyi anlamasına ve empati kurmasına sebep olduğu söylenebilir.

‘İnde’r-Rahîl adlı eserin son öyküsü olan ‘İnde’r-Rahîl’de; Aḥmed ve Nâhîd adlı birbirini seven iki gencin; kızın babası tarafında onay görmeyen ilişkileri anlatılır. Öykü, babasının tutumundan dolayı Aḥmed’i kaybetme korkusu yaşayan Nâhîd’in, kapalı mekân olan evin balkonunda endişeli bekleyişi ile başlar. Her ne kadar sıkıntılı bir durum olsa da hâlâ Nâhîd’in içinde bir umut olması sebebiyle mekân olarak evin dışı açılan bölümü olan balkonun verilmiş olduğu söylenebilir.

“Balkonda dururken endişeli görünüyordu ve beklemekten bıktığı için boş yere komşu balkona uzun uzun baktı. Korkuyla karışık bir utanma olmasaydı, en yüksek sesiyle “Aḥmed, Aḥmed” diye bağırırdı ama buna cesaret edemedi. Bazen altın kolyesiyle, bazen de ikinci esintisinin okşadığı kömür bukleleriyle uğraşması dışında kaplumbağa hızında geçen zamanı durdurmanın bir yolunu bulamadı. Sonra elindeki resimli dergiye döner, içinden tek bir kelime bile anlamadan onun sayfalarını çevirir.” [s. 321]

Fakir bir kâtip olan Aḥmed, Nâhîd’in babasının evinde kiracıdır. Nâhîd’in babası fakir olduğu için Aḥmed’i kızına uygun bulmaz ve onları ayırmak için planlar yapar. Bu durumu çok iyi bilen genç, sevdiği kıza kavuşma umudunu yitirmek üzeredir. Fakat onu sevmekten vazgeçemeyen Aḥmed’in, içinde bulunduğu halin yansıtılabilmesi için kapalı mekân olan evin içi seçilmiştir. Pencerenin arkasından Nâhîd’e bakan Aḥmed’in bu durumu, ne kadar imkânsız görünürse görünsün her zaman bir umut olduğuna sembolik bir gönderme olabilir.

“Nahid, Aḥmed’in yandaki pencerenin arkasında durduğunu ve panjurların ardından ıstırap ve acı içinde güçsüzce ona baktığını biliyordu.

(...)

“İsteksizce gözlerini kapatarak parmaklarını gergin bir şekilde ovuşturdu, pencereden ayrılmaya karar verdi. İçinde isyan eden arzuları yok etmeye, tüm varlığını alevlendiren o hırçın duyguları bastırmaya çalışıyordu.” [s. 321, 323]

Mekânın ruh halini yansıtmaya ve yaşanacak vakayı sezdirme görevini bu öyküde de ev kapalı mekânı ile görmekteyiz. Aḥmed ve Nâhîd karakterlerinin sıkıntı ve endişeleri evin içinden aktararak okuyucuya öykünün hüznü atmosferi yansıtılmıştır.

“Karş Selâse Merrât Yevmiyyen” adlı öykünün mekân seçimi kapalı mekân için örnektir. Kapalı mekânlar; anlatıda, kahramanın psikolojisini veya vakanın nasıl ilerleyeceğini tahmin etmekte yardımcı olan bir görev üstlenir. Dayısından kızı Fâtîn’i kendisiyle evlendireceği sözü almış olan polis memuru Semîr; duyduğu haber karşısında hayal kırıklığına uğrar. “Semîr başı önüne eğik bir şekilde evine girdi. Gözlerinde gözyaşı izleri görünüyor. Annenin kalbi attı ve parlak yüzünde panik belirdi. Bilinmeyen hüznün bulutunun gölgelediği Semîr’in bu yüzü ancak zorlu vakitlerde böyle görünür.” [s.51]. Semîr’in bunalımı ev mekânı içinde sıkıntılı olarak tasvir edilmiştir. Böylece mekânın, kahramanın psikolojik durumunu aksettirme özelliği kullanılmış olmaktadır. Ev kapalı mekânı ile birlikte; evin içindeki koltuktan ve anne babanın evde buldukları yerlerden bahsedilerek vakanın seyrine yardımcı olması için mekân unsuru kullanılmıştır.

“Kendini en yakın koltuğa attı. Sonra elini yüzüne koydu ve gözyaşlarına boğuldu. Çok geçmeden babası yatak odasından geldi. Babası beyaz elbise ve sarık giyen köylü bir adamdı. Annesi ayaklarının dibine çömelirken korku içinde bağırdı:

-Ne oldu?

Babası, yerinde donmuş ve belirsiz bir korku içinde şöyle dedi:

-Senin gibi olgun bir adamın ağlaması doğru değil, sana bir şey mi oldu? Semîr bir süre sonra gözyaşlarını sildi. Sonra başını ve kıpkırmızı gözlerini kaldırdı, şöyle diyerek söylendi:

-Kardeşin bana da sana da ihanet etti.” [s. 51, 52]

Fâtîn’in bir başkasıyla nişanlandığını duyan Semîr’in sıkıntılı ruh halini yansıtmak için yazar; anlatıyı ev içine taşır. Kapalı mekân örneği olan ev; içine kapanmış, canı sikkın olan başkarakter Semîr’in duygularının okuyucuya yansıtılması için kullanılmıştır.

“Enînu’s-Sevâkî” öyküsünde daha anlatının başlarında mekânın ve babanın eve girişinden bahsedilirken vakanın olumsuz seyredeceği anlaşılmaya başlar:

“Elli yıl önceydi.

Aradan uzun zaman geçmesine rağmen, bu gecenin hatırası hala hafızamda ve şiddetli olaylar zaman zaman aklımda dolaşiyor... Özellikle küçük, sakin köyümüzde karı-koca arasında aleni bir kavga olduğunda.

Babam gün batımından kısa bir süre sonra döndü. Eve efsanevi bir dev gibi büyük bastonunu gururla ve meydan okurcasına savurarak girdi. Başındaki beyaz sarık görüntüsüyle hiç de uyumlu değildi. “Babam” genellikle içeri girdiğinde, yüksek sesler fıslıtya dönüşür ve herkes işini azimli ve hareketli bir şekilde yapar. Eve sakin görünen gergin bir hava hâkim.” [s. 198]

Dört eşi bulunan İbrâhîm, yemeğin tuzunu ayarlayamayan eşi Mes‘ade’yi çok kötü dövmüştür. İbrâhîm evden çıkınca Mes‘ade hemen bavulunu toplayıp yedi kilometre uzaklıktaki baba evine gider. “Babam evden çıkar çıkmaz, annem çıldırışçasına davrandı, kıyafetlerini, mücevherlerini alıp dışarı çıktı ve bizim köyden yedi kilometre uzakta olan köydeki babasının evine koştu. Hiç kimse babamı gerçeklerle yüzleştiremezdi.” [s. 199]

Gaddar bir babanın evde estirdiği terörü küçük bir çocuğun gözlerinden aktaran Necîb el-Kîlânî; aynı zamanda “Elli yıl önceydi. Aradan uzun zaman geçmesine rağmen, bu gecenin hatırası hala hafızamda ve şiddetli olaylar zaman zaman aklımda dolaşiyor... Özellikle küçük, sakin köyümüzde karı-koca arasında aleni bir kavga olduğunda.” [s. 198] cümleleriyle çocukluk psikolojisinin kişinin yaşamı üzerindeki onarılmaz etkisini de gözler önüne sermektedir. Vakanın meydana geldiği vakitlerde küçük bir çocuk olan anlatıcı elli yıl geçmiş olmasına rağmen o anları hâlâ tüm dehşetiyle hissetmektedir.

Eve gelen İbrâhîm, sabah dövdüğü eşi Mes‘ade’yi bulayınca onun nerede olduğunu sorar. Cevap vermeye cesaret edecek kimse yoktur. Küçük çocuk Kâmil istemsizce ve ağlayarak “Dedemin evine gitti.” [s. 200] der. Korkutucu bir gülümsemeyle baba İbrâhîm “Güzel... Suç işledi, bunun ölümü olduğunu bilerek yaptı.” [s. 200] cümlesini sarf eder.

Kapalı mekâna örnek olan evin içinde olumsuz atmosfer başlar. Dediği şeyi yapabilecek güç ve merhametsizlikte olan babasının “Şimdi onu getirmeye kendim gideceğim ve bir cesetle geri geleceğim. (...) Cenazesine tanıklık için benimle gel oğul...” [s. 200] sözlerini duyan çocuk korkudan kalbinin çıkacağını hisseder. Her şeyin daha da kötüye gideceği aşağıdaki pasajdan anlaşılabilir:

“Gece çok karanlıktı ve dolambaçlı tozlu yol, gecenin karanlığı tarafından gizlenmiş yeşil çiftlikler arasında iç içe geçmiş soru işaretleri gibi uzanıyordu. Derelerin iniltisi bir cenaze melodisi gibi hüznü bir yas yayıyor. Bana, karanlığın içinde binlerce korkunç hayalet görünüyor ve ne zaman soğuk bir dalga bana çarpsa ya da kalbim büyük bir korkuyla çarpsa, babamın devasa kollarına daha çok sarılıyorum. Bu durum bazen kendimi rahatsız hissetmeme neden oluyor.” [s. 201]

Burada dolambaçlı yol, gecenin karanlığı, derelerin iniltisi gibi tasvir edilen mekânlar açık mekân için örnek olsa da aslında olumsuz bir atmosferi göstermektedir. Zira mekânın anlatıdaki karakterlerin içinde bulunduğu durumu gösterme görevi vardır ve burada mekânın anlatımı bu işlevi yerine getirmiştir. Babasının evinden eşi Mes‘ade’yi alıp yola koyulan İbrâhîm, onu cezalandırmayı düşünmektedir. Küçük çocuk anlatıya şöyle devam eder:

Dar, tozlu yol kara bir yılan gibi kıvranıyor ve soğuk neredeyse eklemlerimi donduruyor. Gözlerim bir şey aramak için karanlığı aşmaya çalışırken sanki bütün bir sonsuzluğu yürüyüşümüzde geçirmişiz gibi, ölümcül yavaş geçiyordu anlar. Köyümüze vardığımız anı ya da ıssız yolumuzda herhangi bir insan belirmediği anı umuyordum ki kalbime ölümcül bir umutsuzluk çöktü. Boğulan bir adamın onu, azgın dalganın pençelerinden kurtaracak şefkatli bir el araması gibi, ruhum şaşkın ve korkmuş durumdaydı. "Ya Rab" diye bağırdı. Babam, çürük koku yayan kuyudan başka bir şeyi görünmeyen eski, harap bir değirmenin önünde durdu. Benim kalbim de neredeyse duracaktı. Babam, tek kelime etmeden anneme yaklaşım bileğinden yakalayarak arkasından kuyuya sürükledi. [s. 202, 203]

“Raculün ‘Alellah’ öyküsünde başkahraman ‘Abdullah, ofisi ile evi arasında gidip gelen bir gümrük çalışanıdır. Hikâyede mekân olarak İskenderiye’de bir gümrük, ‘Abdullah’ın işyeri, evi gibi yerler geçmektedir. Tüm iş arkadaşları yolsuzluk yaparken ‘Abdullah, dürüst ve ahlaklıdır. İş arkadaşları arasında Selvâ da kısmen ‘Abdullah’a benzemektedir. Selvâ ile evlenmeyi düşünen ‘Abdullah, Memdûh’un Selvâ’nın kendi nişanlısı olduğunu söylemesi ile şok yaşar.

“Selvâ onlar gibi değil, onlar gibi olması imkânsız. Memdûh, Selvâ için en kötü cinayeti işliyor. O, Selvâ’nın ruhunu öldürüyor. Selvâ onunla nasıl evlenir? Abdullah, ayrılmaksızın yedi gün evinde kaldı. Yaşadığı trajedinin görüntüsü aklından çıkmıyor. Bir daha Selvâ, Memdûh ve ofisteki iş arkadaşlarıyla nasıl görüşeceğini bilmiyor.” [s.94, 95]

“Abdullah yirmi dokuz yaşını geçmiş olmayı önemsemez. O, ticaret alanında lisans derecesine sahiptir, işini İskenderiye gümrüklerinde sabir ve tahammül içinde yapar. Kibar ve yumuşak huyludur. Siyah, iri gözleriyle utangaç bir şekilde bakar. Ona kötülük yapana bile gülümser. Hafif esmer ve göz alıcı bir teni vardır. Sakin dünyasında yaşar. [s.83]

gibi cümlelerde geçen açıklamalardan ve daha çok kapalı mekânlarda vakanın gerçekleşmesinden ‘Abdullah’ın içe dönük bir yapısı olduğu anlaşılmaktadır.

2.3. KARAKTERLER

Canlı, cansız, insan, hayvan yahut bunlar dışında zihinsel bir varlık olsun vaka için mutlaka olay örgüsünü meydana getirecek ve devam ettirecek bir karaktere ihtiyaç duyulur. Hikâyenin ana yükünü taşıyarak eylemleri ve diyaloglarıyla vakayı ilerleten karakterler; anlatı sanatının en önemli unsurudur.

el-Kîlânî, eserlerinin kahramanlarını bazen sahabeden, tabiinden ya da önemli tarihi şahsiyetlerden seçerken bazen de gerçek hayatta var olan görüp bildiği, tanıdığı kişilerden seçmiştir. Daha çok hayatın gerçeklerinden oluşturduğu eserlerini İslâmî değerlere önem vererek yanlışlar ya da problemler yerine doğrular ve çözümler odaklı işlemeye çalışmıştır.¹⁶⁸ el-Kîlânî, toplumsal gerçekçi eserlerinde köy hayatına, şehir hayatına ve modern hayatın sorunlarına değinmiştir. Bunları yaparken semboller kullanmış ve toplumdaki ahlakî yozlaşmayı eserlerine almıştır. Toplumu, gerçekleriyle yüzleştirmesi, var olan sorunları eserine alıp işlemesi; yazarın topluma hizmet etmesi ile açıklanabilir.¹⁶⁹ Böylece yazarın, İslâmî öğreti doğrultusunda eğitmeye çalıştığı topluma kaybedilen değerleri tekrar kazandırmayı amaçladığı söylenebilir.

Karakterleri veya olayın tasvirini eserin geneline yayarak düzenli bir şekilde verdiği görülen yazarın kullandığı dil sade ve anlaşılır aynı zamanda edebî bir üsluba sahiptir. Yazarın anlatısı için oluşturduğu karakterler ve onlara söylediği sözler ya da eserine yüklediği anlam ve semboller; aslında yazarın yaşam felsefesini ortaya koymaktadır.¹⁷⁰ el-Kîlânî, eserlerinde, sosyal ve psikolojik olarak birbirlerine yakın seviyedeki kişileri bir arada bulundurmuştur. Yazarın '*İnde'r-Raḥîl*'indeki karakterler olağanüstü, gerçek hayatta görülmeyen kişiler değil; günlük hayatta karşılaştığımız, acı, sıkıntı, üzüntüleri olan aynı zamanda sevinç ve mutluluklar yaşayan karakterlerdir. Zira yazarın toplum ile iç içe olmayı ve onların sorunlarını ele alıp çözümler üretmeye çalışmayı kendine amaç edinmiş olması, gerçek hayata yakın kurgular oluşturmasına sebep olmuştur. Sosyoekonomik düzeyleri birbirine yakın olan insanlar sosyal hayatta daha iyi anlaşılabilir bir arada bulunurken; bu konumları birbirine uzak olanlar ise kendilerini bir araya getirebilecek etmenlerin azlığı sebebiyle daha mesafelidirler. el-

¹⁶⁸ Şanverdi, **a.g.m.**, s. 99.

¹⁶⁹ 'Abdulhâlik, **a.g.e.**, s. 299.

¹⁷⁰ Velîd İbrahim Kaşşâb. **Min Kaḏâyâ'l-Edebi'l-İslâmî**, Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 2008, s. 182.

Kîlânî de hayatın bu gerçeğine sadık kalıp eserlerinde genel olarak birbirine yakın sosyokültürel karakterleri ele almıştır.

Necîb el-Kîlânî'nin eserlerinde kurguladığı karakterlerin gerçek hayata uygun olarak tek tip olmadığı görülmektedir. Onun şahıs kadrosunu; her seviyeden, tüm sosyal gruplar, rütbeler ve derecelere sahip kişilerin oluşturduğu belirtilebilir. Bu çeşitliliğe; hastalar, yaralılar, mahkûmlar, savaşçılar, askerler, suçlular ya da baskı ve işgal altında yaşayan kişiler eklenir. Yazarın karakterleri; farklı renklerde, çok yönlü, çeşitli geçmişlere sahip fakat hepsi de hayatı seven ona değer veren onu korumaya çalışan karakterlerdir.

Necîb el-Kîlânî, İslâm inancına uygun olarak meydana getirdiği eserlerinde kadın veya erkek karakterlerden herhangi birini diğerinin önüne geçirerek cinsiyet ayrımına girmemiştir. Sahip olduğu İslâm ahlakına uygun olarak ele aldığı kadınlara saygınlık ve zarafet yüklemiş; kadınların fedakârlığını ön plana çıkarmıştır. Bunun sebebi olarak, onun dünya görüşünde “*Üstünlük ancak takva ile dir.*” hadisi şerifinin belirleyici olduğu düşünülebilir. İncelenmekte olan *‘İnde’r-Rahîl* adlı eserin öykülerinde müstebit, yoksul, dindar ve eğitimsiz karakterler başta olmak üzere farklı karakter türlerine rastlanmaktadır.

2.3.1. Müstebit Karakter Örnekleri

Arapça kökenli olan müstebit kelimesi tek başına sahip olmak,¹⁷¹ galip gelmek, hâkim olmak,¹⁷² hoşgörüsüz, bağınaz, başkalarının fikirlerini kabul etmeyen, zorba, baskıcı, inatçı kişi¹⁷³ başına buyruk yönetici, despot, tiran,¹⁷⁴ sahip olduğu güce güvenerek emri altında bulunan kimselere söz hakkı ve davranış özgürlüğünü tanımayan kimse,¹⁷⁵ anlamlarına gelmektedir.

Zorba olarak nitelendirilen insanlar, diğer insanlar üzerinde güç kullanarak hüküm sürdürüp onların özgürlüğünü gasp etmektedirler. İçerisinde baskı, şiddet ve saldırganlığı barındıran zorbalık, bilinçli bir şekilde zayıf kurbana zarar verme amacı

¹⁷¹ İbn Manzûr, **Lisanû'l-Arab**, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1119, s. 227.

¹⁷² İbrâhîm Muştafâ, Hamîd 'Abdülkâdir, vd., **a.g.e.**, s. 42.

¹⁷³ el-Me'anî, “Müstebid”, <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B3%D8%AA%D8%A8%D8%AF/>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).

¹⁷⁴ Hüseyin Kuşçu, **Altın Türkçe Sözlük**, İstanbul: Altın Kitaplar Yay., 2000, s. 280.

¹⁷⁵ Kuşçu, **a.g.e.**, s. 528.

taşıyan, süreğen davranışlardır. Sözel, fiziksel, sosyal ve kişisel eşyalara zarar verme şeklinde kendini gösterebilir.¹⁷⁶ Bir zorbalığın gerçekleşmesi için, gücü suiistimal eden bir zorbanın ve üzerinde orantısız güç kullanılan bir mağdurun bulunması gerekmektedir. Tarihin başlangıcından bu yana, her çağ ve her toplumda zorbalığın düşünce tarzının pek farklılık göstermediği bilinmektedir. Aralarındaki fark araçlarda, yöntem ve destekçilerin kalitesinde olabilir ancak genel olarak düşünme, tahakküm ve kontrol yöntemi aynı olmaktadır.¹⁷⁷ Zaman ve mekân fark etmeksizin her dönemde var olan zorbalık, müstebitlik; tüm yaş ve cinsiyet gruplarında, farklı dine ve etnik kökene sahip insanlar arasında görülebilen bir sorundur.

Müstebit, zorba, zalim; insanları ezen, onlar üzerinden kazanç sağlayan bu karakterler ele aldığımız *'İnde'r-Rahîl* adlı eserde çokça bulunmaktadır. Bu müstebit karakterler; bazen bir köy ağası, muhtar, asker, polis veya başkan iken bazen bir eş, iş arkadaşı, öğretmen yahut bir kadın, erkek, anne veya baba olabilmektedir. Yazarın adı geçen eserinde dikkat çeken müstebit karakter örnekleri bulunmaktadır. “Meşra‘u’z-Zi‘b” adlı öyküde köyün ve çevre köylerin ağası sayılabilen Sa‘ad Behît müstebit karakter için iyi bir örnektir.

Bu öyküdeki Sa‘ad Behît; kendi yararı için insanları kullanan, duygu yoksunu, acımasız, pişmanlık nedir bilmeyen egoist, bozulmuş empatiye sahip bencil, korku nedir bilmeyen cesur, sınırları olmayan zorba ve psikopatik özellikler gösteren bir karakterdir.

“Aramızda kim Sa‘ad Behît’i tanı mıyordu? Köyümüzün ve civar köylerin çocukları onun adını anmakla titrer, kadınlar onda bir gaddarlık ve cüret örneği görür ve kocaları için ondan korkarlardı. Erkekler büyük bir korkuyla onun adını zikrettiler. Hepsi ondan korkmakta ve ona karşı yoğun bir nefrette birleştiler. (...) Hedefi vurmada iyiydi ve çok sayıda kurbanına rağmen bir gün polisin eline geçmedi. Çoğu zaman öldürdü ve bedelini ödedi.” [s. 38,39]

Vakanın geçtiği kasaba ve civar kasabaların insanının başına bela olmuş olan Sa‘ad Behît, kendisine problem çıkaranları ya da engel oluşturabilecek potansiyelde olanları öldürmüş veya öldürtmüş; polislerin eline geçse dahi içlerine korku saldığı insanlar tarafından kurtarılmıştır. Çevresindekilere hatır gönül nedir bilmeyen ve

¹⁷⁶ Banu Akbaş, “Bir Sorun Olarak: Akran Zorbalığı”, **Düşünce Dergisi**, <http://www.dusuncedergisi.com.tr/sayi-11-siddet/221/bir-sorun-olarak-akran-zorbaligi>, 2020, Sayı 11, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).

¹⁷⁷ Cemâl Neşşâr, “Zalim Allah’ın Emriyle Hükümdar Olduğunu Görünce”, <https://bit.ly/3vcw3lk>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).

psikolojik, fiziksel şiddet uygulayan Sa'ad Behît ile kasabanın belediye başkanının arasında onlar birbirine yaklaştıran çıkar ilişkisi vardır. Sa'ad'ın yardımcıları ile koltuğa oturmuş olan belediye başkanı; kendisini Sa'ad'ın kötülüklerinden ve zararından koruduğunu düşündüğü bu yakın ilişkiden memnundur. Kırk beş yaşındaki Sa'ad, başkana yaptığı hizmetlerin karşılığı olarak başkanın narin, terbiyeli, utangaç, güzel, iyi kalpli ve kasabalılar tarafından sevilen genç kızına talip olur. Bu beklenmedik talep karşısında dehşete kapılan başkan ne yapacağını bilemez. Onun dediğini yapmaktansa sahip olduğu makamı, parayı ve gücü kaybetmeyi tercih eden başkan; Sa'ad'ın kendisine ve ailesine zarar vermesinden korktuğu için kızını bu canıyla evlendirmek zorunda kalır.

“Sa'ad, bir akşam belediye başkanına gelir ve bir isimle fısıldar:

-Sizden çok değerli bir ricam var Başkan.

-Ne zamandan beri bir isteğini reddettim? Param ve adamlarım emrinizde.

(...)

Sa'ad, sakın bir tonla şunları söyledi:

-Kızını istiyorum.

Belediye başkanının dudağı titredi, neredeyse gözünden yaşlar akıyordu ve haykırdı:

-Ne?

-Bu şerefi benim için fazla mı görüyorsun?

-Ama... (...)

-Red mi, öyleyse seni böyle bir şeye zorlayamam. Fakat oturduğun başkanlık koltuğunu senin için fedakârlıklarım, gücümle yaptığımı unutma. Biliyorsun, hayat vermek ve almaktır ve sana çok şey verdim, Başkan. Bugün İnşâf ile evlenmek istiyorum. (...) Bu anlarda belediye başkanı, Sa'ad'ın anormal arzusundan vazgeçmesi karşılığında konumunu, parasını ve gücünü kaybetmeyi diledi, ancak reddetmek ölüm demektir... Bu onu, ailesini ve hayatta zevk aldığı her şeyi kaybetmek demektir. Ne yapısın? (...)

-Sana düşünmen için bir şans vereceğim, bir hafta sonra döneceğim. (...) Ancak İnşâf'ın Sa'ad Behît ile evliliği kabul ettiğine dair bir söylenti yayıldığında köylüler şaşkına döndüler ve bu tuhaf davranışın sırrını merak etmeye başladılar.”
[s. 43, 44, 45, 46]

Gerçek hayatta olduğu gibi bu öyküde de korktukları için zalimin zulmüne sessiz kalan yahut ona yardımcı olan insanların varlığına dikkat çeken yazar, bu durumu Sa'ad Behît, belediye başkanı ve kasaba halkı üzerinden işlemiştir. Başlarda kendisine zararı olmayan Sa'ad Behît'le arası iyi olan belediye başkanı onun halka yaptığı zulme bir nevi sessiz kalmış; fakat kendisine de zarar vermeye başlayınca Sa'ad Behît'ten nefret

etmiş ve ne kadar büyük bir sorun olduğunu fark etmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de geçen "Bir de zalimlere (sevgi beslemek, yağcılık yapmak veya yaptıkları işlere rızâ göstermek suretiyle) meyletmeyin; sonra size ateş dokunur (Cehennemlik olursunuz)."¹⁷⁸ ayetini İslâmcı yazar el-Kilânî; bu öyküsünde işlediği vakayla güzel bir şekilde örneklendirmiştir.

Müstebit karaktere bir başka örnek; "Enînu's-Sevâkî" adlı öyküde anlatıcı olan Kâmil'in babasıdır. Dört eşi olan baba İbrâhîm, ev halkı üzerinde müthiş bir korku sebebidir. O zamanlar küçük bir çocuk olan anlatıcı; elli yıl geçmiş olmasına rağmen hâlâ olanları unutamamıştır. Anlaşıldığına göre katı yürekli İbrâhîm, şiddet uygulayan merhametsiz ve zamanın güçlü denemelerindedir.

"O, görkemli bir sarık takar. Bununla beraber o, güçlülerle yakından ilişkilidir, belki de onların en güçlüsüdür. O zamanın güçlüleri derken, insanların korktuğu, zayıf çiftçilere, tüccarlara ve zenginlere de yasadışı vergiler koyan ve işlenen suçların, meydana gelen hırsızlıkların sırlarını bilen adamları kastediyorum." [s.200]

İbrâhîm, yemeğin tuzunu ayarlayamayan eşi Mes'ade'yi feci şekilde dövmüş; bunun üzerine dayanamayan Mes'ade, yedi kilometre uzaklıktaki köye, babasının evine gitmiştir. Akşam eve dönen İbrâhîm, sabah fiziksel şiddet uyguladığı eşi Mes'ade'nin babasının evine gittiğini duyunca; yaptığı hatanın farkına varıp üzülüp endişeleneceğine, bunu şerefine bir hakaret kabul ederek onu öldürmeyi düşünür. Yazar, okuyucunun karşısına müstebit karakterleri; hastalıklı ruha sahip düzgün düşünemeyen ve doğru karar veremeyen narsist kişilikler olarak çıkarır. Durum, çocuk Kâmil'in dilinden aktarılır:

"Babam gün batımından kısa bir süre sonra döndü. Eve efsanevi bir dev gibi büyük bastonunu gururla ve meydan okurcasına savurarak girdi. Başındaki beyaz sarık görüntüsüyle hiç de uyumlu değildi. "Babam" genellikle içeri girdiğinde, yüksek sesler fıslıtya dönüşür ve herkes işini azimli ve hareketli bir şekilde yapar. Eve sakin görünen gergin bir hava hâkim. (...) Babam, o gece içeri girdi ve şahin gözüyle herkesi kontrol etti. "Mes'ade nerede?" diye boğuk bir sesle homurdandı. Başlarını indirdiler, kalplerinde hayret ve korku birbirine karıştı. Babam sabahleyin onu acımasızca ve şiddetle dövdü çünkü o, yemek için gereken tuz miktarını tahminde dikkat etmedi. Dayanın şiddetinden neredeyse ölüyordu. (...) Kendimi ona yaklaşırken buldum, yüzümden aşağı akan gözyaşı selini durduramayarak şöyle dedim:

-Dedemin evine gitti.

¹⁷⁸ Kur'an, Hüd Suresi, Ayet 113.

Haberi duymak için ayağa kalktı. Bu eylemin onuruna bir hakaret olduğuna ve erkekliğine zarar verdiğine kani oldu. Belli belirsiz, korkutucu bir gülümsemeye mırıldandı:

-Güzel... Suç işledi, bunun ölümü olduğunu bilerek yaptı.

Babam ölümden bahsettiğinde abartmadığını ya da tehdit etmediğini anladım, çünkü söylediği kelimenin tek anlamı var. (...) Şöyle dediğini duyduğumda kalbim neredeyse ayaklarımın önüne düşüyordu:

-Şimdi onu getirmeye kendim gideceğim. Bir cesetle geri geleceğim.

Sonra bana döndü ve:

-Cenazesine tanıklık için benimle gel oğul..." [s. 198, 199, 200]

Yazar bu öyküde merhametsiz, elindeki güç ile zayıf insanları ezen bir şahsın, kendi çocuğuna dahi ne kadar vicdansız olabileceğini işlemiştir. Bu durumu; çocukken yaşadığı trajediyi unutamayan elli beş altmış yaşlarına gelmiş bir anlatıcının dilinden aktararak çocuğun yaşadığı psikolojik çöküntüyü topluma göstermiştir. Böylece yazar bir yandan döneminin sosyokültürel durumunu diğer yandan zorbalığın çirkinliğini okuyucuya yansıtmıştır.

Kocasının zulmünden kaçarak kendisine sığınmış olan kızı Mes'ade'yi koruyamayan baba; daha kötü şeyler yaşanmasın diye onu damadıyla göndermek zorunda kalmıştır.

"Dedemin evine vardığımızda babam oturmayı, bir bardak su bile içmeyi reddetti. Annemin hemen onunla birlikte dönmesinde ısrar etti, aksi takdirde talihsiz bir olay yaşanacaktır. Dedem, ona kocasıyla dönmesi için ihtiyaçlarını toplamasını emretmekten kurtulmanın bir yolunu bulamadı." [s. 202]

Kendini ilahlaştıran baba karakteri, toplumda var olan ve var olmaya devam eden ataerkil tipinin en güzel örneklerindedir. Aile üyeleri üzerinde kendini tek hâkim olarak gören baba onlara şiddet uygulama, şiddete şahit kılma ve hatta ölümle cezalandırma hakkına sahip olduğuna inanmaktadır. Yazar bu öyküsüyle toplumların çağlar boyunca karşı karşıya kaldığı sosyal bir sorunu ele alarak okuyucuyu bu konuda bilinçlendirmeyi hedeflemiştir.

"Hattı'l-Vehm" öyküsünde kütüphane çalışanı 'Abdüssemi', zamanını boş yere geçiren, zevk ve eğlence peşinde koşan ve lise öğrenimini uzatan on dokuz yaşında bir gençtir. Yaşlı ve kör olan babası beş senelik bir vaizlik görevinden sonra yaşından dolayı emekli edilir. Bedi'a adlı lise öğrencisi sevdiği kızın peşinde, okumaya ayırması gereken yıllarını boşa harcayarak geçim sıkıntısına düşen 'Abdüssemi' Kahire'de bir kütüphanede iş bulur. Kör babasını ardında yalnız bırakarak Kahire'ye giden

‘Abdüssemi‘’in çalıştığı kütüphanenin müdürü müstebit bir karakterdir ve ‘Abdüssemi‘’e mobbing uygular.

“İşteki patronu katı ve çalışanlarına karşı kabaydı. Düzgün bir şekilde gideceğini hayal ettiği çizgi, mektup geldiği gün zikzaklara ve eğrilere dönüştü. O anda işi kütüphanenin dışındaydı. Kütüphanenin müdürü mektubu tuttu ve saygısızca onu açtı. Okumaya başladı. O Bedi ‘a’ dan gelen bir mektuptu. Ağlamaklı ayrılmadan sonra gelen ilk mektuptu. Müdür öfkeleni ve köpürdü. ‘Abdüssemi ‘i küfür ve hakaret fırtınasına tuttu:

-Kütüphane bir işyeridir. Kütüphane aşk yuvası değil. Burası ahmakların mekânı değil. Bir daha bunun gibi bir mektup gelirse bunun tek manası senin kovulman. Anlıyor musun? Ciddi bir iş, ortak kabul etmez. Tüm vaktini vermeyi ve sadece işini düşünmeyi kabul edersen başım gözüm üstüne. Eğer boş şeylerde ısrar edersen kapı açık. [s. 27]

Mobbinge başvuranlar, genelde kendi eksiklerini gizlemek ya da sahip olamadıkları bir şeyin başkasında var olduğunu görüp aşırı kıskançlık duyan kişilerdir. Verdikleri anlamsız ve önemsiz görevlerle mağdurlarını değersizleştirmeye çalışarak bu kıskançlıklarını örtmeyi hedeflerler.

-Ama... İşimde bir kusur gördün mü?

-Senden kusur görene kadar bekleyeceğimi mi zannediyorsun gerçekten?

‘Abdüssemi ‘ cevap vermeyince müdür sözlerine devam etti;

-Ben iş ve ahlaklı kişi arasında tercih yapmıyorum. Birinin diğerine yakın bağı var. Etkisi değişmez. Sevgi yok, sadece iş.

Şaşkınlığını üzerinden atamadan önce müdür ona bağırdı.

-Kova ve paspası getir, yerleri sil.

‘Abdüssemi ‘ bir kaç dakika dondu kaldı ve sonra

-Benim işim kitapları getirip götürmek, onları satın almak ve satmak.

-Sen kütüphanedeki bütün işlerden sorumlusun. [s. 27, 28, 29]

Gerçek bir sevgiden yoksun olan ve bunu yaşamadığı anlaşılan kütüphane müdürü, Bedi ‘a ile arasındaki ilişkiyi merak ettiği için ‘Abdüssemi‘’e yakın davranır ve bu sevginin ayrıntılarını öğrenmeye çalışır. Sonra aralarındaki güzel bağı kıskanarak kızı ahlaksızlıkla suçlar.

“Müdür daima ‘Abdüssemi ‘i konuşmaya çekiyor, ona daima onun aklını başından alan bu ahlaksız kadın hakkında sorular soruyordu. Onunla nasıl tanıştı? İkisinin arasındaki alaka nasıl gelişti? Onunla karşılaştıkları zaman ona ne diyor? Bu alaka hangi boyuta ulaştı? Bu gibi soruların ulaştığı olduğu nokta ‘Abdüssemi ‘i dehşete sürüklüyordu. Çünkü bu sorular, müdürün ikisi arasına koymuş olduğu sertlik ve ciddiyeti benimsemişiyordu. Bunun gibi çetrefilli konu hakkında konuşmaktan utanıyordu. Fakat müdür tebessüm ediyor ve nazik davranıyordu. Hatta güvenini kazanıyordu. ‘Abdüssemi ‘ konuşmaya başlıyor, sanki

dilinin bağı çözülmüş gibi büyük sevgisinden, keyifli akşamlardan, verilen sözlerden ve gelecekle ilgili hayallerinden konuşuyor. Ve müdür ansızın bağılıyor.

-Sen yalancısın

-Niçin?

-Böyle şeyler ancak hikâyelerde olur.

-Fakat bu gerçekten oldu. Basit bir şekilde oldu. Onda hiç yalan yok.” [s. 32, 33]

el-Kîlânî'nin; müdür karakteriyle her zaman ve yerde bulunması muhtemel insan tipi olan müstebit kişiliği işlediği; 'Abdüssemi' ile Bedi'a arasındaki sevgiyi merak edip onları kıskanan müdürün aynı zamanda saygısızca davranışlarını da okuyucuya bildirdiği görülmektedir.

“Raculün ‘Alellah” adlı öyküde Memdûh karakteri tıpkı yukarıdaki kütüphane müdürü gibi iş arkadaşı Abdullah'a karşı mobbing uygulayan müstebit bir karakterdir. Öykünün isminden de anlaşılacağı üzere İslâmî değerlere sadık bir gümrük çalışanı olan Abdullah, işinin hakkını veren dürüst bir adamdır. Onun tam zıddı bir karaktere sahip olan Memdûh, Abdullah'ın o ortamda bulunmasından duyduğu rahatsızlıktan dolayı onunla daima alay edip küçük düşürmeye çalışır: “Arkadaşı Memdûh sık sık ona döner ve gülererek şöyle der: Kervan geçiyor, dünya değişiyor ve sana bu dünyada yer yok. Senin yerin müze, sen biblosun. Vallahi bir şahesersin.” [s. 82]. Bununla yetinmeyen Memdûh onu telefonla rahatsız eder. “Memdûh, zaman zaman telefonla onu arayarak şöyle der: İyi uykular hizmetçi.” [s. 83]. Bulunduğu iş yerinde yolsuzluğa karışan Memdûh'un kendisine Allah'ı hatırlatan Abdullah'a karşı bu şekilde davranmasının sebebi yaptığı hatadan dolayı rahatsızlık duyan vicdanının sesini bastırmaya çalışması olduğu düşünülebilir.

“Müzekirâtü'l-Lâci'eh” öyküsünde müstebit karakter, Hind'in sevdiği Velîd'in babasıdır. Ana karakter Hind; Bureyc Kampın'nda ¹⁷⁹ ailesiyle birlikte kalan ve Gazze'de görev yapan bir öğretmendir. Ailesini aldığı maaşla geçindirmeye çalışmaktadır. Hind, dükkânları ve büyük binaları olan büyük tüccarın oğlu Velîd ile tanışır ve evlenmeye karar verirler. Velîd, babasına durumu anlatmak için Hind'in

¹⁷⁹ Mevsû'atü'l-Mühîmâtü'l-Filistîniyye (Filistin Kampları Ansiklopedisi) <https://palcamps.net/ar/camp/25/%D9%85%D8%AE%D9%8A%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B1%D9%8A%D8%AC>, (Erişim Tarihi: 02 Aralık 2022).

onayını alır. Tekrar buluşmak için randevulaşır ve ayrılırlar. Buluşma yerine giden Hind, Velîd'i bulamaz.

“Velîd'i anlaştığımız gibi gazinoda bulamadım. Oturup onu bekledim. Geleceğinden eminim çünkü daha önce benimle hiç randevusunu kaçırmamıştı. Bir koltuk çekip karşıma oturan babasının simasıyla pembe rüyalarımın uyardım. Vücudumdaki her kasın seğirdiğini inkâr etmiyorum. Bununla beraber hafifçe gülümsedim, neredeyse bayılacaktım.

Adam açık, net sözlüydü ve eski bir tüccar olmasına rağmen oğlu kadar pazarlık yapmayı bilmiyordu. Kabaca dedi ki:

-Oğlum bir mülteciyle evlenmeyecek.

Sözleri üzerime yıldırım gibi indi ve dünya etrafımda döndü, sonra onun şöyle dediğini duydum:

-Bugün bazı anlaşmalar yapmak için Beyrut'a gitti. Uzun zaman önce ona uygun olan kızı seçtim ve o benim sözümünden çıkamaz. Anlıyor musun? Yine de üzgünüm. Bununla beraber Bureyc Kampı'nda seninle evlenmek isteyen onlarca kişi seni daha çok hak ediyor.” [s. 202, 203]

Toplumda çok görülebilen bir baba tipolojisi olan Velîd'in babası oğlunu ailesinin sosyal konumuna uygun görmediği Hind'den ayırmış ve kendi seçtiği bir kız ile evlendirmeye karar vermiştir. Bir mülteci olan Hind'i bu konumundan dolayı gelini olarak kabul etmeyip onu küçümseyen baba, bu davranışı ile müstebit bir karakter örneği sergilemiştir.

“el-Yekazah” adlı öyküde uyuşturucu bağımlısı ‘Abdülcevâd’ın eşinin mücevherlerine el koyup onları satması, para bulması için onu zorlaması ve para bulamayan eşine fiziksel şiddet uygulaması onun müstebit bir karaktere sahip olduğuna işaret eder. Her ne kadar ‘Abdülcevâd’ın bu davranışları uyuşturucunun etkisinde kalarak yaptığı düşünülebilirse de bu durum onu mazeretli gösteremez. Çünkü öyküde ‘Abdülcevâd’ın uyuşturucu bağımlısı olmaktan ya da eşine karşı fiziksel ve psikolojik şiddet uygulamaktan üzgün veya pişman olduğuna ve uyuşturucudan kurtulmaya uğraştığına dair herhangi bir emare bulunmamaktadır. Eşine karşı acımasızca davranıp onun duygularını inciten ve maddi varlığını sömüren ‘Abdülcevâd, bu davranışlarıyla müstebit bir karakterdir.

“el-Ķâfileh” adlı öyküde bulunan polisler, gardiyan ve kondüktör karakterleri müstebit karakterlere verilebilecek güzel örneklerdir. Öykü; bir gece ansızın polisler tarafından kelepçelenip götürülen oğlu Hilâl'i ziyaret etmek için eşi ve küçük oğluyla yollara düşen baba ‘Abdülmevlâ’nın yaşadıklarını konu alır. Polislerin zorbalığı hem

Hilâl yakalanırken hem de ‘Abdülmevlâ ve küçük kafilesi Hilâl’i ziyaret ederken okuyucunun gözleri önüne serilir.

‘Abdülmevlâ’nın oğlu Hilâl, bir gece eve gelen polisler tarafından babası ve annesinin gözleri önünde acımasızca tutuklanır herhangi bir yüz kızartıcı suçunu olmadığı babasının iç sesi ile öğrendiğimiz Hilâl, tutuklanması esnasında sert davranmalarına rağmen polisleri direnmeden ve gülümseyen bir çehreyle teslim olur; tutuklanma sebebini bile sormaz. Hilâl’in annesi oğlunun tutuklanma sebebini sorunca müstebit polis karakter; onun krallığı yıkmaya çalıştığını küçümseyen alaycı bir tavırla söyler.

“Aldılar, kara bir gecede oğlu Hilâl’i aldılar. Gariptir ki Hilâl gülümsüyordu. Annesi çığlık atıp ah vah ediyordu; babası o kadar şaşırmıştı ki gözlerine inanmadı. Orada siyah gözlük takmış şık giyimli ve korkutucu derecede kibirli bir adam vardı. Oğlunun yakasından şiddetle çekti ve kelepçeledi. Ona acımadan yüzüstü sürüklediler. Evet, Hilâl gülümsüyordu. Babası onun içinde belli belirsiz bir huşu olan parlak gülümsemesini gördü. Şüphesiz oğlum aklını yitirmiştir, yoksa bu sert adamlar onu hapse atarken nasıl gülümseyebilir? Hilâl o gece nedenini sormaya çalışmadı aksine, sanki her şeyi anlamış gibi sessizce polisleri teslim oldu. Sanki daha önce bir suç işlemiş gibiydi. Annesi bağırdı: Oğlum ne yaptı? Sonra omuzlarının üzerinde altın bir yıldız ve rozet parlayan siyah gözlüklü adamın sesi geldi; sesinde bir küçümseme ve alay tonu vardı:

-Oğlunuz bir kahraman olmak istiyor, kökenini ve konumunu unutmuş liderliği hayal ediyor. Rejimi devirmek istiyor. Bu aşağılık böcek, krallığı yok etmek istiyor ki pis kulübenizden tek bir tuğla bile deviremez!” [s. 254, 255]

Oğlunun hasretine dayanamayan ‘Abdülmevlâ, onu ziyaret etmek için henüz güneş doğmadan eşi ve küçük oğlu Rifa’i ile beraber onları Kahire’ye götürecek tren istasyonuna gitmek için yola çıkar. Onları Kahire’ye götürecek trene binerler fakat ‘Abdülmevlâ’nın parası Rifa’i’nin bilet ücretini ödemeye yetmediği için onu koltuğun altına saklar. Trendeyken bilet kontrolü için gelen kondüktör çocuğu fark edip onu sürükleyerek babasını polis çağırmakla tehdit eder:

“Kondüktör geldi. Bunun üzerine ‘Abdülmevla aceleyle Rifa’i’yi bir koltuğun altına sakladı. Parası Rifa’i’ye bilet almaya yetmedi. Rifa’i koltuğun altında, yolcuların ayakları dibinde, pis ve sıcak havada adeta boğulacaktı. Rifa’i bağırdı:

-Beni buradan al baba, havasızlıktan öleceğim.

Kondüktör kötü niyetli bir şekilde gülümsedi, ardından çocuğu sürükleyip murıldandı:

-On kuruş öde, yoksa polis çağırırım ve para cezası alırsın.

‘Abdülmevla polis kelimesini duyunca üzüldü, elini basit bir bez torbanın içine sokup gereken miktarı çıkardı ve neredeyse ağlayarak şöyle dedi:

-O gece, Allah'ı arıyordum Ümmü Hilâl, ona çok ihtiyaç hissettim. Yanımdaydı ve öyle olmasaydı ölürdüm... O yüzden kalbimin derinliklerinde, Hilâl bize dönmeden önce ölümün bana yazılmaması için ona dua ettim. O gece oğlumu, ruhumu ve varlığımı dolduran bir muhabbetle sevdiğimi anladım Ümmü Hilâl.” [s. 257, 258]

Oğlunun bilet parasını ödeyemeyerek onu koltukların altına saklamak zorunda kalan ve çocuklarını çok seven bir aile babası olan ‘Abdülmevlâ’nın bu durumdan dolayı utanç ve hüznün içinde olduğu tahmin edilebilir. Ailenin bu durumunu fark etmesi muhtemel olan kondüktörün, babayı daha fazla zor duruma düşürmeden ona yardımcı olarak çocuğu idare etmesi beklenir. Ancak o tam tersi zorbaca bir tavır sergileyerek ‘Abdülmevlâ’yı tehdit etmiş ve onu daha zor duruma düşürmekten zevk almıştır. İnsanların acı, elem ve yaralarından zevk almak müstebit bir karakterin en belirgin özelliklerindedir.

Kahire’ye gelen ve oraya yabancı olan küçük kabile, hapishanenin bulunduğu Tora Limanı’nı insanlara sorar. Fakat bu yerin adını duyanlar onlardan kaçarlar. Sonunda Tora Limanı’na nasıl gideceklerini söyleyen adam ‘Abdülmevlâ’nın oğlunun siyasi tutuklu olduğunu öğrenince hemen uzaklaşır. Aç kalıp aşağılanarak bin bir zorlukla hapishaneye ulaşan aileye, hapishane kapısındaki polis kaba bir şekilde ve hakaret ederek ziyaret vaktini geçirdiklerini, geldikleri yere dönmelerini söyler.

“Kafîle, ince sigarasının dumanını sinirle üfleyen siyah yüzlü bir polisle karşılaştı. Zavallı adam seslendi:

-Ey efendi, ziyarete geldik.

Polis dedi ki:

-Geldiğin yere geri dön.

‘Abdülmevlâ, kalbi panikle çarparak şöyle dedi:

-Şaka yapıyorsun kuşkusuz. Yoksa Hilâl’in başına kötü bir şey mi geldi?

-Ziyaret zamanı bitti, dostum.

-Ne?

-Yeter gevezelik. Cuma günü dışında her gün sabah sekizde ziyaret.

-Bir iyilik yap efendim.

-Sen mecnun bir adamsın. Sistem diye bir şey var. Devlet işi seni aptal.

-Sistem mi?

-Evet.

Ama bu konularda tecrübesi olmayan yolunu şaşırılmış bir garibe merhamet etmeyecek misiniz?

-Bitti.

-Yalvarıyorum oğlum. Bana elini ver öpeyim. Beni gözbebeğimle görüşmekten mahrum etme!

Polis onu bırakıp gitti. Üçü boğulmuş gibi durdular.” [s. 267, 268, 269]

Sahip olduğu konumun kendisine sağladığı üstünlüğü zayıf olarak gördüğü ‘Abdülmevlâ üzerinde kullanarak güç gösterisinde bulunan polis, hakaret eder. Güç ve mevkisini insanları ezmek, aşağılamak ve zor duruma düşürmek için kullanmak müstebit karakterlerin ortak yönüdür.

Necîb el-Kîlânî “el-Ğâfileh” adlı öyküsünü; kendisi hapisshanedeyken ziyaretine gelen babasının hüznü durumu üzerine yazdığını belirtmiştir.¹⁸⁰Her yazarda olduğu gibi hayatının ve yaşadığı dönemin yansımaları, Necîb el-Kîlânî’nin eserlerinde de görülmektedir.

2.3.2. Yoksul Karakter Örnekleri

İnsanlar yaşamlarını devam ettirmek için asgari düzeyde bazı ihtiyaçlarla doğarlar. Beslenme, barınma, giyecek gibi bu zaruri ihtiyaçların karşılanamaması kişide maddi-manevi bir yetersizlik hissine yol açar. Hayatı idame ettirebilecek kaynaktan yoksun olma durumu olan yoksulluk her dönemde ve toplumda görülebilen sosyal bir vakadır.

Yoksul, geçimini çok zor sağlayan kişi, toplum veya ülke; zengin karşıtı fakir, istenilen vasıf ve özellikleri taşımayan yetersiz¹⁸¹ anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Yoksulluk; genel olarak maddi kaynaklardan, bazı durumlarda kültürel kaynaklardan mahrum kaldığını ifade eden bir terimdir. Yoksulluğun, mutlak ve görelî olmak üzere yaygın kullanılan iki ayrı tanımını bulunmaktadır. Mutlak yoksulluk, bireyin geçimini idame ettirebilmesini sağlayacak gelir ve kaynaklardan yoksun kalma durumudur. Genellikle gelişmiş sanayi ülkelerindeki yoksulluk üzerinde araştırma yapan sosyologların benimsemiş oldukları görelî yoksulluk tanımları, bireyin ya da grubun, toplumun ortalama yaşam standardının altında kalmasını ifade eder.¹⁸² İnsanlık tarihinin her döneminde var olan, üretim yetersizliği ve gelir dağılımında eşitsizlik biçiminde ortaya çıkan yoksulluk; bütün toplumların savaşmak zorunda kaldığı sosyal bir

¹⁸⁰ el-Kîlânî, *Müzekkirâtü’ d-Duktûr Necîb el-Kîlânî*, s. 205.

¹⁸¹ Sözlük Anlamı Ne, “Yoksul Ne Demek”, <https://www.sozlukanlamine.com/yoksul-39080/>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).

¹⁸² Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1999, s. 825.

sorundur. Muhtaç olma, yaşam standardının altında kalma, yeterli kaynaklara sahip olamama, temel güvenlikten mahrum kalma, çoklu yoksunluk, eşitsizlik, gibi manaları kapsayan yoksulluk tüm dünya ülkelerinde var olan bir sorun olsa da az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha geniş kitleleri etkisi altına almaktadır.¹⁸³ “Yoksulluk geniş kapsamlı bir kavramdır. Bu amaçla yoksulluğun yaşanış ve yorum biçimlerine bağlı olarak farklı kavramlar türetilmiştir. Ancak hangi yoksulluk türü olursa olsun hepsinde bir muhtaçlık durumu söz konusudur. Dolayısıyla yoksulluk en genel anlamda ihtiyaçların karşılanamaması demektir. Bu kavram aynı zamanda sahip olamama, istediğini alamama ve yoksun olma kavramlarına da tekabül eder.”¹⁸⁴ Toplumdan topluma yoksulluğun ölçüsü değişse de yerine göre karşılanamamış ihtiyaçlar kişide rahatsızlığa sebebiyet verir.

İnsanın değerinin sosyo-ekonomik şartlara bağlı olmaması gerektiği, değersiz bir iş olsa bile helal rızkın önemini ve türlü zorluklarla evladını yetiştirmeye çalışan babanın bu evlat tarafından istenmemesinin ebeveyne verdiği ıstırabın işlendiği “Yevmu’l-Ferah” adlı öyküde yoksulluk geniş bir yer almaktadır. Ayakkabı boyacısı olan baba Hindâvî; oğlu Hâssân’ı zorluklar içinde büyütüp okutmuştur. Hâssân, sınıf arkadaşı olan bir kıza âşık olmuş ve evlenme kararı almıştır. Kızın babası zengin ve saygın biridir. Hâssân, boyacı olan babasından ve yoksulluktan utandığı için kız tarafına, babasının uzun zaman önce öldüğünü söylemeyi düşünmüştür. Bu fikrini annesine söylerken babası sözlerini duymuş ve yıkılmıştır.

“Oğlunun sürekli söylediği kısa bir cümle kafasında ısrarla uğulduyor ve zayıf vücudu titriyordu. “Babam öldü.”

Hindâvî amca, bu cümleyi unutmaya ya da onun ısrarından kaçmaya çalışıyor ama boşuna... Kendini derin bir acı içinde mırıldanırken buldu:

“Ben ölmedim oğlum. Her şeye rağmen yaşıyorum, tahta kutumu taşıyorum. Ayakkabı temizliyor ve eğitimine devam etmen için para kazanıyorum. Böylece, sana edebiyat lisansını kazandırdım. Yine ben seni arkadaşlarının zannettiği “Hâssân Bey” yaptım. Ben ölmedim ve seni geliştiren ve geleceğini kuran benim. Seni bir ayakkabı boyacısının oğlu olmaktan batılı kıyafetler giyen kibar beyefendi Hâssân Bey’e ben dönüştürdüm. Ben yaşıyorum. Beni suçlasan bile senin derinlerinde yaşayacağım çünkü sen benim oğlumsun ve ben senin babanım.” [s. 155, 156]

¹⁸³ Muammer Ak, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 54 (Mart-Nisan 2016), s. 296-298.

¹⁸⁴ Ömer Şükrü Yusufoglu, “Parçalanmış Ailelerin Yoksulluğu ve Geçinme Stratejileri: Elazığ Örneği”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ: 2015), s. 30, 31.

Sosyal açıdan eksik hissetmeye sebep olan yoksulluğun işlendiği bu öyküde Hindâvî, eşi ve oğlu yoksul karakter örneğidir. Toplumun zengine verdiği değere karşılık yoksul bireylere uyguladığı psikolojik baskı ve değersizlik hissi; kişiyi yanlış kararlar almaya zorlayan bir faktördür. Burada Hâssân karakterinin yaşadığı durumun bu olduğu düşünülebilir. Hâssân, hor görülmemek ya da kız ve kızın ailesi tarafından dışlanmamak sebebiyle babasının fedakârlığına karşılık nankörlük etmiş ve onu derinden yaralayan sözler sarf etmiştir.

'İnde'r-Rahîl'de geçen "el-İnzâr" adlı öykü, yoksulluk teması içeren diğer bir hikâyedir. Bu öyküde, her biri yoksul aile çocuğu olup tıp fakültesinde okuyan bir grup gencin aralarında yaşanan bir hadise aktarılır. Bu arkadaşlardan Nebîl adındaki öğrenci, devamlı babasının zenginliğinden, "Opel" marka arabasından, annesinin güvenlik tarafından korunan büyük bahçeli, türlü meyveli malikânesinden bahseder. Aslında Nebîl, hayatının gerçeklerinden kaçan ve onları inkâr edip saklayan biridir. Bir gün üniversiteye oğlunu ziyarete gelen Nebîl'in babası, Semîr tarafından görülerek meselenin gerçek yüzü anlaşılana kadar arkadaşları onun hikâyesine imrenmeye devam eder. Babasının yanından dönen Nebîl, yemekhanede yemek yiyen arkadaşlarıyla bir araya gelince Semîr; çok iyi bilmesine rağmen ona nerede olduğunu sorar. Babasının kendisini ziyaret ettiğini söyleyen Nebîl, kimsenin babasını görmediğini sanıp yine zenginlikten dem vurmaya başlar. Yoksulluğundan utanan ve yoksulluğunu gizleyerek yalan söyleyen Nebîl'in tavırlarından aşırı bir şekilde rahatsız olan Semîr, daha fazla dayanamayarak ona sen bir yalancısın der.

"Baban çürük bir kabak gibi yürüyordu. Gömleğinin yakası kirliydi ve senin, okul yılının başından beri pantolonunu ya da ceketini değiştirdiğini görmedik! Her zaman kendine yalandan ve kibirden uydurma bir kılık vermeye çalışıyorsun. Neden, neden aptal? Hepimiz fakiriz. Bir de sen Zagazig'in en sefil mahallelerinde yaşıyorsun. Bunu biliyorum. Adam ol ve gerçekliğinden kaçma. Fakir olma onuruna sahiptin ve daha iyi bir standart için çabala. Senin yalan söyleyip bizi aldatmaya çalışıp sahte aristokrasiye yapışman çok aptalca. Bu tavrınla beni her zaman iğrendiriyor ve tiksindiriyorsun." [s. 242, 243]

Bu yaşananlardan dolayı çok utanan ve arkadaşlarını kabalıkla suçlayan Nebîl onlarla konuşmayı keser. Bu olaydan bir hafta sonra Semîr, arkadaşlarını bir toplantıya çağırır ve Nebîl'in iki ay üst üste ödeyemediği taksitleri sebebiyle üniversiteden çıkarılma ihtarı aldığını söyler. Tüm arkadaşlar yanlarındaki parayı çıkarıp gereken ücreti öder ve Nebîl'in üniversiteden atılmasını engellerler.

“Nebîl, son derece gergin hissediyordu. Arkadaşlarıyla yeni bir fikir hakkında konuşmaya başladı. Bu fikir; atmosferi kendisine uygun olmadığı ve nezaket kurallarına uymayan aptal öğrencilerin gürültü, isyan ve kabalıklarıyla dolu olduğu için üniversite şehrini terk etmekte. Ertesi akşam odasına döndüğünde, üniversite yurdundan alınmış on poundluk bir makbuz buldu. Ah... Borçları ödenmiş ve üniversite şehrinden kovulmayacak. Bunu kimin yaptığını düşünürken kendini çok rahat hissetti. Mahcup olduğuna şüphe yok, ancak büyük insani davranış onu önemsiz rüyalarından uyandırdı ve normal bir insan olarak geri getirdi. Gözlerinden yaşlar boşandı. Ertesi gün üniversiteye gittiğinde yalnız değildi. Etrafı Semîr ve arkadaşlarıyla çevriliydi. Neşe, sevgi, mutluluk ve kardeşlik içinde güldüler.” [s.246].

Bu öyküde de yine yoksulluğun verdiği değersizlik hissinin kişiyi olduğundan farklı görünme isteğine ittiği görülmüştür. Kendisini yetersiz hisseden Nebîl, hayal ettiği hayatı tatbik etmeye çalışarak farklı rollere bürünmüştür.

‘İnde’r-Raḥîl’de geçen “es-Serâb” öyküsünün başkahramanları Reşâd ve sevdiği kız Levâhîz, yoksul karakterlere örnek olarak gösterilebilir. Reşâd, fakir fakat çalışıp kazanan ve sevdiği kızla gelecek hayalleri kuran bir gençtir. Aynı şekilde nişanlısı Levâhîz de fakir fakat halinden memnun bir genç kızdır. Hayatları kendi gözlerinde ve çevresindeki insanlar nazarında bir rüya gibi olan bu iki gencin gelecek hayalleri beklenmedik bir hastalıkla yıkılır.

“Her şey çok güzeldi. Öğle vakti başına ve vücuduna yağın kavurucu sıcaklık bile canını sıkmadı ya da isyan ettirmedi. Fakirdi ama çalışıyor ve kazanıyordu. Ve Levâhîz’i seviyordu... Levâhîz, onun gibi fakirdi, fakat onun umudu ve hayatıydı... Kocaman gözlerinde umudun uzantısını ve bilinmeyen yarının ışıltısını görüyordu. (...) O günlerde Reşat’ın komşu çiftliğinin sahibi Nebrâvî Paşa’dan daha şanslı olduğu düşünülüyordu. Ama beklenmedik bir şey oldu. Birkaç ay içinde doğasında büyük bir değişim hissetti. Zayıflık uzuvlarına sızmaya başladığında, yüzünde solgunluk belirdi. Neşesi ve hareketliliği, endişe ve halsizliğe dönüştü.” [s. 171, 172].

Ağır bir hastalığa yakalanan, hastaneye yatarak tedavi görmesi gereken Reşâd yer bulunmadığı için geri dönmek ve altı ay beklemek zorunda kalır. Fakat ondan vazgeçmeye niyeti olmayan nişanlısının çözüm arayışları, bu iki genci seçim sürecinde olan komşuları Nebrâvî Paşa ile buluşturur. Nebrâvî Paşa’dan hastaneye yatışının yapılması için yardım isteyen Reşâd ve Levâhîz’e Paşa; “Oyunuzu öncelikle bana verdiğiniz sürece sizi hastaneye yerleştireceğim.” der. Bundan sonra ise Paşa’dan bir daha haber alınamaz. Reşâd, Nebrâvî Paşa’dan gelecek haberi ya da altı ayın geçerek hastaneye yatış sırasının kendisine gelmesini umutla beklerken hayatını kaybeder. Bir genel kabul olarak pek çok toplumda varietli veya nüfuzlu insanların işlerinin; hayatın pek çok alanında hızlı bir şekilde yapıldığı bilinen bir gerçektir. Diğer taraftan

ekonomik açıdan dar gelirli insanlar için böyle bir durumun söz konusu olmadığı bilinen bir başka vakadır.

Toplumsal bir olgu olan yoksulluk eserde bu kez “et-Tedhiyeh” adlı öyküde; Üsâme ile annesi üzerinden işlenmiştir. Hikâyede yoksul bir aile çocuğu olan Üsâme’nin babası ölmüş, annesinin uğraşları ve fedakârlığı sonucu Üsâme, eğitim hayatını sürdürmüştür. Annesi terzilik yaparak gecesini gündüzüne katmış en sonunda gözlerini oğlu uğruna feda etmiş bir kadındır. Yoksul bir annenin evladı için katlandığı zorlukları ele alan bu öyküde yine maddî yetersizliğin işlendiği görülmektedir.

“Unutabilir miydi? İmkânsız... Annesi başardı, onu adam etti. Uzun geceleri müşterilere giysi dikerek uykusuz geçirdi. Kuruş kuruş para biriktiriyor, yemeğin yarısı ile yetiniyor, yıpranmış ve rengi solmuş giysisinden utanmıyordu. Son zamanlarda başına gelen tansiyon nöbetlerini düşünmüyordu. Akli Üsâme’den başka bir şeyle meşgul olmuyordu. Tüm umutları ve samimi dilekleri, Üsâme’nin babasının ölümünden sonra Üsâme’de yoğunlaşıyordu. Yoksulluk, eğitimi tamamlamada engel değildi. Annesi, onurlu bir yoldan para kazanmak için tüm gücünü veriyordu. (...) Annesi gözlerini feda etti. (...) Annesinin kısıtlı imkânlarla en dar zamanda onu büyük bir insan yapması yeter. Bir insan inşa etmek, görkemli bir bina ya da bir gökdelen inşa etmekten daha iyidir.” [s. 189, 190, 191]

Onca zorluğa katlanıp fedakârlık yaparak kendisini okutan ve mühendis olmasına sebep olan annesini, bundan sonra yoksulluk çekmeyeceği ve rahata kavuşacağı bir şekilde yaşatmayı düşünen Üsâme; dört aylık ayrılıktan sonra eve döner. Fakat annesinin kalp krizi geçirerek vefat ettiğini öğrenir. Annesi için hayırda bulunup dua etmekten başka yapacak bir şey kalmamıştır.

2.3.3. Dindar Karakter Örnekleri

İnsanın maddi ihtiyaçları olduğu gibi manevi ihtiyaçları olduğu da bilinen bir gerçektir. Bedeninin somut bir şekilde beslenmesi gereken insanın; ruhunun da buna karşılık soyut olarak beslenip bir dayanak bulması gereklidir. Bu sebeple insanlar aşkın bir varlığa inanma ihtiyacı ile doğarlar. Bu durum ilahi yahut beşerî olsun genel olarak kişinin bir dine bağlanmasına sebebiyet verir.

Din, sözlükte; “ibâdet, itâat,¹⁸⁵ hüküm, ceza (karşılık), mükâfât, hesap, teslimiyet, hizmet, âdet, yol, kanun, şeriat, millet, mezhep, üstün gelme” vb. anlamlara gelir.¹⁸⁶ Seyyid Şerif Cürcânî “Din, akıl sahiplerini Peygamberin bildirdiği gerçekleri

¹⁸⁵ İbrâhîm Muştafâ, Hâmîd ‘Abdülkâdîr, vd., **a.g.e.**, s. 307.

¹⁸⁶ İbn Manzûr, **a.g.e.**, s. 1467.

benimsemeye çağırın ilâhî bir kanundur.” derken Zebîdî “Din, akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilâhî bir kanundur.” demiştir. Tehânevî ise dini şöyle tarif etmiştir: “Din, akıl sahiplerini kendi irâdeleriyle dünyada salâha (iyiliğe), âhirette felâha sevk eden, Allah tarafından konulmuş bir kanundur.”¹⁸⁷

Din, insanın Allah’la, insanlarla ve diğer mahlûkatla olan münasebetini düzenleyen ilahi kaynaklı öğretilerdir. Dindarlık ise bu ilahi kaynaklı öğretilerin insan tarafından anlaşılacak hayata taşınmasıdır. Salt hakikat olan dinin beşer aynasına yansımaları olarak tezahür eden dindarlık; insanın bilişsel, duygusal ve kültürel birikiminden etkilenmektedir. Psikolojik ve sosyolojik saiklere ilaveten algılamada yanlışlık, eksik ve hatalı uygulama, yöntem bilmeme gibi sorunlar din ile dindarlık arasında büyük uçurumlar açabilmektedir. Dindarlığın dini kullanmak şeklinde görünen zahirî, maddi boyutu ve dini yaşamak şeklinde tezahür eden hakiki, manevî boyutu vardır.¹⁸⁸ Yeryüzünde yaşayan ilk toplumla beraber tezahür eden din, bireyi ve toplumu etkilediği gibi birey ve toplumdan etkilenmiştir. Bu etkileşim dinin zihinlerde farklı algılanması ve dindarlığın farklı yaşanması ile sonuçlanmıştır. Dindarlık bireysel tecrübe yönüyle sübjektif, toplumsal yansımaları açısından objektiftir.¹⁸⁹

“et-Teđhiyeh” adlı öyküde konuşmalarına şahit olduğumuz dindar karakter Üsâme’nin nenesi; yaşlı, inançlı, metanetli ve olumlu bir kişiliğe sahiptir. Konuşmalarıyla annesi vefat etmiş olan torunu Üsâme’ye yol gösteren onu teselli eden bir karakterdir. “Oğlum hayatlar Allah’ın elindedir” [s.155]. “Allah ona rahmet etsin.” [s.155]. “Bu Allah’ın iradesi oğlum...” [s.155]

“Haţtu’l-Vehm” öyküsünde ‘Abdussemi’ in yaşlı ve kör babası; beş yıllık bir müezzindir. Yaşı dolayısıyla emekli edilmiştir. İlerlemiş yaşında müezzin olduğu anlaşılan adamın önceki yıllarda da müezzinliğe yaraşır bir hayat sürmekte olduğu tahmininde bulunulabilir. Konuşmalarından dindar bir karakter olduğu anlaşılan ‘Abdussemi’ in babası; kütüphanede çalışmak için gidecek olan oğlunu yolcu etmektedir. Bu sırada babanın şu sözlerine tanık olmaktadır:

¹⁸⁷ İslâm ve İhsan, Din Ne Demek, <https://www.islamveihsan.com/din-ne-demek.html>, (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2022).

¹⁸⁸ Mehmet Görmez, Din ve Dindarlık, <http://www.mehmetgormez.com/ilimhikmetmarifet/dinvedindarlik-1-2-3>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).

¹⁸⁹ Halil İbrahim Akkuş, Ramazan Uçar, Dindarlık Tipolojileri Bağlamında Türk Toplumunu, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Cilt 12, Sayı 24, 2018, s. 117-120.

“Yaşlı ve kör babası, omuzlarında taşıdığı uzun yıllara rağmen bir dev gibi yanında duruyordu. Zaman zaman baba tekrar ediyor:

-Allah daima seninle beraber olacak. Her nerede olursan ol duam sana eşlik edecek. Üzülme oğlum. Biliyorum hala yaşın küçük ve rahatı arzuluyorsun. Ezher’de eğitimini tamamlamayı istiyorsun. Ancak bu Allah’ın iradesi. (...) Ya Rab de! Ey ‘Abdussemei’.” [s. 21].

“Raculün ‘Alellah” öyküsünün ana karakteri ‘Abdullah dindar ve ahlaklı biridir. İşinde umursamaz davranan arkadaşlarının aksine hakkını vererek işini tam ve zamanında yapan ‘Abdullah, bu temiz ahlakı sebebiyle iş arkadaşları özellikle de Memdûh tarafından alay konusu edilmektedir. Fakat o, bunlara aldırış etmemekte ve doğru bildiği yoldan şaşmamaktadır.

“Abdullah yirmi dokuz yaşını geçmiş olmayı önemsemez. O, ticaret alanında lisans derecesine sahiptir, işini İskenderiye gümrüklerinde sabır ve tahammül içinde yapar. Kibar ve yumuşak huyludur. Siyah, iri gözleriyle utangaç bir şekilde bakar. Ona kötülük yapana bile gülümser. Hafif esmer ve göz alıcı bir teni vardır. Sakin dünyasında yaşar. Etrafındaki ortam, sarsıntılı ve dalgalıdır. Meslektaşları arasındaki tartışmaların şiddeti dinmez. Devamlı siyasi anlaşmazlıklar, zaman zaman dönen fisiltular, Abdullah’ın içine tehlikeli şeylerin kokusunu sızdırıyor ama o pek ilgi göstermiyor. O, gözüyle gördüğü dışında kimseyi kınamaz. Şayet biri kınarsa şaşkınlık yaşar. Şaşkınlığının sebebi, kafasında vızıldayan şu soru: Neden günah işliyorlar? Böylece hata yapanlar onun gözünde kazazedeler olurlar; cezayı hak edenlerden çok şefkati hak eden mağdurlar...” [s. 83].

“el-Yekazah” adlı öyküde uyuşturucu bağımlısı ‘Abdülcevâd, uyuşturucu bulamayınca çılgına dönen bir karakterdir. ‘Abdülcevâd, evdeki değerli eşyaları ve eşi Nefise’nin mücevherlerinin hepsini uyuşturucu için harcar. ‘Abdülcevâd’ın eşi Nefise’nin kurduğu cümleden dindar bir karakter olduğu anlaşılmaktadır.

“Cömert ve yumuşak Nefise’nin şefkatli sıcak sesi geldi:

-Selametın için Allah’a hamdolsun ‘Abdülcevâd. (...) Nefise hüznle mırıldandı:

-Artık hiçbir şeyim yok, biliyorsun.

Sonra acıyla iç çekerek şöyle devam etti:

- Allah’a tövbe etmeyecek misin?

‘Abdülcevâd ayağa kalktı ve gözlerinden kıvılcımlar yayıldı. Yüzü korkunç, koyu bir renkle kaplandı. Sonra sıkıca Nefise’nin kolundan tuttu öyle ki titreyen parmakları neredeyse etine batıyordu. Sonra onu çılgınca sarsarak şöyle diyordu:

-Şimdi tövbe etmek önemli değil seni aptal.” [s. 141, 142].

Bir diğer dindar karakter örneği içeren öykü: “el-Ķâfileh” adıyla verilmiştir. Oğlu tutuklanan ‘Abdülmevlâ, onu ziyarete gitmek için eşi ve küçük oğluyula yollara düşmüştür. Yol boyunca eşine, oğlu Hilâl’in tutuklandığı geceden bahseder durur.

‘Abdülmevlâ’nın, bu konuşmaları esnasında sarf ettiği sözlerden dindar bir karakter olduğu anlaşılmaktadır:

“O gece, kendimi çaresiz ve mazlum hissettim, Ümmü Hilâl... Cenab-ı Allah’ın bana olağanüstü bir güç vermesini diledim.” [s. 256]. *“O gece, Allah’ı arıyordum Ümmü Hilâl, ona çok ihtiyaç hissettim. Yanımdaydı ve öyle olmasaydı ölürdüm... O yüzden kalbimin derinliklerinde, Hilâl bize dönmeden önce ölümün bana yazılmaması için ona dua ettim.”* [s. 258]. *Hilâl’i serbest bıraktıklarında Allah’ın dostları için iki koyun keseceğim. Köyümüzdeki her aç insanı doyuracağım.”* [s. 261]

Dar zamanında Allah’a sığınan ve ondan yardım isteyen ‘Abdülmevlâ’nın sonraki konuşmaları da dindarlığına işaret eder. Hapishaneden gelen ikinci ezanı sesiyle sevinir ve oğlu Hilâl’in de namaza duracağını söyler. ‘Abdülmevlâ oğluyla aynı safta namaza durduğunu hayal ederek namaz kılar, tesbih edip duada bulunur.

“İkinci namazının ezanını okuyan müezzinin sesi yüksek, şaşaalı bir tonda kulaklara ulaşmıştı. Sesin zindandan geldiği anlaşılınca ne kadar şaşırıldı, adam gülümsedi ve gözyaşlarına engel olamadan konuşmaya başladı:

-Hapishanede Allah’a ibadet ediyorlar.

-Hepsi kötü değil.

-Hilâl şimdi namaz kılıyordur, ben de namaz kılacağım hanım. Kendimi Hilâl’in yanında ilk safta hayal edeceğim ve elimi göğe kaldıracacağım. Rükû edip secde edeceğim, toprağı gözyaşlarıyla ıslatacağım. Namazın sonunda Hilâl’e elimi uzatıp “haram” diyeceğim; şüphesiz o da “cem’an”¹⁹⁰ diyerek fısıldayacak. Büyük köy camisindeki tatlı hatıralar, Ramazan ayındaki dualar ve teravih namazı aklıma gelecek.

Bunun üzerine ‘Abdülmevlâ başını sağa sola sallamaya başladı ve çiftçilerin Ramazan’da camilerde genellikle okudukları duaları ve tesbihleri okumaya başladı. Ağlamaklı bir sesle şöyle dedi:

“Tüm varlığın tek sahibini tenzih ederim. Her şeyin sahibi tek olan Allah’ı tenzih ederim. Yücelerin en yücesi Rabbimi tüm noksan sıfatlardan tenzih ederim. Allah Teâlâ’yı tüm noksan sıfatlardan tenzih ederim.” [s. 270, 271].

Yukarıdaki pasajdan anlaşıldığına göre baba oğul; bu ayrılıktan önceki zamanlarda birlikte namaz kılıp tesbih eden dindar karakterlerdir. Oğluna olan özlemini ‘Abdülmevlâ; gelen ezan sesiyle, oğluyla beraber namaz kıldığını hayal ederek bastırmaya çalışır.

¹⁹⁰ Mısır, Fas ve Şam gibi bölgelerde namazdan sonra birbirlerine haram ve cem’an deme âdeti vardır. Bu gelenek, bir zamanlar Beytullah’a gitmenin zorluğu sebebiyle ona olan özlemin tezahürü olarak; “Mescid-i Haram’da böyle bir namaz kılmanı Allah’tan niyaz ederim.” diyen kişiye “Beraber kılalım.” anlamı taşıyan bir duadır. ‘Abdülvehhâb bin Nâşır eṭ-Ṭarîrî, “Namazdan Sonra (Haram) ve (Allah Kabul Etsin) Demek” Rûkn’ü Eḥvât Ṭarîku’l-İslâm, <https://bit.ly/3hXSTud>, (Erişim Tarihi: 07 Kasım 2022).

“Meşra‘u’z-Zi‘b” adıyla verilen öyküde; Sa‘ad Behît bölge halkının başına musallat olmuş bir zorbadır. Dokuz yılı aşkın süredir devam eden Sa‘ad Behît’in zulmünden bunalan insanlar; kendilerini bu beladan kurtarması için Allah’a dua etmesini istedikleri Şeyh ‘Arif’e giderler. Şeyh ‘Arif, halk arasında saygı gören ve kendisine danışılıp duasına güvenilen, olayların iç yüzünü anlayan hikmet sahibi, dindar bir adamdır.

“İnsanlar korkunun yükü altında ezilmekte, özel toplantılarında Allah’ın kendilerine musallat ettiği bu beladan bahsetmekte ve onun ölüm haberini alarak uyanacakları günün hayalini kuruyorlardı. Ancak günler geçer; dokuz yıl geçer ve Sa‘ad, kana bulanmış tahtında kalarak insanlara aşağılama ve korkuyu tattırır. Onlardan bazıları Allah’ın salih dostlarından olan Şeyh ‘Arif’e gittiler. İçlerinden biri: Ey Mevlâna, yeter dayanamıyoruz. Neden onun aleyhine birkaç Yasin okumuyorsun? dedi ve şeyh mırıldandı:

-Ey zayıf imanlı... Allah’tan korktuğunuzdan daha çok Sa‘ad’dan korkuyorsunuz.” [s. 40, 41].

Öyküde; “Firavun sandığınız gibi bir denizde boğulmadı; kendi karanlığında boğuldu. Önemsiz ve küçüktü ama Musa’nın ilahına meydan okudu. (...) Şeyh mırıldanır ve parmak uçları tespih tanelerini hareket ettirir.” [s. 41] cümleleri Şeyh ‘Arif’in aydın dindar bir karakter olduğunu göstermektedir. Şeyh ‘Arif; içinde yaşadığı toplumun sorunlarını, bu sorunların kaynağını bilen, çözüm üreten ve toplumu uyaran aydın dindar bir şahsiyettir. el-Kîlânî’nin, öyküdeki Şeyh ‘Arif karakteriyle Müslüman toplumda olmasını istediği dindar karakter modelini örneklediği düşünülebilir.

İslâmî Edebiyat’ı savunan Necîb el-Kîlânî, eserlerinde dindar karakterlere ve İslâm Dini’nin değerlerine yer verirken; din adı altında toplumu sömüren ya da bu isimle yaptıkları hatalara kılıflar bulan insanları da işlemiştir. ‘İnde’r-Raîl’de “Veliyyullâh” öyküsünde geçen Şeyh Vehdân bu insan tipi için örnektir. Bulunduğu köy ve civar köylerde Şeyh Vehdân, saygı duyulan ve neredeyse insanüstü görülen bir şahıstır. Fakat çocukları onun yaşayışına tamamen zıt karakterdedirler.

“Şeyh Vehdân, köydeki dindarların tartışmasız efendisiydi ve tüm erdemlilerin en yüce örneğiydi, bakımlı siyah sakalı, saflık ve kutsallık yayan beyaz saçlarla serpiştirilmişti. Kendine özgü bir yarı kör olması onun başka bir âlemde yaşayan bir adam olduğunu gösteriyor. Kerametler, melekler ve övgüler âlemi... Köyün patikalarında yürüdüğünde; kadınların, çocukların ve erkeklerin zihinlerinde cennet kokusuyla ilişkilendirilen mis kokulu bir koku, kendisinden önce gelirdi. Köyde narin, kısa ve yakışıklı adamı tanımayan yoktur. O ki dedikoduyla ya da büyük olsun küçük olsun dünya işleriyle meşgul olmayı kabul etmezdi. Onun günü, mescitte namaz kılmak, namazlar arasında vird okumak ve evde ya da türbelerden birinde yalnız kalmak olarak bölümlere ayrılır. Bazı geceler dervişler

onun etrafında toplanır. Tatlı tasavvuf türkülerini dinlerler veya zikir ve ilim dairesinde sağa sola, ileri geri sendelerken şevkle yanarlar. Bu, tasavvuf tarikatının şeyhi Şeyh Vehdân'dır. Gözlerin hürmet ve haysiyetle takip ettiği, yürüdüğünde alınların ona eğildiği, kulakların onun sözünü; herhangi bir ihlal veya bükmenin olmadığı ilahi bir emirmiş gibi kabul ettiği adamdır. Onun insanüstü olduğunu kimse inkâr edemezdi. Şaşırtıcı bir şekilde, yaşları on ila yirmi beş arasında değişen çocukları, dindarlıktan ve doğruluktan uzaktı.” [s. 227, 228].

Dünya hayatından tamamen kopmuş, kendini ahirete adanmış olan Şeyh Vehdân, insanların büyük bir saygı ve sevgi beslediği dindar bir adamdır. İnsanlar onun, Allah dostu olduğuna inanıyor ve çocuklarının dindarlıktan uzak olmalarını bir imtihan sayıyorlardı. “İnsanlar avuçlarına vurup şöyle mırıldanırlardı: Allah'tan başka güç ve kuvvet sahibi yoktur. O, âlimin arkasından hayırsız; hayırsızın arkasından âlimi ortaya çıkarır. O'na hamdolsun.” [s. 228]

Zaman böyle geçip dururken bir akşam tüm köye bir haber yayılır. Bu haber; Şeyh Vehdân'ın birçok hayranı, aşığı, ziyaretçisi ve kendisiyle evlenmek isteyen olan mavi gözlü, güzel dul Na'na'a ile evleneceğidir. Köylüler bu haberin Şeyh Vehdân'ın itibarını zedelemek için kötü niyetli insanlar tarafından ortaya atıldığını söylerler.

“Köy bir akşam ufkunda yüksek patlayıcı bir bomba gibi patlayan garip bir haberle uyandı ve bu haber her cadde ve sokağa yayıldı. Fakat halk bu haberi şiddetle reddetti; Şeyh'in itibarını zedelemek ve darb-ı mesel haline gelen kutsallığını zedelemek için, günahkâr ve ahlâksızların başvurdukları kirlî bir söylenti olarak değerlendirdiler.” [s. 228, 229]

Köyün uyuşturucu satıcısı 'Abdülmuttalib; şeyhi aklamaya çalışan Ulu Camii müezzini Şeyh Nâşif'e, Şeyh Vehdân'ın her akşam Na'na'a'nın evine gittiğini söyler. Onu azarlayan Şeyh Nâşif, konuşmalarıyla köylüyü ikna eder. Köylüler de Şeyh Vehdân'ın Na'na'a'nın evine gittiğini görünce bunun ancak Na'na'a'yı düzeltmek için olduğunu düşünürler. Şeyh Nâşif, Şeyh Vehdân'ın gerçekten Na'na'a'nın evine gittiğini anlayınca; onun bir eren olduğunu ve sıradan kişilerle aynı şeraite tabi olmadığını söyler.

“Utanç verici bazı davranışları açıkça ifşa eden salihleri duymadın mı? Ramazan'da içer, şüpheli yerleri ziyaret ederler. Neden biliyor musunuz?

(...)

-İnsanlar onları suçlasınlar, iftira atsınlar böylece sevap kazansınlar diye. Dindar ve görünmez olmak istiyorlar ki o dereceye ulaşanlar arasında kendilerinden sorumluluğun düştüğü bir grup var.

(...)

-Erenler bizim gibi değil. Şeriat hükümleri ve emirleri, imanı kıt olan bizim gibiler içindir. Şeyh Vehdân gibilere gelince, onların başka bir hükmü vardır.

Onların gözlerinden perde kaldırılır ve iş biter. Bana, sana ve diğer insanlara gelince, biz fakiriz.” [s. 232, 233]

Na‘na‘a’ya gidenlerden biri de Şeyh Vehdân’ın oğludur. Zaten Na‘na‘a’yla aralarında sözleşmiş olan Şeyh Vehdân’ın oğlu Ahmed; babasının Na‘na‘a’yla evleneceğini duyunca önce davranarak onunla evlenir. Bunun üzerine Şeyh Vehdân hastalanır ve üç ay sonra ölür.

el-Kîlânî’nin, bu öyküsüyle dindar olan fakat bu dindarlığı onları gûnahtan alıkoymayan; inancı, ibadet ve zikirten ibaret zannederek kalbinin derinliklerinde bunu anlamayan kesime gönderme yaptığı düşünülebilir. Şeyh Vehdân insanlara haramlardan bahseden fakat sıra kendine geldiğinde Allah korkusu kendisini gûnahtan alıkoymaya yetmeyen belki de bu günahı işlemeye hakkı olduğunu düşünen dindar görünümlü biridir. Ayrıca yazar; Şeyh Nâşif’in, köydeki tasavvuf lideri ve köylülerin mutaassıp davranışlarına dikkat çekmiştir. Bunlar, olağanüstü bir vasıf yükleyerek, mükemmel bir âlim ve Allah dostu olarak gördükleri Şeyh Vehdân’nın yaptıklarını sorgulamaksızın kabul ederler.

Necîb el-Kîlânî, edebi kişiliğinin yanı sıra İslâmî yönüyle de dikkat çeken bir yazardır. Fakat bu öykü ile onun İslâm’ı desteklemekle beraber İslâm’ın yanlış anlaşılıp yanlış yaşanmasını ve sorgulamaksızın dinî liderlerin peşinden gidilmesini eleştirdiği görülmektedir.

2.3.4. Eğitimsiz Karakter Örnekleri

Eğitim doğumdan başlayarak ölüme kadar devam eden ve hayatımızın her alanını kapsayan bir süreçtir. Eğitimden amaç hayatını idame ettirecek bilgi ve beceriye sahip toplumla uyumlu ve insanlığa faydalı bireyler yetiştirmektir.

Eğitim; disiplin, sosyal hizmet, kazantı, öğrenim, sosyal kurum ve kasıtlı kültürlenme sürecidir. Birçok tanımı yapılan eğitim kelimesinin Türkiye’de genel kabul gören tanımı; “bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir”¹⁹¹ Eğitimsiz olma durumu, eğitim görmemiş, eğitilmemiş kişi, demektir.¹⁹²

¹⁹¹ Mehmet Arslan (ed.), **Eğitim Bilimine Giriş**, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2009, s. 12.

¹⁹² İle İlgili Org, “Eğitimsizlik”, <https://nedir.ileilgili.org/e%C4%9Fitimsizlik>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2022).

Eğitimsizliğin birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri bulunmaktadır. Eğitimsizlik durumu bireyi; hayatta kalma, büyüme, ilerleme, katılım, aidiyet açısından insanî ihtiyaçlarını şekillendirme ve yönlendirme konusunda eksik bırakmaktadır. Ayrıca eğitimsiz kişiler çoğu zaman fanatizmin, ülke ve vatandaşların güvenliğini zedeleyen yıkıcı eylemlerin kurbanı olmuştur. Bu durum devlet için daha fazla çaba ve maddi kayba sebebiyet vermiştir. Eğitimsiz bireyler vatandaşlığın gerekliliklerini yerine getirmede; siyasi farkındalık, siyasi katılım, milli aidiyet duygusu, işe ve üretime katılım gibi alanlarda yetersiz kalmıştır.¹⁹³

Toplulukların bir arada barış ve huzur içinde yaşamalarını sağlayabilmek ancak ahlak ve değerler eğitimi ile gerçekleşir. İnsan olmanın sırrı; diğer insanlar başta olmak üzere yaratılmış tüm mahlûkata sevgi, saygı duymak ve onlara değer vermektir. Bu ise okullardan daha çok hayatın içinde yaşayarak öğrenilir. Bu minvalde düşünürsek eğitimi okulla sınırlandırmak büyük hata olur. Okullar daha çok beyni besleyen eğitimler verirken; manevi eğitim ruhu besler ve insanları birbirinin şerrinden emin kılar. Ahlaken gelişmemiş olanlar her zaman ve mekânda yaşadıkları toplum için tehlike oluşturmaya devam etmektedir. Necîb el-Kîlânî, eğitimsizliğin toplum üzerindeki olumsuz etkilerine ele aldığımız *'İnde'r-Raḥîl'* in bazı öykülerinde karakterler üzerinden dikkat çekmiştir. Bu karakterlerin ailelerindeki yahut çevrelerindeki insanlara verdiği zarar ve sıkıntıyı okuyucunun gözleri önüne sermiştir.

“el-Muhacirûn” adlı öyküde Aḥmed ‘Abdülvehhâb, eğitimsiz karakter örneği olabilecek bir şahıstır. Adından da anlaşılacağı üzere bu öykü, göç etmiş bir grup insanı konu almıştır. Ayrıca İskenderiye’yi bombalayan Hitler’in zulmünden kaçarak köye gelen bu muhacirlere karşı eğitimsiz köylünün davranışlarına da yer verilmiştir. Aḥmed ‘Abdülvehhâb, herhangi bir eğitim almamış, kendi kendine okumayı öğrenmiş bir çiftçidir. Muhacirlerden biri olan genç ve güzel kız Nevâl’i görmüş ve çok beğenmiştir. Aḥmed ‘Abdülvehhâb; Hitler, Mussolini, Churchill ile birlikte dünyayı sarsan savaşın çok da önemli olmadığını düşünür hatta Nevâl’in gelmesine sebep olduğu için sevinir.

“Aḥmed saatler önce aklına girmiş olan bu genç kıızı nasıl etkileyeceğini bilmiyordu. Ne ismini ne de kim olduğunu biliyordu. Bütün bunlara rağmen kız onu kuvvetle kendisine çekmişti. Aḥmed meziyetlerini saymaya başladı. Beş dönüm

¹⁹³ Selmâ eṭ-Ṭâî, “Sosyal Cehaletin Tehlikeleri”, **er-Rü’yeh**, 21 Haziran 2017, <https://alroya.com/p/191296>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2022).

toprağı vardı. Okuma yazmayı biliyordu. Onları çocukluğunda kitaptan öğrenmişti. Gazeteleri bizzat kendisi okuyabiliyordu. Hitler, Mussolini, Churchill ile birlikte dünyayı sarsan savaşın çok da önemli olmadığına dair düşüncelere sahipti.” [s. 179, 180].

Ahmed ‘Abdülvehhâb, savaşın getirmiş olduğu ölüm, yıkım ve büyük zararın farkında olamayacak kadar cahil ve bencil bir karakterdir. Savaş nedeniyle göç ederek köylerine gelen muhacirler arasında gördüğü Nevâl’i beğendiği için insanları kırıp geçiren savaşı umursamaz hatta buna açıkça sevinir.

“Kıbalbu’l-Bağal” adlı öyküde mahkûm Hilâl’in kızı Su’ad’ın evleneceği bakkal dükkânının sahibi, eğitimsiz karaktere örnek verilebilir. Bakkal dükkânının sahibi, yeterli ahlakî eğitimi olmayan heva ve hevesiyle hareket eden eğitimsiz bir karakterdir. Su’ad’ı, eğitimini yarıda bırakarak kendisiyle evlenmek zorunda bırakır. Su’ad’ın babası, kızının okuyup ayakları üzerinde duracağı daha sonra kendine denk bir adamla evleneceği hayalini kurar. Bu durum babasını çok rahatsız etmektedir. Su’ad’ın babası tüm umudunu bağladığı ve eğitimini tamamlamasını istediği kızına bu genci layık görmemektedir. Hilâl’in eşi ona durumu anlatır: “Cesaretli ol. Beni anla başka çaremiz yok. Su’ad bizim bitişiğimizdeki bakkal dükkânın sahibiyle evleniyor. Geçimlerini sağlayacak bir gelire sahip.

-İmkânsız, diye bağırdı.” [s. 9]

“Enînu’s-Sevâkı” öyküsünde bir eş aynı zamanda bir baba olan İbrâhîm, eğitimsiz ve kaba biridir. Eşlerine hatta tüm ev halkına karşı oldukça acımasız olan İbrâhîm’in davranışlarından, maddi-manevi herhangi bir eğitim almadığı görülür. Çünkü eğitim, sadece okur yazar olmak, okullarda okumak değil; belli bir ahlakî seviyede olup insanlara ve diğer canlılara zarar vermekten alıkoyan bir durumdur. İslâmî bir eğitimden geçmiş birinin, yemeğin tuzunu ayarlayamadığı eşine fiziksel şiddet uygulaması ya da baba evine sığınmış eşini ölümle tehdit edip kuyuya atmaya çalışması gibi bir davranışta bulunmayacağı açıktır. Zira dinî eğitimde “Merhamet etmeyene merhamet edilmez”¹⁹⁴ hadisinin kişi üzerindeki etkisinin görülmesi beklenir. Öyküde geçen “Babam gün batımından kısa bir süre sonra döndü. Eve efsanevi bir dev gibi büyük bastonunu gururla ve meydan okurcasına savurarak girdi. Başındaki beyaz sarık görüntüsüyle hiç de uyumlu değildi.” [s. 198] cümleleri de bu düşünceyi destekler

¹⁹⁴ Ebu ‘İsâ Muhammed Tirmizî, **Sünenü’t-Tirmizî**, Birr 12, s. 305.

niteliktedir. Aşağıda verilen pasaj eğitimden ve ahlaktan nasib alamamış bir karakter portresi çizmektedir.

“Babam ölümden bahsettiğinde abartmadığını ya da tehdit etmediğini anladım, çünkü söylediği kelimenin tek anlamı var. İçinde bulunduğu tüm koşulları onu söylediklerini yerine getirebilecek muktedir bir adam yapıyor. O, görkemli bir sarık takar. Bununla beraber o, güçlülerle yakından ilişkilidir, belki de onların en güçlüsüdür. O zamanın güçlüleri derken, insanların korktuğu, zayıf çiftçilere, tüccarlara ve zenginlere de yasadışı vergiler koyan ve işlenen suçların, meydana gelen hırsızlıkların sırlarını bilen adamları kastediyorum.” [s. 200]

Vicdanını eğitmeyen kimselerin aynı zamanda güç sahibi olması çevresinde bulunan herkes için büyük tehlike barındırır. Bu öyküde geçen İbrâhîm karakteri ile bu durum okuyucuya sunulmuştur. İbrâhîm hem cahil hem de güç sahibi, ailesi ve çevresi dâhil insanlara zulmeden bir eğitimsiz karakterdir.

“Müzekirâtü'l-Lâci'eh” öyküsünde ana karakter Hind'in evleneceği tüccar olan Velîd'in eğitimsiz olduğu şu pasajdan anlaşılmaktadır. “Ancak beni ilgilendiren Velîd meselesi ve bunda bir mahzur yoktur. Aksine, avantajı sayılabileceğinden daha fazladır. Eğitiminin eksikliği bir kusur değildir. Kültür diplomalarla ilgili değildir. O becerikli bir konuşmacı. Birçok genel konuda deneyimli ve bilgili...” [s. 248]. Eğitimsiz olmasını önemsemediğini ve onu beğendiğini söyleyen Hind'in notlarından Velîd'in eğitim almamış fakat kendini yetiştirmiş biri olduğu anlaşılmaktadır.

“Biliyorsun. Evliliğimiz için bir onay sözü istiyorum; babama durumu sunmam için açık rıza. Daha sonra en fazla iki ay gibi bir sürede nikâh işlemlerini bitireceğiz.

-Utangaçlığımı gizleyerek dedim ki:

-Neden önce babana durumu sunmuyorsun?

-O ikinci sırada; bütün iş sende bitiyor.

-Ben ne diyorum? Anlamıyor musun?

-Sözlerinin zımni onay taşıdığını mı söylüyorsun?

Kekeledim:

-Soru sorma, akıllı ol.

Elimi şefkatle tuttu. Heyecanlıydı ve kızardı. Gazze Denizi kıyısındaki Endülüs Gazinosunda oturuyorduk ve başka kimse yoktu.

Mutlulukla fısıldadı:

-Sen benim gelecek ümidimsin.

-Sen benim tek umudumsun Velîd.” [s. 250, 251]

Burada Velid'in eğitimsizliği yukarıda geçen diğer eğitimsiz karakterler gibi etrafına zarar veren nitelikte bir durum değil; akademik bir eğitimsizlik içindedir. Bu eğitim eksikliğinden dolayı özgür düşünmekten ve özgür hareket etmekten yoksundur. Hind Velid'le randevulaştığı gazinoda onu bulamaz; onun yerine babası gelerek Hind'e şunları söyler: "Oğlum bir mülteciyle evlenmeyecek. (...) Bugün bazı anlaşmalar yapmak için Beyrut'a gitti. Uzun zaman önce ona uygun olanı seçtim ve o benim sözümünden çıkmaz. Anlıyor musun?" [s. 253]. Bu konuşmalardan da anlaşıldığı üzere babasının kontrolü altında yaşayan Velid, sevdiği ve evlenme kararı aldığı Hind'e verdiği sözün arakasinda duramamıştır.

'*İnde'r-Rahil*'de geçen "el-Meliku'd-Dalil" öyküsünün ana kahramanı prens, annesi ve ülke halkı; eğitimsiz karakter örneğine uygundur. Prens, babasının tüm çabalarına rağmen aldığı eğitimden faydalanamayan; annesinin etkisinde kalan, lüks ve rahat düşkünü, doğru düşünüp doğru kararlar alamayan cahil bir karakterdir.

Prens babası, var olan hazineyi yerli yerinde kullanan ve halkın üretken olup kendisine yeter olmasını hazinelerden daha kıymetli bulan hikmet sahibi, ileri görüşlü bir kraldır. Fakat oğlu, hırsları için babasını rahatlıkla öldürebilen eğitimsiz bir karakterdir.

"Babası, oğlunun hazineye elini uzatmasını reddediyor ve ona şöyle diyordu: Ey oğlum, bu belirli işlere ayrılmış bir hazinedir. Onu ele geçirmeye ya da kullanmaya çalışan herkes lanetlenir. Doğrusu benim prens oğlum! Bizim derinliklerimizde olanlar, hazineden daha değerlidir: irade, çalışma sevgisi, kibir ve tembellikten kurtuluş gibi... Biliyorum ki bu hazine bize ve halkımıza yüzlerce yıl yeter. Ya ondan sonra ne olur? Felaket sandığımızdan daha büyük olur. Hazineyi bırak, insanların çalışmasına ve mutlu olmasına izin ver." [s. 254]

Prens babasını öldürerek yüz yıllarca yeteceğine inandığı hazineyi; halka düzenli olarak dağıtır. Bu şekilde halkın daha mutlu olacağını, ona minnettar kalarak sözünden çıkmayacaklarını düşünmektedir. Hazır paraya alışan her şeyi başka ülkeden alan ve hiçbir şey üretmeyen halk tembelleşerek bozulmaya başlar. Çalışmadan kazanmayı adet haline getiren halk; yalan söyleyerek hırsızlık ve dolandırıcılık yapmayı normal kabul etmeye hatta bu ahlaksızlıklarıyla gurur duymaya başlarlar. Bu yaşam biçimi toplumlar için sonun başlangıcıdır. Cahilliğinden dolayı yaptığı hatanın farkında olmayan ve verdiği kararların doğruluğuna son derece inanan prens; kendisine yapılan nasihatleri şiddetle reddederek bilginleri öldürtür.

Efendim, insanlar hırsızlık yapıyor. İnsanlar yalan söylüyor. İnsanlar günah işliyor. Babanızın dönemindeki cesur insanlar devekuşuna dönüştü. Entelektüeller sadece önemsiz ve saçma sapan şeyler söylüyorlar...

(...)

Kral dayanamadı. Yüzünde bir öfke ifadesi ile kalabalığa bağırdı:

-Bu adamın hezeyanı hakkında ne diyorsunuz?

Sesleri her taraftan yükseldi:

-O bir hain.

-Bu bir casus, o bir deli. Öldürün onu, öldürün onu.

Kral gülümsedi, yüzü sevinçle parladı ve dedi ki:

-Öyleyse halkın kararını uygulayın.” [s. 308, 309]

Prensın annesi, akıllı kıt, zevk sefa düşkünü ve yalnız kendini düşünen bir kadındır. Babası prensi annesine karşı uyarmasına rağmen oğlu bunu dikkate almamış ve annesinin sözüne itimat etmiştir. Oğlunu yanlış yönlendirerek sürekli hata yapmasına sebep olan ve bundan dolayı en ufak bir rahatsızlık duymayan annesi son olarak sarayı basan paralı askerlerle iş birliği yapar ve buna şahit olan oğlu tarafından öldürülür. Aslında prensin babası, onu tüm bu yaşanacaklara karşı uyarmıştır. Fakat prens babasının sözünü önemsemeyerek bu acı sonu kendisi hazırlamıştır.

“Bu annenin yaklaşımı... Onun senin üzerindeki etkisi; bilge öğretmenin Behram’ın etkisinden daha fazla oldu. Benim bir çarem yok; filozoflar başarısız oldu ve annen başardı. Ama emin ol ki inandığın şey apaçık bir kayıp ve annen, benim küçük prensim! Akli eksik biri; taşıdığı mücevherlerin altında eziliyor. Sadece ucuz zevkleri düşünüyor. Annen çocuklaşmış bir yaşlı. Beni anlıyor musun deneyimsiz aptal?” [s. 305, 306]

2.3.5. Diğer Karakter Örnekleri

‘*İnde’r-Raḥîl*’de yukarıda ele alınanlar dışında dikkat çeken diğer karakterler bulunmaktadır. Bir öykü koleksiyonu olan ‘*İnde’r-Raḥîl*’; farklı zaman ve mekânlarda yazılmış olması sebebiyle karakterler açısından çeşitlilik içermektedir. Farklı hayat tecrübelerinden esinlenerek kaleme aldığı bu öykü koleksiyonunda yazar; Mısır’ın çok yönlü kültüründen faydalanarak karakter yelpazesini geniş tutmuştur. Bu karakterlerin genelini yukarıda ele alınan başlıklar oluşturmuş olsa da farklı kategoride karakterler de bulunmaktadır.

“ed-Dif’u ve Leyâli’s-Şitâ’ ” kırsalda bir kasabada görev yapan genç bir bayan doktorun; beraber çalıştığı iki erkek meslektaşının hastalara yaklaşımını ve hayata bakış açılarını kıyasladığı bir öyküdür. Görev yerinde yalnız yaşayan ve bundan müteessir

olan yirmi yedi yaşındaki Dr. Sûsen Hanım ile hastanenin başhekimisi olan yumuşak huylu, nazik, yakışıklı Dr. Ra'uf Bey iki yıldır birbirlerini sevmektedirler. Fakat çok tedbirli olan ve en ufak riskten kaçınan Dr. Ra'uf'la evlilik yolunda ilerleme kaydedemezler. Bu süre zarfında Dr. Ra'uf, durumu kritik hastalara müdahale etmekten her zaman kaçınmış herhangi bir müdahalede bulunmadan onları yirmi kilometre uzakta olan merkez hastaneye sevk eder. Ra'uf'a olan sevgisinden dolayı Dr. Sûsen; onun bu riskten kaçışını tedbir olarak görmüş ancak son olayda bu durum Sûsen'i rahatsız eder.

“Dr. Ra'uf'un bir meseleyi çözemediğini, tereddüt ettiğini görünce mazeret arardım ve tereddüdünü bir ihtiyat, tedbir ve hikmet olarak gördüm ama bu sefer ondan rahatsız oldum. Çocuğun tıbbi muayenesini yaptı, sonra kâğıt kalemlerle oyalanmaya başladı, gelip gitti ve sonunda dedi ki:

-Merkez hastaneye sevk edin. Bu tedavisi zor bir durum.

Kabul odasında güzel, küçük bir çocuk buldum, yüksek sesle nefes alıyordu ve ciğerlerine hava solumakta çok zorlanıyordu. (...) Neden ona yardım etmiyorsun? (...) Yapamam... Bu köylüler çok bıkkın. Çocuk tedavimize cevap vermezse bizi cehaletle suçlarlar. Eğer ölürse büyük bir felaket olur. Doktorun onu öldürdüğünü söyleyecekler. Bunun sorumluluğunu almak istemiyorum.” [s. 110, 111]

Çocukluğunda sürekli ebeveyninin kontrolü altında olan ve sorumluluk duygusu geliştiremeyen Dr. Ra'uf; kendi hayatına dair kararları veremediği gibi hastalara müdahale etmekten kaçınarak sahip olduğu tıbbi donanımı kullanmaktan da acizdir. Doktorun aşırı tedbirli oluşunun ve risk alamamasının altında yatan psikolojik sebep; çocukluğunda ebeveyninin aşırı kontrolcü ve korumacı olmasıdır.

“Küçük yaşlardan itibaren dikkatli olmayı öğrendim. Muhafazakâr bir evde büyüdüm. Saygın bir ev. Küçükken babam beni okula götürür ve kapısına gelene kadar elimi bırakmazdı. Büyüdüğümde ise annem beni; caddede yürümemem ve her zaman yaya kaldırımını kullanmam konusunda uyarıyordu. Kaldırım güvenli... İnsanlardan şüphe duymayı öğretti. Onların arasında birçok kurt var. Arkadaş seçmek zor bir iştir, aralarında kötü ve iyiler, samimi ve sadakatsizler vardır. Sık sık -Allah ona merhamet etsin- beni ahlaksız kızlar hakkında uyarırdı. Belki de eğitimdeki başarımın ve hata yapmamamın sırrı, onun değerli tavsiyelerinden kaynaklanmaktadır. Nadiren hata yaparım.” [s. 114, 115]

Bu hastanede çalışan ve Dr. Ra'uf'un zıddı bir karaktere sahip olan Celâl; cesur, biraz sert, sade görünüşlü, şakacı ve risk alabilen sorumluluk sahibi bir doktordur. Ra'uf'un tedavi etmekten kaçınarak merkez hastaneye sevk kararı verdiği hastaları, nöbeti olmamasına rağmen Dr. Celâl; sorumluluğu üzerine alarak başarılı bir şekilde tedavi eder.

“Celâl uyuyakalmış ve esneyerek geldi. Hastayı nakletmeye gerek olmadığına ve mevcut tıbbi olanakların yeterli olduğuna karar verdi. Dr. Ra’uf öfkeyle:

-Senin sorumluluğunda mı? Dedi.

Celâl küçümseyerek dedi ki:

- Benim sorumluluğumda... Merkez Hastanesi’nde yapabilecekleri onun için burada yapacağız.

-Ancak böyle bir durumda bir uzmana ihtiyaç vardır.

-Kitap onu şöyle şöyle tedavi edin diyor. Doğru teşhise yönlendirildiğimiz ve üzerinde mutabık kaldığımız sürece sorun yok.

Tedaviyi aldıktan sadece birkaç dakika sonra güzel çocuğun yüzü parladı. Nefesi sakin ve normaldi. Baba ellerini ve gözlerini gökyüzüne kaldırdı ve Allah’tan bizi koruması ve sevap vermesi için dua etti. Anneye gelince, fark ettirmeden Celâl’in elini kaçırdı ve öptü. Celâl gülümsedi ve sakince dedi ki:

- Borçlu değilsiniz, gerek yok.” [s. 112, 113]

Ra’uf’un iki senedir birlikte olmalarına rağmen nişanlanma kararı alamayışı, insanlar ne der korkusuyla ondan uzak durması, riskli hastalara müdahaleden kaçınarak durumu daha riskli bir hale getirmesi karşısında Sûsen; ona olan saygı ve sevgisini kaybeder. Bu süre zarfında Dr. Celâl’in sevgisine karşılık vermeyen Sûsen; son iki hastada Celâl’in cesurca davranmasından ve hastalara olan yakın ilgisinden ayrıca menfaat gözetmemesinden etkilenir. Son hastayı tedavi ettiği gece Sûsen; Celâl ile çay içip konuşurken Celâl, ona evlenme teklifinde bulunur. Sûsen, başta bir hakaret olarak gördüğü bu teklifi gecenin sonunda kabul eder.

“Elimi şefkatle tutarken yalvardı ve şöyle dedi:

-Burada hayatımızı sadece aşk dolduracak... Büyük aşk...

Elimi şiddetle çektim ve yüzüne vurdum. Bu çirkin davranışı için onu suçladım ve bunu gururum için bir yara olarak kabul ettim. Buna rağmen oturup çay içip sohbet ettik ve sabahın dördüne kadar konuştuk. Sonunda evlenmeye karar verdik. Haber ertesi gün yayıldı. Dr. Ra’uf’u sadece bir kere tereddüt etmeden, kararsız kalmadan ya da uzun düşüncelere sınımsız sarılmadan gördüm. O da hemen başka bir hastaneye nakledilmesini istediği zamandı. Sonra ertesi gün gitti ve bir daha geri dönmedi.

Ben Celâl ile kaldım. Sevginin, yaşamın, mutluluğun ve güzel kırsalımızdaki büyüleyici kış gecelerinin sıcaklığının tadına vardık.” [s. 122]

Gerektiği yerde hızlı ve doğru karar alıp uygulamanın önemine öyküde, Dr. Ra’uf ve Dr. Celâl üzerinden dikkat çekilmiştir. Kutsal bir meslek olan ve insan hayatının mevzubahis olduğu doktorluk; şefkati, merhameti, fedakârlığı ve sorumluluk almayı, gerektirir. Necîb el-Kılânî’nin meslektaşlarını işlediği bu öyküyü; kendi hayatından esinlenerek kaleme aldığı düşünülebilir.

“el-Ermiletü’s-Sâhirah” adıyla verilen öyküde otuz beş yaşını geçmiş dul bir kadın olan Hindâviye; büyü yapıp aile saadetini bozan biri olarak karakterize edilmiştir. Otuz iki yaşında evli ve iki çocuk babası olan Muhammed, güzel ve erdemli Sa’diye ile beş yıl önce evlenmiş; mutlu bir aileye sahiptir. Fakat son zamanlarda Muhammed, kendinde bir değişim hissetmektedir. Eşine karşı bir soğukluk ve nefret hissederken Hindâviye’ye karşı aşırı bir sevgiyle dolmuştur. Eşinin yaptığı yemekleri çok güzel olsa dahi beğenmeyen Muhammed; bilerek sevmediği yemekleri yapan Hindâviye’nin elinden her şeyi çok beğenerek yemektir.

“Peki ya Hindâviye? Herkes onun sıradan bir kadın olduğunu söylüyor. Otuz beş yaşından büyük bir dul olmasının yanında heyecan verici bir yanı da yok. Fakat “Muhammed” bunu asla görmez. Onun, her zaman kulaklarında yumuşak bir ses, ateşli hayal gücünde yüzen tatlı bir rüya ve tamamen aşk, güzellik, heyecan duygularıyla dolu bir hayatı olduğunu hisseder.” [s. 277].

Sonunda Muhammed Hindâviye ile evlenir. Sa’diye’nin babası gelip kızını ve iki torununu evine götürür. Muhammed’in annesi oğluna haber vermek için Hindâviye’nin evine gidince Hindâviye ile aralarında tartışma çıkar. Yeni eşinin, annesine karşı saygısızca sözlerini duyan Muhammed, uykusundan uyanır. Artık Hindâviye’ye karşı olan sevgisinin kalmadığını, bunun farklı bir durum olduğunu anlar ve onu boşamaya karar verir. Yazar burada toplumda görülebilen yuva yıkan kadın tipine değinmiştir. Aile kurumuna değer vermeyen, insanlara saygı duymayan, sadece kendi arzu ve istekleri ile hareket ederek toplumun genel ahlakına aykırı davranan kadın tiplerinin toplumda var oldukları bilinen bir gerçektir.

“es-Semâ’ü’z-Zerkâ’ ” adlı öykünün başkahramanı Celâl; yirmi beş yaşında, edebiyat öğrencisi, şiire düşkün bir gençtir. Tüm şairler gibi hayalperest olan gencin şiire olan tutkusu, eğitimini bitirmesine ve iş sahibi olmasına engel olur. Sevdiği kız Kevser artık bu ilişkinin bir zemine oturmasını ister ve bunu Celâle söyler.

“Aslında Kevser, Celâl’e meylediyor ve onda sevilen, vefalı bir genç görüyor. O, hassas hisli, sıcak duygulu biri ama mavi gökyüzüne ve beyaz bulutlarına tutunması aralarını açıyor. Celâl, Kevser’in şöyle dediğini duyunca şoke oldu:

-Aşkımızın sonu ne?

Tereddütsüz cevap verdi:

-Aşkımız sonsuz.

-Biliyorum... Ama...

(...)

Kevser'in yüz hatlarında sıkıntı belirdi, sonra cesaretini topladı ve şöyle dedi:

- Düşünmedin mi şeyi... Evliliği?

- Evlilik mi?

- Evet, söylediğim için üzgünüm. Senden gelmesi gerekiyordu. Sen erkeksin. Evlilik, aşkın doğal ve tamamlayıcı aşamasıdır ve onun apaçık gelişimidir.

Şaşkınlıkla dedi ki:

-Fakat ben bunu önemsemedim. Senin sevgin tek başına her şeydir.” [s. 150, 151]

Celâl ise aşklarının bütün bunların üzerinde olduğunu söyleyerek onun bu sözlerine anlam veremez. Kevser, akli gökyüzünde olan bu şairi hayalleri ve şiirleri ile bırakarak bir muhasebeci ile nişanlanır. Bu durum Celâl'in hayatın gerçeklerine gözlerini açmasını sağlayan acı bir tecrübe olur.

“Sinirli ve gergin bir şekilde haykırdı:

- Duygularının, heveslerinin gıdası şiirlerine ve kasidelerine olan sevgim için kalmamı istiyorsun. Hayır tatlım.

Hayatında ilk kez kanadının yaralandığını hissediyor.

O, yüksek pembe havasından düştü; katı, sert zemine çarptı ve etrafındakilere gözlerini açtı. Yere çarpan ayakkabıları ve çıplak ayakları buldu. Sürekli hareket halinde tekerlekler, küller, çamur, çöp kutuları ve birçok çatallı yol buldu. Yüzünü Kevser'e kaldırıp onun sözüne cevap vermek üzereyken, onu karşısında bulamayınca bakışlarını uzağa yöneltti. Onun, yavaş yavaş yok olan bir umut gibi uzaklaştığını görür.” [s. 151, 152]

Kevser, hayal aleminde yaşayan ve gökyüzünde şiirleriyle bulutlara çıkan Celâl'in bu durumunun sonunun olmayacağını anlayarak kendisine daha gerçekçi bir hayat sunan muhasebeciyle evlenir. İstemsizce düğünün olduğu mahalleye giden Celâl; tanıdık bir arabanın içinde Kevser'i ve muhasebeciyi mutlu bir şekilde görür. Bu öyküde Celâl karakteri üzerinden okuyucuya; hayatın gerçeklerine gözlerini kapatmanın var olan fırsatları kaçırmaya sebep olacağı mesajı verilmektedir.

“Rıdvân ve Bahçe” adlı öyküde genç kız Hıdrâ'nın, gelenek ve modernlik arasında arafta kaldığı görülmektedir. Kahire'de zengin ve ahlaksız bir adamın evinde bir süre hizmetçi olarak çalışan Hıdrâ; orada kadın ve erkeklerin uygunsuz davranışlarına şahit olmuştur. Temiz, sıcak, her tür yiyeceğin bulunduğu lüks bir ev olan bu malikânedeki gördüklerinden çok etkilenen genç kız; geri döndüğü köyünde bunları düşünmekte ve özlemektedir.

“Zihnen, Bay Yenni için hizmetçi olarak çalıştığı günlerdeki Kahire gecelerine gitti. Oradaki villa klimalıydı. İçtikleri su, ruhu canlandıran, vücudu ferahlatan kar gibi soğuktu. Ayakkabı giyer, güzel iştahlı yemekler yerdi. Erkek ve kadınlar Bay Yenni'nin evini ziyaret ederlerdi. Kadınların güzelliği hayallerin ötesindeydi. Sanki onlar cennetten kaçan hurilerdi. Onun yanında nadiren anlaşılır bir söz söylerlerdi. Onların dilini anlamazdı. Onlar sıkılmaksızın eğlence, şarap ve gece için yaşarlardı. Görünen o ki onlar, geçimlerini ya da bilinmeyen geleceği düşünmüyorlar. Hiçbiri korku ve kaygı bilmezler. Hayatları koşulsuz ve sınırsız harika bir rüya... Hadrâ, o günlerde herhangi bir sınırın olmadığı uzak yerlerde egzotik bir bitki gibi yaşadığını hissediyordu. Ta ki babası onu ve beraberinde birikimini de alıp köye dönünceye kadar... Döndü ama hâlâ daima gülümseyen narin kadınların görüntüsü, kötü adamlar ve pembe hayatlar aklındaydı.” [s. 99]

Köyünde babasının kiraladığı tarlanın bitişiğindeki bahçenin sahibinin oğlu Rıdvân ile flört eden Hadrâ, onun da Bay Yenni'nin evindeki erkekler gibi olmasını ister. Eserde Kahire'den dönen Hadrâ'nın genel ahlakında büyük bir değişiklik olduğu, edep ve terbiyesinden ödün verdiği anlatılır.

“Rıdvân'ın babası, hırsız gibi mısır kamışlarının arasına sokuldu ve saklandıklarını gördü. Özellikle Hadrâ, Kahire'ye gidip döndüğünden beri çok değişti, terbiye ve şerefinden taviz verdi. Sonra adam onları takip etti. Kuşku ve vesveseler kendisiyle oynadı. Onları bu şüpheli şekilde görünce hızla onlara doğru gitti.” [s. 106]

Her devirde insanlar ve topluluklar ezilmişlik psikolojisi ile kendinden üstün görüp yüceltikleri insanları ve toplulukları taklit eder. Taklitte bazı zamanlar aslını dahi geri bırakan aşırılıklar yaşansa bile taklit eden kişi veya toplum aşağılık kompleksinden kurtulamaz. Kırsalda mütevazi bir hayat yaşayan Hadrâ, Kahire'de hizmetçilik yaptığı evin yaşam tarzını benimseyerek onlara benzemeye çalışan bir genç kızdır. Köyüne döndüğünde bu rahat yaşam tarzını özleyen ve devam ettirmek isteyen genç kız; toplumun değerlerini çığneyerek onların gözünde nasıl ahıksız bir duruma düştüğünün farkında değildir. Necîb el-Kılânî bu öyküsünde, Hadrâ karakteri üzerinden gençlerin modernizm ile kendi inançları ve kültürleri arasında arafta kalarak nasıl hataya düştüklerine değinmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada Modern Arap Edebiyatı'nın önemli isimlerinden olan edebî kişiliği yanı sıra İslâmî yönüyle de dikkat çeken Mısırlı yazar Necîb el-Kîlânî'nin *'İnde'r-Raḥîl* adlı eseri; zaman, mekân ve karakterler açısından incelenmiştir. Necîb el-Kîlânî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserlerinin de ele alındığı çalışmada, özet bir şekilde XX. yy. Mısır tarihi ve Mısır Öyküsü başlıklarına yer verilmiştir. Yazar; roman, öykü, şiir, sağlık ve başka pek çok alanda yüzü aşkın eser kaleme almıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünün başında *'İnde'r-Raḥîl* hakkında genel bir bilgi verilmiştir. İnceleme sonucunda Necîb el-Kîlânî'nin, eserleri için bazen takvim zamanı üzerinden itibari bir zaman oluşturarak döneminin sosyal meselelerine değindiği bazen de herhangi belirli bir zaman vermekten kaçınarak genel bir şekilde zaman mefhumunu kullandığı ve vakaya dikkat çektiği görülmüştür. Mekân için daha çok kendi memleketi olan Mısır ve Mısır'ın şehirleri, köy ve mahallelerini kullanan yazarın; bu noktada okuyucuya yabancılik hissettirmemeye çalıştığı düşünülebilir.

Tıp doktoru, eleştirmen ve edebiyatçı olan Necîb el-Kîlânî'nin, köyde doğmuş olması ayrıca üniversite döneminde İḥvân-ı Müslimîn grubuna katılması sonucu mahkûmiyet cezası almasının etkisi ile öykülerinde hastane, hapisane, köy mekânlarına geniş yer verdiği görülmektedir. Eserlerinde yer verdiği karakterler, toplumda daima var olan ve var olmaya devam edecek olan iyi-kötü, zalim-mazlum, yoksul-zengin karakterlerdir. Sosyal, siyasal, ekonomik açılardan işlediği karakterler yanında yazar; Müslüman toplumun güncel konuları, yaşadıkları sorunlar ve Filistin meselesi ile çok yakından ilgilenmiştir. *'İnde'r-Raḥîl*'deki neredeyse her öyküde iyi ve kötü karakterleri bir arada bulundurmuş ve okurun iyiyi seçmesini sağlayacak bir vaka zinciri ile toplumsal ahlakı ıslaha sebep olmaya uğraşmıştır.

Necîb el-Kîlânî'nin yirmi sekiz kısa öyküden oluşan *'İnde'r-Raḥîl* adlı eseri; sade ve anlaşılır bir dil ile kaleme alınmış yerel dil unsurlarına rastlanmamıştır. Eser, okumak isteyen herkesin rahatlıkla anlayabileceği ve zevk alacağı bir anlatımla sunulmuştur. Savaş, siyasi baskı, yerel yöneticilerin zulümleri, halkın çektiği sefalet ve yoksulluğun yanı sıra; eserde aşk, sevgi, eğitim, aile, kültürel etkileşim ve değişim yer almıştır. Yazarın tarihî, siyasî, dinî; farklı ülke ve toplumların işlendiği diğer eserleri olmakla birlikte ele alınan bu eserde daha çok kendi yaşadığı dönemin olaylarını ele

alan yazar, hayatın gerçekleri ile örülmüş; toplumda görülen haksızlıkları, zulüm ve baskıyı yine içlerinden birinin gözüyle görüp onların diliyle anlatmıştır.

Necîb el-Kîlânî, *'İnde'r-Rahîl'*in bazı öykülerinde tarihsel zaman üzerinden itibari bir zaman oluşturmuşken bazılarında kurgusal zaman ile dikkatleri vakaya toplamıştır. Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, Arap İsrail savaşları gibi gerçek tarihî olayları zaman olarak seçtiği görülmüştür. Bu gerçek zaman kullanımlarında yazar, yaşanan olayların halk üzerindeki etkisini işlemesiyle birlikte hayatın savaştan ya da acıdan ibaret olmadığını, zorlukların yanında yaşamın devam ettiğini, öykülerinde işlediği vakalarla ortaya koymuştur.

Mekânı olaya gerçeklik katmak, karakterlerin tanınmasında ve vakaya zemin hazırlamakta kullanan yazar; gerçek mekân adlarından yararlanmıştır. Daha çok kendi memleketi Mısır'ın Kahire, İskenderiye, İsmâ'iliye gibi şehirleri yanında Marsilya, Beyrut, Şam, Bağdat gibi diğer ülkelerden şehir adlarını da kullanmıştır. Ayrıca Müslümanların ortak mekânları olan Filistin ve Gazze'yi bu eserde görmek mümkündür.

Necîb el-Kîlânî yaşamında olduğu gibi eserlerinde de toplumdan soyutlanmamakta, halktan biri olarak yaşanan toplumsal vakaları, halkın gözüyle vermektedir. "el-Ğurabâ" ve "el-Kâfileh"de olduğu gibi kendi hayatından esinlenerek kaleme aldığı öyküleri de bulunan yazar; meydana getirilen eserin oluşturulduğu çevreden, zamandan hatta teknolojik gelişim ve değişimden bağımsız olmaması gerektiği görüşünde bulunmaktadır.

Kaynaklarda daha çok İslâmcı yönüyle tanıtılan Necîb el-Kîlânî'nin eserleri incelendiğinde edebî yönünün daha baskın olduğu görülmüştür. İncelemeye çalıştığımız Necîb el-Kîlânî'nin *'İnde'r-Rahîl'* adlı eserindeki öykülerde; tarihsel zamana muvafakat ile oluşturulmuş gerçek zaman ve herhangi bir zaman dilimi verilmeksizin oluşturulmuş kurgusal zaman örneklerine rastlanmıştır. Yazar, bu öykü koleksiyonunda mekân olarak çoğunlukla Mısır'ın şehir, köy ve mahallelerine yer vermiştir. Kapalı ve açık mekân unsurlarının, karakterlerin ve vakanın şekillendirilmesinde önemli rol oynadığı görülmüştür. Her zaman ve mekânda görülmesi mümkün olan karakter tipolojilerinin kurgulandığı bu öykülerde tek tip değil; çeşitlilik arz eden bir şahıs kadrosunun bulunduğu dikkat çekmiştir.

KAYNAKÇA

- ‘Abdulhâlik, Nâdir ‘Aḥmed, **eş-Şahsiyetu’r-Rivâ’iyye Beyne ‘Ali Aḥmed Bâkesîr ve Necîb el-Kîlânî**, Disûk: Dâru’l-‘İlm ve’l-Îmân, 2010.
- ‘Abdürrezzâk, ‘Alâ’, ed-Duyûnü Teheddümi’l-İstîkbâl, Me’sâtü’l-Canibi’l-Muzlim min ‘Ahdî’l-Ḥıdîvî İsmâ’îl, 19.01.2022, <https://bit.ly/3TKB53n>, (Erişim Tarihi: 24 Ekim 2022).
- ‘Amirah, Emel, “Remembering Latifa al-Zayyat, al-Jadid”, Ekim 1996, <https://bit.ly/2TCiZXF>, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2022).
- ‘Umayreh, Heysem, <https://bit.ly/3WKG1qn>, mevḍu‘e, 31 Mayıs 2017 (Erişim Tarihi: 13 Kasım 2022).
- Ak, Muammer, “Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı 54, 2016.
- Akbaş, Banu, “Bir Sorun Olarak: Akran Zorbalığı”, **Düşünce Dergisi**, <http://www.dusuncedergisi.com.tr/sayi-11-siddet/221/bir-sorun-olarak-akran-zorbaligi>, 2020, Sayı 11, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).
- Akkuş, Halil İbrahim ve Ramazan Uçar, Dindarlık Tipolojileri Bağlamında Türk Toplumunu, **Toplum Bilimleri Dergisi**, Cilt 12, Sayı 24, 2018.
- Aktaş, Şerif, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara: Akçağ Yayınları, 1991.
- Altundağ, Şinasi, **Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı-Mısır Meselesi 1945**, Ankara: TTK, 2021.
- Arslan, Mehmet (ed.), **Eğitim Bilimine Giriş**, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2009.
- Ateş, Ahmet, “Arap Milliyetçiliğinin Hür Subaylar Darbesi ve Birleşik Arap Cumhuriyeti Üzerindeki Etkisi”, **Social Sciences Studies Journal** (Sosyal Bilimler Çalışmaları Dergisi), Cilt 5, Sayı 30, 2019.
- Bakerî, Sûsen, “er-Rivâyâtü’l-‘Arabîyyetü’l-Ḥedîseh; Neş’etühâ ve Teṭevvuruhâ”, 12 Ekim 2010, <https://bit.ly/3VzhJhQ>, (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2022).

- Bayraktar, Özgür, “Mısır’daki Hür Subaylar Darbesi ve Türkiye’deki 27 Mayıs Darbesi’nin Karşılaştırılması”, **Kesit Akademi Dergisi**, Sayı 6, 2020.
- BBC News Türkçe, “Hüsnu Mübarek Öldü: Mısır’ı 30 Yıl Yönetip Arap Baharı Sonrası Yargılanan Lider Kimdir?”, **BBC News Türkçe**, 25.02.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51629911>, (Erişim Tarihi: 27 Kasım 2022).
- Behrens-Abouseif, Doris, “İbn Tolun Camii”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 20, İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Beyca, Fatma Betül, “Necip el-Kilani Hayatı-Eserleri ve 20. Yüzyıl Arap Edebiyatındaki Yeri”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Marmara Üniversitesi SBE, 2008.
- Bıldırım, Muhammed Enes, “Cemâl Abunnasır, Hayatı, Düşünceleri ve Mısır’a Etkileri”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, (Ocak 2019), <https://bit.ly/3VsLXTK>, (Erişim Tarihi: 24 Kasım 2022).
- Bilge, Mustafa L., “Süveys”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 38, TDV Yayınları, İstanbul, 2010.
- Can, Adem, “Romanda Zaman Meselesi”, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Cilt 5, Sayı 9, 2013.
- Can, Betül, “Mısırlı Yazar Maḥmūd Ṭāhir Lāşin’in Âdemsiz Havvâ’ Adlı Romanında Kadın İmajı”, **Ekev Akademi Dergisi**, Sayı 73, 2018.
- Çetin, Nurullah, **Roman Çözümleme Yöntemi**, Ankara: Akçağ Yayınları, 2015.
- Çetin, Sevda ve Koca, Güler, “Necîb el-Kîlânî ve Ahlâm İmra’ah Adlı Kısa Öyküsünde Aile Teması”, **III. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi**, Mardin: İksad Yayınları, 2018.
- Çetin, Sevda, “Kerem Mulhem Kerem’in ‘İdu’l-Milâd Adlı Öyküsünün Tematik Açısından İncelenmesi”, **Nüsha Dergisi**, Cilt 22, Sayı 54, 2022.
- Çetin, Sevda, **Lübnanlı Yazar Tevfîk Yûsuf ‘Avvâd ve Yapıtlarında Öne Çıkan Toplumsal Sorunlar**, Ankara: Fenomen Yayınları, 2022.

- Dâvûd, Hâmid Hafnî, **Târîhu'l-Edebi'l-Hadîs**, Kahire: Dâru't-Tibâ'ati'l-Muhammediyye, 1969.
- Dayf, Şevkî, **el-Edebu'l-'Arabiyyu'l-Mu'âşır fi Mısr**, Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 2010.
- Delâvî, Nusreddîn, “el-Kiyemu'l-İnsaniyye ve'l-Cemâliyye fi Kışaşi Necîb el-Kîlânî”, **(Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Vahran Üniversitesi SBE, 2011.
- Demirci, Gülyaşar, “Mısır'da Öykücülük”, **Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Sayı 1, 2018.
- Durmuş, İsmail, “Kîlânî Necîb”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt Ek-2, TDV Yayınları, İstanbul, 2016.
- Dursun, İrem, “Bağımsızlık Dönemi Mısır Akademisinde Osmanlı Algısı (1922-2020)”, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara Üniversitesi SBE, 2020.
- Ebû Dayf, Muhammed, “Kebş Kalesi”, **Vatan**, 17 Mayıs 2016, <https://www.elwatannews.com/news/details/1176374>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2022).
- Ekberî, Humeyd, “**Modern Arap Romanı: Kökleri-Gelişmesi-Eğilimleri-1**”, 13.10.2007, <https://bit.ly/3i8sVnc>, (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2022).
- el-'Arînî, 'Abdullâh bin Sâlih, “**el-İtticâhu'l-İslâmî fi E'mâli Necîb el-Kîlânî el-Kaşâşiyye**”, Riyad: Dâru Kunûz İşbilyâ, 2005.
- el-Cezîre, “**Necîb el-Kîlânî**”, 19 Nisan 2015, <https://bit.ly/3w0Qv9v>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2022).
- el-Hamevî, Yağût, **Mu'cemû'l-Buldân I, IV.**, Beyrût: Dâru's-Şâdir, 1977.
- el-İhvânû'l-Müslimûn, “**Necîb el-Kîlânî Ra'idü'r-Rivayetü'l-İslâmiyye**”, 07.03.2020, <https://www.ikhwan.online/article/238874> <https://bit.ly/3C3DMa3>, (Erişim Tarihi: 12 Ağustos 2022).
- el-Kâ'ûd, Hilmi Muhammed, **el-Vâkı'iyetü'l-İslâmiyyetü fi Rivayâti Necîb el-Kîlanî**, Riyad: Mektebetü'l-'Abikân, 1994.
- el-Kâ'ûd, Hilmi Muhammed, **İslâm'ın İlk Romancısı Necîb el-Kîlânî**, Laha Online, 06.08.2002, <https://www.lahaonline.com/articles/view/2188.htm>, (Erişim Tarihi: 21 Haziran 2022).

- el-Kîlânî, Necîb, **‘İnde’r-Rahîl**, Beyrût: Mü’essesetü’r-Risâle, 1994.
- el-Kîlânî, Necîb, **el-İslâmiyye ve’l-Mezâhibu’l-Edebiyye**, Beyrût: Mü’essesetü’r-Risâle, (a) 1987.
- el-Kîlânî, Necîb, **eṭ-Ṭariḳu’ṭ-Ṭavîl**, Kahire: Mektebetü Mıṣr, 1957.
- el-Kîlânî, Necîb, **Medḥal ilâ’l-Edebi’l-İslâmî**, Katar: Riâsâtu’l-Mehâkimi’ş-Şer‘iyye ve’ş-Şuûni’d-Diniyye, (b) 1987.
- el-Kîlânî, Necîb, **Müzekkirâtü’d-Duktûr Necîb el-Kîlânî**, Cilt 1, Beyrût: Kitabu’l-Muhtar, 2006.
- el-Kîlânî, Necîb, **Tecribetî’z-Zâtiyye fi’l-Ḳiṣṣâti’l-İslâmiyye**, Kahire: Dâru’s-Sahvâ, 2015.
- el-Ma’rife, **“Asvan”**, <https://www.marefa.org/%D8%A3%D8%B3%D9%88%D8%A7%D9%86>, (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2022).
- el-Ma’rife, **“Seyyide Zeyneb (Kahire)”**, <https://bit.ly/3QfG7E4>, (Erişim Tarihi: 01 Ekim 2022).
- el-Ma’rife, **“Zemalek”**, <https://www.marefa.org/%D8%A7%D9%84%D8%B2%D9%85%D8%A7%D9%84%D9%83>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2022).
- el-Ma’rife, **Süveyş Kanalı (Tarihi, Yapımı, Açılışı)**, <https://bit.ly/3hS42wt>, (Erişim Zamanı: 10 Kasım 2022).
- el-Me’anî, **“Müstebid”**, <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/%D8%A7%D9%84%D9%85%D8%B3%D8%AA%D8%A8%D8%AF/>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).
- el-Menâvî, ‘Abdüllâṭif, **“Uṭletu Nihayeti’l- Usbu”**, 10 Aralık 2021, <https://bit.ly/3GuLcoE>, (Erişim Tarihi: 23 Eylül 2022).
- Emekli, İlknur, **“Mahmûd Teymûr’un Nidâu’l-Mechûl Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme”**, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, 2012.
- Emin, Asuman, **“Mısır Siyasetinde Vefd Partisi” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi MİE., 2017.

- Er, Rahmi, **Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi**, Ankara: Vadi Yayınları, 2012.
- Er, Rahmi, **Modern Mısır Romanı I**, Ankara: Hece Yayınları, 2015.
- Ergül, Hamdi, “İnsan ve Mekân”, **SD (Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü) Dergisi**, Sayı 38, 2016.
- Erkmen, Ayşe, “Mısır’ın Karizmatik Lideri Nasır, Nasır Dönemi Mısır ve Türkiye Mısır İlişkileri”, Erkmen, Ayşe (ed.), **Tarih Araştırmalarına Farklı Yaklaşımlar** (121-181), Ankara: İksad Yayınevi, 2020.
- es-Seyyid, Seyyid Muhammed, “İsmâiliye”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 23, TDV Yay., İstanbul, 2001.
- eṭ-Ṭâi, Selmâ, “Sosyal Cehaletin Tehlikeleri”, **er-Rü’yeh**, 21 Haziran 2017, <https://alroya.om/p/191296>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2022).
- eṭ-Ṭarîfî, ‘Abdülvehhâb bin Nâsır, “Namazdan Sonra (Haram) ve (Allah Kabul Etsin) Demek” Rûkn’ü Ehevât Ṭarîḳu’l-İslâm, <https://bit.ly/3hXSTud>, (Erişim Tarihi: 07 Kasım 2022).
- Fettahoğlu, Yeşim, “Mısırlı Yazar Mahmûd Tâhir Lâşîn’in “Köyde Olanlar” Adlı Hikâyesinin Tahlili”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt 6, Sayı 11, 2017.
- Görgün, Hilal, “Kahire”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 24, TDV Yay., İstanbul, 2001, s. 179-182.
- Görmez, Mehmet, Din ve Dindarlık, <http://www.mehmetgormez.com/ilimhikmetmarifet/dinvedindarlik-1-2-3>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).
- Harmancı, Hasan, “Abdurrahmân eş-Şarkâvî ve Kemal Tahir’in Romanlarında Sosyal Problemler”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**), Selçuk Üniversitesi SBE, 2016.
- Harmancı, Hasan, “Abdurrahman Munîf’in el-Eşcâr ve İğtiyâlu Merzûk Adlı Romanının Teknik Yönden İncelenmesi”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı 30, 2013.
- Heykel, Aḫmed, **el-Edebu’l-Ḳaşaşî ve’l-Masrahî fi Mısr**, Kahire: Dâru’l-Ma’ârif, 1983.
- Heykel, Aḫmed, **Teṭavvuru’l-Edebi’l-Ḥadîs fi Mısr**, Mısr: Darü’l-Ma’rife, 2008.

İbnü Manzûr, **Lisanû'l-Arab**, Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1119.

İle İlgili Org, “Eğitimsizlik”, <https://nedir.ileilgili.org/e%C4%9Fitimsizlik>, (Erişim Tarihi: 21 Kasım 2022).

İslâm ve İhsan, Din Ne Demek, <https://www.islamveihsan.com/din-ne-demek.html>, (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2022).

Kaşşâb, Velîd İbrahîm, **Min Kađâyâ'l-Edebi'l-İslâmî**, Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 2008.

Keser, Âdem, “İbrâhîm ‘Abdulkâdir el-Mâzinî’nin Sundûku’d-Dunyâ Adlı Eserindeki Hikâyelerin Teknik ve Tematik Açından İncelenmesi”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Atatürk Üniversitesi SBE, 2015.

Koru, Nurhan, “Yusuf es-Sibâ’î ve Arzu’n Nifâk Adlı Romanının Teknik ve Tematik Açından İncelenmesi”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Necmettin Erbakan Üniversitesi SBE, 2022.

Kur’an-Kerîm (Terc. Ali Fikri Yavuz).

Kuşçu, Hüseyin, **Altın Türkçe Sözlük**, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 2000.

Kutub, Muhammed, **Menhecû'l-Fenni'l-İslâmî**, Beyrût: Daru’ş-Şurûk, 1983.

Landau, Jacob M., **Modern Arab Edebiyatı Tarihi 20. Yüzyıl**, Bedrettin Aytaç (çev.), Ankara: Gündoğan Yay., 1994.

Maĥmûd, Vicdan Ya’kûb, “ez-Zemân ve’l-Mekân fî Rivâyâti Necîb el-Kîlânî”, (**Bitirme Tezi**), el-‘İraĥiyye Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2011.

Marshall, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, Osman Akınhay ve Derya Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yay., 1999.

Mektebetü’t-Tarîĥ, Kûtûbû’t- Tarîĥû Mıŝr, <https://books-library.net/c-Egypt-history-books-download>, (Erişim Tarihi: 23 Ekim 2022).

Mevsû’atü'l-Mühîmâtü'l-Filistîniyye (Filistin Kampları Ansiklopedisi) <https://palcamps.net/ar/camp/25/%D9%85%D8%AE%D9%8A%D9%85-%D8%A7%D9%84%D8%A8%D8%B1%D9%8A%D8%AC>, (Erişim Tarihi: 02 Aralık 2022).

Moran, Berna, **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, İstanbul: İletişim Yay., 2002.

- Muḥâfezatü'l-Ḳâhirah, el-bevâbetü'l-elektironikiyye, “Ḥikâyetü şâri'i ḳaşru'l-'aynî bâşâ” <http://www.cairo.gov.eg/ar/Bank%20of%20Ideas/Pages/gawla-fe-alqahra.aspx?ID=4>, (Erişim Tarihi: 28 Aralık 2022).
- Mûrâd, Aḥmed es-Sa'id, “Dr. Necîb el-Kîlânî”, **Arap Postası**, Arşivler / Sosyal Paylaşım Siteleri, 2022, <https://bit.ly/3BXrW1c>, (Erişim Tarihi: 13 Ağustos 2022).
- Muştafâ, İbrâhîm, Ḥamîd 'Abdülḳadîr vd., **el-Mu'cemu'l-Vasîf**, Kahire: Mektebetü's-Şürûkü'd-Dûveliyye, 2004.
- Neşşâr, Cemâl, “Zalim Allah'ın Emriyle Hükümdar Olduğunu Görünce”, <https://bit.ly/3vcw3lk>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).
- Öner, Haluk, “Hüseyn Rahmi Gürpınar'ın Bazı Romanlarında Kenar Mahalleler” **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 14, 2019.
- Özdamar, Melih, “Hikâye Türü, Hikâye Türünün Tarihî Gelişimi ve Özellikleri”, 17.09.2019, <https://www.edebiyatveturkce.com/2019/09/hikaye-nedir-hikayenin-ortaya-cks-ve.html>, (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2022).
- Özdemir, Ahmet, “Necîb el-Kîlânî ve Romancı Kişiliği”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi SBE, 2020.
- Seyfurrahmân, Muḥammed, “İshâmât ed-Duktûr Necîb el-Kîlânî fi'l-Edebî'l-'Arâbiyyi'l-İslâmî”, **Pencap Üniversitesi Arapça Bölüm Dergisi**, Sayı 24, 2017.
- Seyyid, Eymen Fuâd, “İskenderiye”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 22, TDV Yay., İstanbul, 2000.
- Sözlük Anlamı Ne, “Yoksul Ne Demek”, <https://www.sozlukanlamine.com/yoksul-39080/>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).
- Suçın, Mehmet Hakkı, “Arap Öykücülüğünde Kilit İsim; Yahya Hakkı”, **Son Duvar**, 1998.
- Sultanzada, Sonia, “1948 Arap-İsrail Savaşı: Tarafların Askeri Gücü Üzerine Bir Araştırma”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü, 2021.

- Şanverdi, Halil İbrahim, “Necîb el-Kîlânî'nin Türkçeye Çevrilen Eserlerinin Çeviri Stratejileri Açısından Değerlendirilmesi”, (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**), Gazi Üniversitesi EBE, 2019.
- Şengül, Mehmet Bakır, “Romanda Zaman Kavramı”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 4 Sayı 16, 2011.
- Şeyhu, Luis, **Târîhü'l-Âdâbi'l-'Arabî (1800–1925)**, Beyrût: Dâru'l-Meşriq, 1991.
- Ṭârîk Bedrâvî, “Babü'l-Veda' Caddesi”, **Ebû'l-Hevl Gazetesi**, Aralık 2012, <https://www.abou-alhool.com/arabic1/details.php?id=50314#.Y4GkK71BzDf>, (Erişim Tarihi: 18 Kasım 2022).
- Tasa, Muhammet, “Necîb el-Kîlânî'nin Talâ'î'u'l-Fecr Adlı Romanı”, **Nüşa Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 22, 2006.
- Tekin, Mehmet, **Roman Sanatı 1- Romanın Unsurları**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2019.
- Tepebaşılı, Fatih, **Roman İncelemesine Giriş**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2012.
- Tirmizî, Ebu 'İsâ Muhammed, **Sünenü't-Tirmizî**, Birr 12, Mehmet Türk (çev.), İstanbul: Kitap Dünyası, 2019.
- Turizm ve Eski Eserler Bakanlığı, “Yeni Mısır (Heliopolis)”, <https://egy monuments.gov.eg/ar/archaeological-sites/heliopolis>, (Erişim Tarihi: 28 Kasım 2022).
- Türk Dili ve Edebiyatı -turkedebiyati.org, “Eserlerde (Roman, Hikâye, Tiyatro) Zaman Kavramı”, <https://bit.ly/3vhuEKi>, (Erişim Tarihi: 14 Kasım 2022).
- Ürün, Ahmet Kazım, **Modern Arap Edebiyatı**, Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.
- Yakuboğlu Erket, Esra, “Yahya Hakkî'nin Hayatı, Eserleri ve İlmî Şahsiyeti”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), İstanbul Üniversitesi SBE, 2017.
- Yazıcı, Hüseyin, “Hikâye”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cilt 17, TDV Yay., İstanbul, 1998.
- Yıldırım, Zeynep, “Filistinli Şair Murîd el-Bergûsî'nin Raeytu Ramallah Adlı Mensur Eserinin Muhteva Şekil ve Üslup Yönünden Tahlili”, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**), İstanbul Üniversitesi SBE, 2021.

Yusufođlu, Ömer Şükrü, “Parçalanmış Ailelerin Yoksulluğu ve Geçinme Stratejileri: Elazığ Örneği”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Fırat Üniversitesi SBE, 2015.

Zeyyat, Ahmet Hasan, **Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî**, Kahire: Dâru Nahdatu Mısr, 1947.

